

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ALBERT CAMUS FELSEFESİ'NDE YABANCILAŞMA VE ÖLÜM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özgün Zülal ŞİMŞEK

FELSEFE ANABİLİM DALI

ANKARA 2020

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ALBERT CAMUS FELSEFESİNDE YABANCILAŞMA VE ÖLÜM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özgün Zülal ŞİMŞEK

FELSEFE ANABİLİM DALI

DOÇ. DR. MUHAMMET ENES KALA
DANIŞMAN

ANKARA 2020

ONAY SAYFASI

ÖZGÜN ZÜLAL ŞİMŞEK tarafından hazırlanan "ALBERT CAMUS FELSEFESİ'NDE YABANCILAŞMA VE ÖLÜM " adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü FELSEFE Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvan Adı Soyadı	Kurumu	İmza
Danışman Doç. Dr. Muhammet Enes KALA	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Jüri Üyesi Prof. Dr. Levent BAYRAKTAR	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Jüri Üyesi Prof. Dr. Mustafa ÇEVİK	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi	
Jüri Üyesi Prof. Dr. Hasan Yücel BAŞDEMİR	Ankara Üniversitesi	
Jüri Üyesi Yrd. Doç. Dr. Aynur İlhan TUNÇ	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	

Tez Savunma Tarihi:

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü FELSEFE Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Ünvan Ad Soyad

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. Tarih

İmza
Özgün Zülal ŞİMŞEK

Burak YAZICI'YA…

TEŞEKKÜR

Öncelikle çalışma süremiz boyunca değerli vaktini ve bilgilerini esirgemeden büyük bir sabır ve hoşgörüyle en iyiye ulaşmamız için çaba sarf eden sayın danışmanım ve değerli hocam Doç. Dr. Muhammed Enes KALA'YA teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca her konuda beni destekleyen biricik aileme, babam Aydın ŞİMŞEK'E, annem Nermin ŞİMŞEK'E, ailemin bana en büyük mirası olan Sude ŞİMŞEK'E, manevi dünyamda kendimi bulmama yardım eden ve çalışmam boyunca yanımdan hiç ayrılmayan can dostum Alex'e, en az benim kadar bu çalışmaya emek veren Burak YAZICI'YA, candanlığı ve yardımları için Arzu ablama ve oğlu Devrim'e, yardımseverliği için Çiğdem YURDAKUL'A, Burçak Dilara AKTAŞ'A, Şeyda ÖZGÜL'E, Duygu ÖN'E arkadaşlığın dostluğun samimiyetin güzelliğini tatmamı sağlayan Esra GÜNAY'A teşekkürümü ve minnetimi borç bilirim.

Sevgi, yaşam bahşedilmiş bizlere bu dünyadaki en değerli anlammış. Çalışmamı, bunu görmemi sağlayan herkese adıyor ve ilham olmasını diliyorum.

ÖZET

Albert Camus Felsefesinde Yabancılaşma Ve Ölüm

Saçma ve başkaldırı kavramları Albert Camus'nün düşüncesinin mihenk taşlarıdır. İnsan zihni ve dünya arasındaki iletişimde oluşan boşluk yine insanı yabancılaşma ile yüz yüze getirir. Camus'nün öğretisi bu yabancılaşma ile ortaya çıkan uyumsuzun idrakinden hareketle bir başkaldırı felsefesine geçiştir. Bu düşünce sistemindeki geçiş evresinde ölüm kavramı önemli bir basamaktır.

Albert Camus'nün felsefesinde yabancılaşma ve uyumsuzluk probleminden hareketle başkaldırı ve intihar kavramları ön plana çıkar. Bu kavramlar üzerinden hareketle yaşamın anlamına dair bir sorgulama meselesinin ortaya çıkışı Camus'nün tüm ana kavramlarıyla bütünsel bir anlam taşımaktadır. Bu çalışma Albert Camus felsefesinde yabancılaşmanın rolünü ve Camus'nün düşüncesinde ölüm kavramını irdelemeye çalışmıştır. Onun felsefi öğretisinin derinine inebilmek adına Camus'nün varoluş felsefesindeki yerine ve temel kavramlarına yer verilmiştir.

Tezin birinci bölümünde Albert Camus'nün varoluş felsefesi içindeki yerine değinilmek istenmiştir. İkinci bölümde tezin ana meselelerinden biri olan yabancılaşma kavramı irdelenmiş neden ve sonuçları üzerinden tartışılmıştır. Üçüncü bölümde ise tezin diğer bir ana meselesi olan Albert Camus felsefesi içinde ölüm kavramı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Albert Camus, Başkaldırı, İntihar, Ölüm, Uyumsuzluk, Umut, Yabancılaşma.

ABSTRACT

Alienation and Death in the Philosophy of Albert Camus

The concepts of nonsense / incongruity and revolt are the cornerstones of Albert Camus's thought. The gap formed in the communication between the human mind and the world brings the person face to face with alienation. The teaching of Camus has moved from the realization of the incompatibility emerging with this alienation to a philosophy of revolt. Death is an important element in the transition phase in this thought system.

In the philosophy of Albert Camus, the concepts of revolt and suicide come to the fore with the problem of alienation and incompatibility. The emergence of a question of questioning the meaning of life based on these concepts has a holistic meaning with all the main concepts of Camus. This study tries to examine the role of alienation in Albert Camus philosophy and the concept of death in Camus's thought. In order to dig deeper into his philosophical teaching, Camus's place in the philosophy of existence and its basic concepts are included.

In the first part of the thesis, it is aimed to mention the place of Albert Camus in the philosophy of existence. In the second part, the concept of alienation, which is one of the main issues of the thesis, is discussed and discussed through its causes and results. In the third chapter, the concept of death is examined within the philosophy of Albert Camus, another main issue of the thesis.

Keywords: Albert Camus, Alienation, Death, Incompatibility, Hope, Revolt, Suicide.

İÇİNDEKİLER

ÖZET i

ABSTRACT ii

İÇİNDEKİLER iii

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. VAROLUŞÇULUK VE ALBERT CAMUS 7

1.1. Genel Hatları ile Varoluş Felsefesi 7

1.2.Varoluş Felsefesi ve Albert Camus 13

İKİNCİ BÖLÜM

2. ALBERT CAMUS FELSEFESİ İÇİNDE YABANCILAŞMA 17

2.1. Yabancılaşma Problemi 17

2.2.Absürd (Uyumsuz / Saçma) 31

2.3.Yaşamın Anlamsızlığı 38

2.4. Umut 41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.ALBERT CAMUS FELSEFESİNDE ÖLÜM KAVRAMI 46

3.1. İntihar 46

3.1.1. Fiziksel İntihar 50

3.1.2. Felsefi İntihar 51

3.2. Uyumsuzun Çözümü Olarak Başkaldırı 53

3.3. Yabancılaşmanın Ölüm Üzerindeki Etkisi 60

3.4. Camus Felsefesinde Ölüm 64

SONUÇ 71

KAYNAKÇA 76

GİRİŞ

Felsefe insanın kendini ve içinde bulunduğu evreni daha iyi anlama ve anlamlandırabilme gayretidir. İnsanın öğrenme isteği ile ortaya çıkan, insanın insan ile ilgili soruları felsefe tarihinin en önemli sorularından olmuştur. Bir akıl varlığı olan insan, sorgulama, anlama ve anlam kurma gibi yetenekler neticesinde en başta kendini ve içinde bulunmuş olduğu hayatı anlamak ve bilmek ister. Bu insanın varoluşunun en önemli ve en merak duyduğu meselelerden biridir. İnsan niçin var olduğuna dair mutlak bir bilgi sahibi değildir. Ancak bunu arama gayretindedir. Felsefe bu nedenle diğer disiplinlerden ayrılır. Bir düşünme ve sorgulama sistemi olarak da adlandırabileceğimiz felsefenin keskin sınırlarla bezenmiş bir tanımını yapmak lakin insanın bu anlama gayreti içerisinde felsefenin önemli bir araç olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

İnsanın bir düşünce varlığı olması onu diğer canlılardan ayıran en önemli özelliktir. Bir düşünce dünyasına sahip olması nedeniyle de kişi kendisini, yaşamı, dünyayı ve hayatı kapsayan pek çok şeyi bilmek ve anlamak ister. Bu ayırıcı özellik kendi kendini sorgulayabilmesine ve mukayese etmesine olanak sağlar.

Hayatın içindeki meşguliyeti ile insan, yaşamın içinde kendisine bir yer ararken kendi varlığını, dünya üzerindeki konumunu ve uyumunu da araştırmaya yönelmiştir. İnsana bahşedilen bu yaşam, doğum ve ölüm arasındaki süreçtir. Bu zaman dilimi, değişen dünya, ideolojiler, insanın sosyal, psikolojik ve ekonomik durumu gibi çoğaltılabilecek unsurların etkisi altındadır. İnsan gerek sosyolojik gerekse psikolojik olarak çok yönlü bir varlık olduğundan bütün bu unsurların da etkisiyle bir kimlik ve şahsiyet meydana getirir. Akıl sahibi varlık oluşundan kaynaklı olarak insan, tarih boyu oluşturmuş olduğu birikim ve aktarım ile de çeşitli medeniyetler oluşturarak gelişme göstermiş ve toplumlar oluşturmuştur.

Toplumu oluşturan insandır. Dolayısıyla toplum belli siyasi, ekonomik ve sosyal süreçlerden etkilenir. Bir çağı ya da bir dönemi anlayabilmek için o dönemin yaşadığı koşulları ve topluma etkisini de göz ardı etmemek gerekir. Pek çok felsefi akım da ancak doğduğu, geliştiği çağı ve yaşadığı süreçleri bilmekle anlaşılabilir. 20. yüzyıla baktığımızda bu düşünceyi destekler nitelikte olduğunu görebiliriz. Bu dönemde yaşanan gelişmeler dünya ülkelerini etkilediği gibi toplumlar üzerinde de gerek sosyal gerek kültürel etkiler bırakmıştır. Sanayileşmenin artması, beraberinde getirdiği köylerden kentlere göçler insanı alışkın olduğu dünyadan alıp başka bir dünyayla karşılaştırmıştır.

İnsan, iki büyük dünya savaşı, bloklaşma ve silahlanma yarışı, ülkeler arası rekabetin yaşandığı bir kaos ortamında kalmış dolayısıyla dünyanın düzenindeki bu dalgalanmalar sonucu bunlardan psikolojik olarak etkilenmiştir. Bu nedenle bir fikri doğru anlayabilmenin yolu o çağın insanının neler yaşadığını bilmekten geçer. Böyle bir karmaşanın ortasında kalan insanda karamsar duyguların ortaya çıkması ve insanın kendini .ve hayatını sorgulama işine girişmesi doğal bir sonuçtur.

20. yüzyılın önemli düşünürleri arasına adını yazdırmış olan Albert Camus, Cezayir'de 1913 yılında dünyaya gözlerini açmıştır. Çok küçük yaşlarda babasının vefat etmesi nedeniyle maddi ve manevi pek çok güçlük yaşamıştır. Bu güçlüklere sebep olan bir neden de Camus'nün büyüdüğü yıllarda dünyaya hâkim olan savaşlar ve yoksulluk olmuştur. Her insanın bir kişilik geliştirmesinde ve düşünce dünyasının şekillenmesinde yaşadığı olayların onda bıraktığı izler ve büyümüş olduğu ortam etkili olduğu gibi, Camus'nün hayatında da sıkıntılı geçirdiği dönemleri olmuştur. İçinde bulunduğu dünyanın siyasi, ekonomik ve sosyokültürel hali düşünce dünyasını da etkilemiştir.

Camus'nün babasını Birinci Dünya Savaşı nedeniyle kaybetmesi, felsefi dünyasındaki yaşamın anlamı ve ölüm gibi konulara olan hassasiyetini de belirgin ölçüde etkilemiştir.[1] 1960 yılında ise trajik ölümlerden biri olarak yorumladığı trafik kazasında hayata gözlerini yummuştur. Camus'nün kişisel yaşam mücadelesi ve üzerine buhran ve bunalım dolu bir çağın ortasına doğması onun mücadeleci tarafını da gözler önüne sermiştir. Camus'nün yaşamı büyük bir mücadeleden oluşur.[2] Camus 20. yüzyılın yalnızlaşmış, yabancılaşmış, umutsuz ve karamsar insanına bir çözüm sunmaya çalışmıştır. Hayatın her şeye rağmen değerli olduğunu ve insanın daima yazgısı olan saçmayı kabullenerek hayata dönük olması gerektiğini savunmuştur.

İnsan sürekli bir mücadele halinde olduğu yaşamda, ölümün sarsıcı gerçekliği ile yüzleştiğinde saçma duygusunu hisseder. Bu duyguyu hissetmeye başlamış insan dünyaya ve kendine yabancılaşmış, yalnızlaşmış bir insandır. Bu yabancılaşma; önce kişinin kendisinden, yaşadığı ve sorgulamaya başladığı hayat silsilesinden, toplumdan ya da insandan boy göstermeye başlayabilir. Kendine ve kendi dışında olana yabancılık hissetmeye başlayan insan artık yalnızlaşmaya da başlar. Varoluşçu felsefe bu durumda insanın yardım çağrısına kulak vermiş ve insanın biricikliğini vurgulayarak onu dünyaya

[1] **Gündoğan, A. Osman** (1977) Albert Camus ve Başkaldırı Felsefesi, Birey Yayınları, İstanbul, s.18-21.
[2] **Ceylan, Barış** (2017) İntihar Ve Saçmadan, Cinayet Ve Başkaldırıya: Albert Camus'de İnsanın Sefaleti, *Düşünbil*, 57:19-22, s.19.

fırlatılmış bir varlık olarak ele almıştır. İnsan dünyaya fırlatılmış da olsa bu yazgı Camus için insanın kendini gerçekleştirebilmesi için bir fırsattır.

Yabancılaşma duygusuna kapılan insan daha çok içine dönmeye ve sorgulamaya başlar. İnsanın varoluşsal sorunlarına aklı ile mutlak cevaplar verememesi ve dünyanın da bu sorular karşısında dilsiz kalması sonucunda insan bir anlam kaybı ile yüz yüze gelir. Bunun sonucunda kendine, topluma, dünyaya ve yaşamaya karşı yabancılaşan bir insan ortaya çıkar. İnsan bu yabancılaşma sonucu kendini uyumsuz hissettiği bir dünyada bulur. Camus'nün absürd\saçma felsefesi bu uyumsuzluk üzerinden hareketle oluşmaya başlamıştır.

Dünya ve insan arasındaki iletişimsizlikten kaynaklanan bu uyumsuzluk karşısında iki yol vardır; birisi yaşamak diğeri ise ölmek yani intihar. Camus intiharı felsefi ve fiziksel intihar olarak iki kolda incelemişse de iki türlüsünü de yadsımıştır. Bunu saçmaya karşı bir zaferden ziyade bir yenilgi olarak nitelendiren Camus için, uyumsuzu ortadan kaldırmak için yegâne çözüm başkaldırmaktır. İnsan ancak dünyanın bu saçmalığının bilincine vardığında onu kabullenerek ve farkında olarak yaşamı seçtiğinde gerçek bir başkaldırı örneği sergilemiş ve uyumsuzu ortadan kaldırmış olur. Camus, umut etmeyi Tanrı ya da dine dayandırarak başka bir dünyayı arzu etmek olarak yorumlamıştır. Bu sebeple de umudu uyumsuz karşısında bir çözüm olarak görmemiştir. Saçma/uyumsuz bu dünyaya ait olduğundan çözümü de ancak bu dünyada olmalıdır. Bu sebeple yapılabilecek en doğru eylem uyumsuzdan kaçmak yerine ona karşı başkaldırmaktır. Ateist filozoflar arasında ismi geçen Albert Camus, felsefi düşüncesinde Tanrı ya da dini bir sistem belirlememiştir. Dolayısıyla problematiğini bir Tanrıya bağlamadan çözmeye çalışmıştır. Bu sebeple insan, Tanrısız ve bilmediği bir dünyanın içine düşmüş olur.

İnsanı toplum içinden çekip alarak yalnızlaştıran Camus'nün bu hamlesi Sartre gibi varoluş filozoflarının insanı dünyaya fırlatılmış bir varlık olarak görmelerine benzemektedir. Camus, eserlerindeki ana karakterleri yalnızlaştırma çabasıyla bir nevi onları toplumun örf, adet, norm ve değerlerinden koruyarak özgün ve bireysel bir şekilde ele almak istemesinin bir göstergesidir. Kişi, insanlarla beraber yine toplum içinde gibi dursa da daha mesafeli ve topluma dışarıdan bakan bir göz gibidir. Bu da insanı öteki konumuna getirse de insana bireysel bir anlam da atfeder.

Albert Camus'yü bir yaşam filozofu olarak değerlendirmek mümkündür. Her ne kadar yabancılaşma ve uyumsuz kavramlarından hareketle hayatın saçmalığını insanın

yüzüne vurmuş olsa da, o daima hayattan yana bir düşünür olmayı tercih etmiştir. Geleneksel felsefeye karşı bir yaşam felsefesini savunmuştur.[3] Hayat ne kadar saçma ve anlamsız gibi gözükse de onu asıl kıymetli yapan bu anlamdan yoksun gözükmesidir. Çünkü insan ancak anlamını bilmediği ve kesin çizgilerle sınırlandırılmamış bir dünyanın içinde kendi gerçekliğini oluşturarak bir anlam yaratabilir. Camus, her zaman yaşamanın başlıca kıymetine ve insanın yaşamı seçmesinin önemini eserlerindeki ana karakterleri ile göstermiştir.

İnsanın varoluşuna dair mutlak olarak bilgi sahibi olduğu kaçınılmaz gerçek ölümdür. İnsan hayatı sorgulamasına ve anlamlandırmaya çalışmasındaki en önemli argümanlardan biri de bu nedenle ölümdür. Ölüm her canlı için kaçınılmaz sondur ve insan ölümün mutlaklığını ve ondan kaçamayacağını bilir. Bu nedenle, hayatın bir gün son bulacağını bilen insan neden hayatta olduğunun ve hayatın amacının ne olduğunu anlamanın derdine düşer. Çünkü varoluş filozoflarının da dile getirmiş olduğu gibi insan dünyaya adeta fırlatılmış bir varlıktır. İnsanın var olma arzusuna rağmen ölümlü oluşunun bilincinde olması insanın yabancılaşma hissetmesiyle bağlantılıdır. Uyumsuz meselesinin ortaya çıkış ayağından biri de dolaylı olarak ölümdür. Yaşam ve akıl bahşedilmiş olan insanın bu serüvenin sonunda sahip olacağı şey ölümdür. Dolayısıyla insan bilmediği bir mücadelenin ekseninde hayatta çabalar durur. Tüm bu çabaların ve uğraşının sonunda ise insanın ölecek olması onu bir anlam boşalmasına sürükler. Bu anlam yoksunluğu da yabancılaşmanın ortaya çıkmasındaki en bariz etkendir. İnsanın akıl sahibi bir canlı olarak tüm bu varoluşsal sorulara bir cevap bulamaması onu ironik olarak, bilmediği bir dünyanın ortasında bırakır. Elbette ki tüm bu sorular pek çok filozofun da ilgisini çeken ve üzerinde mürekkep akıtmasına neden olan bir mesele haline gelmiştir.

Ölüm, gerek felsefenin gerek de varoluş felsefesinin en temel konularından birisini oluşturur. Ölüm canlılığın ayrılamaz bir parçasıdır. Ölmek için yaşamak gerekir. İnsan doğduğu andan itibaren ölüme doğru yaklaşmakta olan bir varlıktır. Dünyadaki varlığın ve yaşamın sonu ölümdür. İnsanın, ölüm sonrasındaki bilgisinin kısıtlı olması onda kaygı ve korku duygularını uyandırır. Ölüm, Camus'nün felsefesindeki uyumsuzun ortaya çıkışındaki başat nedenlerden birini teşkil eder.

[3] **Gülsün, Ferhat** (2019) Albert Camus Felsefesinde Uyumsuzluk ve İntihar(Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 74.

Ölümün mutlak gerçekliği karşısında, hayatın saçmalığını da fark eden insanın, yaşadığı anlam kaybına bir çözüm getirmek isteyen Camus başkaldırı kavramını geliştirmiştir. Fiziksel, felsefi intihar ve umutta bulamadığı cevabı bu sebeple başkaldırı kavramında yakalar. İntihar kişinin kendine karşı gösterdiği bir saldırganlık hali umut ise Tanrı ve dine sığınarak başka bir dünyayı arzulama hali olması sebebiyle yadsınır. Camus temel kavramları ve felsefi öğretisiyle hayatın her şeye rağmen yaşanmaya değer oluşu ve önemi üzerine durarak başkaldırı kavramıyla hayata dair anlam kaybı yaşayan insana yeni bir değer sunmuştur.

Camus gerek yazdığı denemelerde gerek de romanlarında sıkça yabancılaşma, ölüm, intihar, saçma\ uyumsuz gibi kavramlardan bahsetmiş insanı ve insanın yaşamını sorgulamasına olanak sağlamıştır. Camus kendini varoluşçu bir filozof olarak kabul etmese de incelediği konular varoluş felsefesi içinde anılmasına vesile olmuştur. İnsan, saçmayı fark ettiğinde sorgulamaya başlayacaktır. Albert Camus, yaşamın saçma olduğunu düşünür. Ancak buna rağmen hayatı bu şekliyle kabul eder. İki büyük dünya savaşının yarattığı buhran 20. yüzyıl insanının dünyasına umutsuzluğun ve karamsarlığın hakim olmasında büyük bir role sahiptir. Bu savaşların sonuçları elbette ki çok ağır olmuş ve insanları sosyal çöküntüye uğratmıştır. Değerlerini yitiren, ağır kayıplar yaşayan ve hayal kırıklıklarına uğrayan insanların bu duygu bunalımlarından kurtulma çabası varoluş felsefesinin de gelişmesine vesile olmuş görünmektedir. Çünkü insan yaşadığı buhranlar neticesinde içine düştüğü yalnızlıktan kurtulmak ve kaybettiği değerlerini yeniden inşa edebime ihtiyacı duymuştur.

Albert Camus'nün 20. yüzyılda inşa ettiği felsefi düşüncesi günümüz modern insanı düşünüldüğünde hala geçerliliğini ve önemini korumaktadır. Özellikle yabancılaşma kavramı, günümüz gelişen teknolojisi karşısındaki insanın konumu için önemli bir kavramdır. İlerleyen teknoloji, sosyal ağların kullanımının artışı ve artan dünya nüfusuna rağmen iletişimin sekteye uğraması gibi durumlar baz alındığında insandaki yalnızlaşma ve yabancılaşma halini görmek mümkündür.

Bu çalışmada insanın varoluşu, dünyaya fırlatılmışlık hali ve yabancılaşma gibi meselelerin üzerinden Albert Camus düşüncesinde hayatın saçmalığı ve ölümle karşı karşıya kalan insan incelemek istenmiştir. Hayatın saçmalığı ve ölüm arasında sıkışan insanın Camus felsefesi üzerinden yaşamın tüm zorbalığına ve saçmalığına rağmen yine de yaşamı seçme iradesi incelenmek istenmiştir. Dönemin buhran ve bunalım çağı olması

sebebiyle ortaya çıkan intihar kavramına karşın insan niçin anlamlandıramadığı ve kimi zaman acı çektiği dünyada intihar etmeyip yaşamı seçmelidir? sorusuna bir bakış açısı geliştirmek istemiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. VAROLUŞÇULUK VE ALBERT CAMUS

1.1. Genel Hatları ile Varoluş Felsefesi

Varoluşçuluk, diğer bir deyişle egzistansiyalizm, 20. yüzyılda ortaya çıkan ve birey üzerine vurgu yapan bir akımı işaret eder. Hızla benimsenerek yayılmasındaki en önemli etkisi bireyselliğe ve insana olan vurgusu olmuştur.[4] Bu kavramın ilk olarak Sartre tarafından kullanıldığı düşünülmektedir. Ancak bu düşünce sistemi Sokrates'ten başlayarak gelişme göstermiş, Kierkegaard ile birlikte de modern manasına kavuşmuştur.[5]

Felsefenin temel konularından biri de insan ve insanın varoluş problemleridir. 20. yüzyıl, insanın yaşamdaki varoluş amacına yöneldiği, kendini problem edinerek inançlarını ve değerlerini sorguladığı bir dönem olmuştur. Yaşanan büyük savaşların insanı derinden sarsması ve onu geri planda bırakması kişiyi, değerlerini sorgulamaya itmiştir. Böylece insanın kendisine ve iç dünyasına dönmesine de vesile olmuştur.

Pozitif bilimlerin ön planda tutularak insana verilen değerin geri planda kalması, insanı bir boşluk duygusuyla baş başa bırakmıştır. Teknolojinin hızla gelişmesi ve ilerleyen sanayileşme sonucunda köylerden kentlere doğru gerçekleşen göçlerle insan kendisini yetiştiği topraklardan kopmuş ve yabancılaşmış olarak bulmuştur. Çünkü küçük köylerde yaşayan insan kendini birden büyük ve bilmediği bir dünya ile karşı karşıya bulmuştur. Bu yaşantı ve beraberinde getirdiği yabancılaşma durumu varoluş felsefesinin de ele aldığı saçma, kaygı, korku, umutsuzluk gibi duyguları ortaya çıkarır. Bu noktada varoluş felsefesinin kendini yabancı bulduğu bir dünyaya sıkışmış hisseden insana bir çözüm geliştirebilme umuduyla ortaya çıktığı yorumunu yapabiliriz. Bu farkına varıştan sonra insanın varoluşu ve dünyadaki yaşam amacı sorgulanmaya başlanmıştır. Başka deyişle varoluş felsefesi, geri planda kalmış insan kavramının felsefenin bir konusu haline yeniden getirilme girişimidir diyebiliriz.

Varoluş felsefesi içinde değerlendirilen filozoflar, genellikle insandaki yalnızlık ve dünyaya bırakılmışlık hali gibi duygulara yoğunlaşmışlardır. Varoluşçu filozoflar, asıl meselenin buradan sonra ortaya çıktığını düşünerek insandaki bu idrakten sonra kendini

[4] **Keser, Murat** (2017) Camus'de İçkinsellik: Varoluşsal Bir Tepki Olarak Kaygı, *Düşünbil*, S:57, 10-12.s.11.
[5] **Altunay, F. Didem** (2017) Varoluşçu Felsefede Ölüm Kavramı(Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 24.

oluşturma meselesine dikkat çekmeye çalışmışlardır. İnsanın en büyük davası, kendini tanıması ve gerçekleştirebilmesidir. Kendini bilen insan, ancak bu dünyaya bırakılmışlığın ve yalnızlığın ezici yükünden kurtulabilir. Bu haldeyken insan, kendi varoluşunu kurabilir. Bu düşüncelerden hareketle varoluş filozofları genellikle bireyi ön planda tutmuşlardır.

Bu noktada Sokrates'i anmak yerinde olacaktır. Sokrates'in 'kendini tanı' ifadesiyle aslında dikkatleri insana çektiğini görmekteyiz. Bu düşüncenin, varoluş felsefesine benzeyen izler taşıdığını söylemek mümkündür. Çünkü kendini tanıyan, kendini bilen insan bilgiye yönelen, erdemli ve kendi varlığını anlamaya hatta anlamlandırmaya yönelen varlıktır. İnsanın her şeyden ziyade kendini tanıması ancak bir sorgulama yöntemiyle mümkün olur. Buradaki bireysellik ve kendini anlamaya yönelik olma varoluş felsefesinin bireyci yaklaşımına benzetilebilir.[6]

Varoluşçuluk olarak karşımıza çıkan felsefe, benzer temalar üzerinden pek çok düşünürün farklı yorum ve kanaatleriyle şekillenmiş bir akımdır. Varoluşçuluğun yönelimi genel manada insana ve insanın varoluşu üzerinedir. Varoluş felsefesi bağlamında ele aldıkları konular ne kadar benzer olsa da her filozofun kendine özgü bir tavrı ve düşünce sistemi vardır. Nietzsche, Sartre ve Camus ateist varoluşçu filozoflar olarak anılmıştır. Bir diğer kategori olarak ise Hristiyan varoluşçular içinde Kierkegaard, Gabriel Marcel ve Karl Jaspers sıkça anılır. Bu tarz bir ayrımın yapılmasında ismi geçen filozofların varoluş problemlerine Tanrı ya da dini bir çözüm olarak değerlendirip değerlendirmedikleri etkili olmuştur. Ateist varoluşçular felsefelerine dinsel bir çözüm ile yaklaşmamayı tercih etmişlerdir. Her iki filozof grubunun da ele aldığı ortak nokta insan olmuştur.[7]

Sartre, varoluşçuluğu tanımlarken her nesnenin hem özü hem de bir varlığı olduğundan bahseder. Öz, nitelikleri kapsayan demek iken varoluş aktif olarak bu dünyada bulunuş anlamına gelmektedir. Öz varoluştan önce gelir düşüncesine de karşı gelen Sartre, bu düşüncenin temelinin din dayanaklı olduğu kanaatindedir.[8] Çünkü bir elmanın, elma özüne göre toprağa düşüp şekil alması ya da bir insanın masa yapmak için ne biçime sahip bir nesne oluşturacağını bilmesi gibi Tanrı da insanları kendindeki insan özüne göre yaratmıştır. Bu da özün varoluştan önce geldiğine bir delil oluşturmaktadır kimi

[6] **Akış, Yasemin** (2007) Albert Camus ve Jean Paul Sartre'da Saçmanın Karşılaştırılması(Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 13.
[7] **Foulquie, Paul** (1950) Existentialism, London, Dobson (Çeviren: Şahan, Yakup (1998) Varoluşçunun Varoluşu, 3. Baskı, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları) s. 17.
[8] **Taşdelen, Vefa** (2011) Varoluş Felsefelerinde Varoluşun Özden Önceliği Sorunu, Beytulhikme Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 38.

düşünürlere göre. Ancak varoluşçuluk yalnızca insanda, bu düşüncenin tam tersini savunmaktadır. İnsan önce dünyada var olur daha sonra da kendisini yetiştirerek hayata, karşılaştığı olaylara ve yaşadıklarına karşı takındığı tutum ve davranışlarıyla kendisini oluşturmaya başlayarak özünü meydana getirmeye başlar. Bu bir oluşumdur ve ölene kadar devam eder.[9] Onun için, varoluş özden önce gelir. Pek çok filozof da Sartre gibi varoluşçuluğun genel bir tanımını yapmaktansa onun ana özellikleri üzerinde durarak anlaşılmasını sağlamaya çalışmıştır. Varoluşçuluk, her zaman tümel bir tanımın dışında kalmıştır çünkü bu akıma tabi olan düşünürler dahi varoluşçuluğa çizilen sınırlar hakkında bir uzlaşmaya varamamıştır.

İnsanın ölüm, hiçlik, yalnızlık, umut, tiksinti, bulantı gibi varoluşsal sorunlarına ve insanın bu dünyadaki ve hayattaki yerini anlamaya çalışan varoluşçuluk bu sebeple de bir yaşam felsefesini simgeler niteliktedir. Düşüncelerini ve yaklaşımlarını öz ile temellendirerek geleneksel felsefeye de karşı istikamette yürür olmuştur. Bu neticede de geleneksel felsefeye karşı yapılmış bir başkaldırı niteliğinde eleştirilmiştir. Kaufman, varoluşçuluğun çıkış noktasını geleneksel felsefeyi küçümsemek olarak görür. Nurettin Topçu ise savaş sonrası insanda oluşan tahribatın bireyi, kendimi nasıl var edebilirim düşüncesiyle karşılaştırarak buna bir zemin hazırladığı görüşündedir.[10]

20. yüzyılda kendini göstermeye ve adından sıkça söz ettirerek popülerlik kazanan varoluşçuluk, yaşanan büyük savaşlar ve bunun bir getirisi olan toplumsal bunalımlar karşısında ilgiyi ve dikkati insana ve insanın varoluşsal sorunlarına çekmeyi başarmıştır. Varoluş felsefesinin, Kierkegaard ile başlayıp varoluşçu düşünce sistemini Sokrates'e kadar dayandırabilineceğine değinmiştik. Bu düşüncenin akabinde insanın düşünce tarihi içinde bilim ve din gibi dünya görüşlerinin de etkisiyle geri planda kaldığı düşüncesi öne sürülmüştür.[11] 20. yüzyılda insanın karşılaştığı çeşitli sıkıntılar sonucu düşüncenin ve odağın merkezine insanın yerleştiği yorumunu da bu düşünceden hareketle yapıldığını söyleyebiliriz.

Felsefi fikirlerin ortaya çıkışını anlamak için dönemin yaşanmışlıklarını ve insan üzerindeki etkilerini göz ardı etmemek gerektiğine değinmiş bulunduk. Hiçbir felsefi

[9] **Sartre, J. Paul** (1960) Existentialism and Humanism, London, Methuen & Co (Çeviren: Bezirci, Asım (1985) Varoluşçuluk, 8. Baskı, İstanbul, Say Yayınları) s. 7-15.
[10] **Bektaş, Gürkan** (2013) Albert Camus ve Varoluşçuluk(Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 9-20.
[11] **Yıldıztaş, Belma** (2010) Jean Paul Sartre ve Albert Camus'un Özgürlük Kavramı(Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, s. 9.

düşünce çağının gereklilikleri, sosyal ve ekonomik yaşanmışlıkları kısacası insanı içinde barındıran unsurlara dikkat edilmeksizin tam olarak anlaşılabilmiş sayılmaz. Varoluşçuluk için de 20. yüzyılı anlamanın önemi buradan gelir.

Birinci Dünya Savaşının insanlar üzerindeki yıkıcı etkisi henüz onarılmadan arkasından yaşanan İkinci Dünya Savaşı ile insanların sosyal ve kültürel hayatları derinden etkilenmiştir. Bu iki büyük dünya savaşı arasında çaresiz kalan insanlar, sahibi oldukları gelenek ve kültürel dünyanın yok olması ve değişen ekonomik düzen gibi pek çok sıkıntı ile karşı karşıya kalmıştır. 20. yüzyıl insanı böyle bir buhran döneminin ortasına düşmüştür. Bunların yıkıcı etkisi insanların psikolojik ve duygu dünyasında da yansımalarını göstermiştir. Sanayileşmeye başlayan ve değerleri altüst olup yeni bir dünya düzenine doğru sürüklenen insan kendini, içinde bulunduğu dünyaya yabancı hissetmeye ve bir anlam kaybı yaşamaya mahkûm bulmuştur. Varoluşçu felsefe onun bu durumuna yardımcı olabilecek bir yol olarak görülmüştür. İnsanın, kaos içinde sürüklendiği bu bilinmezlik dünyasında tam da ihtiyaç duyduğu şey özgürlüğünün farkına varması ve kendini anlamasıdır. Pek çok filozofun bu düşünce akımının ardına düşmelerindeki sebep gayet açıktır ki budur.[12]

18. ve 19. yüzyılda yaşanan bilimsel, ideolojik ve teknolojik gelişmelerin insan hayatında sağlık, ekonomi, askeri ve kültürel alanda refah sağlaması beklenirken maalesef öngörülen olmamıştır. 18. ve 19. yüzyıllarda bilimin hızla ilerlemesi, bununla birlikte teknolojinin her gün beraberinde getirdiği yeniliklerin bireyi hem maddi hem de insan gücü olarak rahatlattığını ancak bir taraftan da insanın içine doğan manevi boşlukları getirdiğini görmekteyiz. Bu yüzyıllarda yaşanan gelişmelerin dünyadaki düzeni ve huzuru işaret eden ideolojik vaatlerin tam aksine gerçekleşerek toplumda daha fazla ayrışma ve kutuplaşmaya neden olması toplumdaki karışıkları da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla tüm bu problemler ve sonuçları 20. yüzyıla da yansımıştır.

Teknoloji ve bilimin bu denli hızla ilerlemesi silah teknolojilerinin de gelişmesine sebep olarak 20. yüzyılda ortaya çıkan iki büyük savaşın gidişatına etki ederek büyük kitlelerin yok olmasına yol açmıştır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı süreçleri, yaşanılan toplumsal, kültürel, ekonomik buhran dönemi insanlarda büyük çöküntü yaratarak onları yalnızlığa, umutsuzluğa ve karamsarlığa sürüklemiştir. Savaş sonrasında yaşanan bu

[12] **Akbulut, Burcu** (2014) Etik Bağlamda Albert Camus'un Başkaldırı Felsefesi(Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 8.

tahribat, varoluş felsefesinin ortaya çıkışında da belirgin bir etken olmuştur. Çünkü varoluş felsefesi insanın tam da bu süreçte ihtiyacı olan, odak noktasında birey ve duyguların yer aldığı felsefi bir akımdır. Bu akım savaş sürecinin yıprattığı duygular ve değerlerin dolayısıyla da insanın yeniden inşasında açılan yeni bir kapı olmuştur.[13]

Bu dönemde yaşananların insanı ve toplumları sarsıcı nitelikte olması, yaşanan savaşların insan üzerindeki yıkıcı etkisi ve zararı, pozitif bilimlerin önem kazanmasıyla insana gösterilen değerin azalması, insanın bu arka plana itilmişliği ve yalnızlığı, toplumsal ahlaki değerlerin dengelerinin oynanması ve bunun gibi pek çok sebep varoluşçuluğun oluşmasına zemin hazırlamıştır. Çünkü tüm bunlar insanın kendine dönmesine ve kendine, kendisini konu edinerek yaşam amacını sorgulamaya yöneltmiştir. İnsana ve insani değerlere verilen önemin azalması ve tüm bu yaşanan buhranlar, insanı kendi içinde bir boşluğa sürüklemiştir.

Gelişen teknolojik gelişmeler ve hızlı sanayileşme ile birlikte başlayan köylerden kentlere gerçekleşen göçler de insanın iç dünyasında çalkantıya sebep olmuştur. Yaşadıkları topraklar ve yetiştikleri köylerden daha büyük kentlere göç etmek zorunda kalan insan birdenbire hiç alışık olmadığı bir dünyanın içine düşmüştür. Alışık olduğu dünyanın dışına çıkmak ve yabancısı olduğu insanların ve kalabalığın ortasında adapte olmaya çalışmanın getirdiği güvensizlik duygusu yabancılaşma duygusunu da getirir. Bu yabancılaşma durumu ise varoluşçu filozofların dillere pelesenk olan kaygı, korku, saçma gibi duyguların da ortaya çıkmasını kaçınılmaz hale getirir. Varoluşçu felsefenin amacı da bu çaresizlik içinde sürüklenen insana bir çıkış kapısı aralayabilmektir.[14]

20. yüzyıla ve felsefe tarihinin geneline baktığımızda varoluş felsefesinin yankılarından ne kadar etkili ve önemli bir akım olduğunu görmekteyiz. Bu dönemin temel sorunu insan problemidir. Varoluşçuluğu herkesçe uzlaşılan kesin bir tanımın içine sokmak çok zordur. Çünkü bu felsefenin belirlenmiş sınırları yoktur. Varoluşçu felsefenin kendi içinde iki yola ayrıldığını görmekteyiz. Birinci yol varoluşun özden önce geldiğinin savunucuları olan Albert Camus ve Sartre gibi Ateist varoluşçular. Diğeri ise özün varoluştan önce geldiğinin savunucusu olan Pascal, Bergson ve Kierkegaard gibi Teist

[13] **Gündoğan A. Osman** (2011) Albert Camus Hayatı, Yapıtları, Felsefesi, MKM Yayıncılık, Bursa, s. 76-77.
[14] **Özdemir, Öznur** (2012) Albert Camus'un Başkaldırı Felsefesinde Yabancılaşma Sorunu(Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, s. 4.

varoluşçular. Her iki yolda da merkezine insanı yerleştiren bir düşünce yapısı karşımıza çıkmaktadır.[15]

Varoluşçuluk savunmuş olduğu, varoluş özden önce gelir ilkesi ile insanı önceden belirlenmiş bir varlık olarak görmez. Buna göre, her insan bilinçli bir iradeye sahip olarak nasıl davranacağına, nasıl yaşayacağına, ne olacağına, karşılaştığı olaylara ne tepki vereceğine kendisi karar vererek özünü oluşturur bir nevi varolduktan sonra kendi kendini inşa eder. Her insan biricik olduğu gibi onun tepkileri ve davranışları da biriciktir. Varoluş bireye özgü bir durumu teşkil eder. Düşüncenin özü; bireyin varoluşudur.[16] Bu düşünceden hareketle varoluş özden önce gelir ilkesiyle temellendirilmiştir. Diğer varolanlardan farklı olarak insanın, varoluşunun özden önce geldiğini savunan varoluşçuluk için insan her an özgürlüğü deneyimleyebilir. Çünkü belirlenmemiş olan insan, varolduğunda bir özü bulunmadığından tercihleri ve davranışlarıyla özünü meydana getirir.

Varoluşçuluk insanın bu belirlenmemişlik durumunu dünyaya fırlatılmışlık olarak değerlendirir. İnsan, kendini oluşturmakta olan kendi dışındaki her nesneden farklı olarak kendini geleceğe hazırlayarak gelecekte ne olacağını tasarlayabilendir. Bu noktada determinist düşüncelerin tam karşıt konumunda yer alan varoluşçuluk, insanın her daim kendisini geleceğe yönelik değiştirme imkanına sahip oluşundan özgürlüğü elinde tuttuğu görüşündedir. Yani onun belirlenmemiş olma durumunu onun özgürlüğü olarak görmektedir.

Zaten varoluş felsefesinin temel kavramları insanın daima meşgul olduğu duyguları barındırmaktadır. Yani insan umutsuzluk, korku, kaygı gibi duygularla bir aradadır ancak yaşanılan çağın da etkisiyle bu felsefi düşüncenin sistemleşmesi de kaçınılmaz olmuştur. Burada dikkat etmemiz gereken nokta felsefenin insana ve insan yaşamına odaklanmış olduğudur. Bilimin ve Tanrı düşüncesinin baskısının insanı kendi gerçekliğinden uzaklaştırmasına karşı olan Kierkegaard burada, insanı bütünü tamamlayan bir parça olarak görmenin insanı hiçe indirgeyeceğini ve onun sahip olduğu biricikliği ve değeri yok edeceği düşüncesinde olmuştur. İnsan, zaman ve mekân olgusu dahilinde seçimleriyle kendi varoluşunu gerçekleştirme gücüne sahip sonlu ve sonsuz bir varlığın adıdır. İnsanın

[15] **Özdemir, Öznur** (2012) Albert Camus'un Başkaldırı Felsefesinde Yabancılaşma Sorunu(Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, s. 5-6.

[16] **Taşdelen, Vefa** (2011) Varoluş Felsefelerinde Varoluşun Özden Önceliği Sorunu, Beytulhikme Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 43.

ölümlü olması onu sonlu, kendi varoluşunun bilincine sahip olması ise onu sonsuz yapandır. Bu varoluş bilincini sağlayan insandaki korku ve iç daralması duygusudur.[17]

İnsan varoluşunu, temel mesele olarak ele alan egzistansiyalizmde bireysellik her daim önde tutulmuştur. Egzistansiyal felsefenin en önemli temalarından birisi ölüm kavramıdır. Çünkü ölüm insanın bireyselliğini ve bu bireysellikle de onun değerini ortaya çıkarabilen en önemli olgu olmuştur.[18]

Varoluş özden önce gelir ibaresini pek çok çağdaş varoluşçu düşünürün kabul etmesine karşın klasik felsefenin bu konudaki görüşleri farklıdır. Klasik felsefede Tanrı önce insanın özünü yaratarak sonra onu var ettiği düşüncesi hakimdir. Özün varoluştan önce geldiği düşüncesi Tanrı inancını beslemiştir. Ateist varoluşçuluğu ise tanrıtanımazlığın tüm sonuçlarının sorumluluğunu üstlenmiştir. İnsanın dünyaya fırlatılmış olduğu düşüncesi varoluşçuların temel düşüncelerinden biridir. İnsanı, birey olarak ele almakta ve incelemektedir. Varoluş felsefesi insanı, biricik varlık olarak ele almaktadır.

1.2.Varoluş Felsefesi ve Albert Camus

Varoluşsal sorunlar olarak öne çıkan; kaygı, ölüm, hiçlik, umutsuzluk, yabancılaşma, yalnızlık ve başkaldırı gibi temalardır. Elbette ki bu konulara felsefesinde yer veren ve benzerlik gösteren pek çok filozof olduğu gibi konuları işleyiş bakımından farklılık gösterdiği de olmuştur.

20.yüzyılda yaşanan olaylar sebebiyle içinde bulunulan kaos ortamından kaynaklı dünyaya ve kendisine yabancılaşan insanı ve insanın dünyaya karşı hissettiği bu saçma duygusundan kurtarmak için bir kapı aralamayı amaç edinen varoluşçuluk felsefesi, Albert Camus'nün absürd düşüncesine benzer niteliktedir. İnsan, hayatın anlamsızlığı karşısında kendine ve dünyaya yabancılaşmıştır. Bu yabancılaşmayla, hayatın anlamsızlığı düşüncesinin oluşturduğu absürd durum insana bir çıkış yolu bırakmaz. Albert Camus, felsefesinde insanın tek başınalığını ve hayatın anlamsızlığını göstermeye odaklanmıştır.[19] Örneğin *Yabancı* adlı eserinde insanın giderek kendine ve başka insanlara nasıl yabancılaştığını ve hayata verdiği anlamın bir anda nasıl yerle bir olduğunu anlatır.

---

[17] **Yıldıztaş, Belma** (2010) Jean Paul Sartre ve Albert Camus'un Özgürlük Kavramı(Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, s. 6-10.

[18] **Altunay, F. Didem** (2017) Varoluşçu Felsefede Ölüm Kavramı(Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 29.

[19] **Özdemir, Öznur** (2012) Albert Camus'un Başkaldırı Felsefesinde Yabancılaşma Sorunu(Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, s. 8.

" *Evet, bu hayat bana ait değildi ama en küçük ve en güçlü mutluluklarımı; sevdiğim mahalleyi, gökyüzünün akşamları aldığı her çeşit hali, Marie'nin gülüşlerini ve giysilerini o hayatta bulmuştum ben. Burada oluşumun lüzumsuzluğu birdenbire canıma tak etti ve içimde yalnız bir tek şey için sabırsızlık hissettim".*[20]

Her ne kadar Camus kendini varoluş filozofu olarak kabul etmese de ortaya koymuş olduğu eserler onun varoluşçulukla yakından ilgili olduğuna kaynaklık eder. Eserlerinde yoğunlukla ölüm, yabancılaşma, absürd, başkaldırı, intihar, yalnızlık, umut, özgürlük gibi konuları işlemiştir. Yapılan bir röportaj esnasında kendisine varoluşçu olup olmadığını soranlara hayır cevabı vererek isminin varouşçularla birlikte anılmasına şaşırdığını söyler.[21]

Camus bir varoluşçu olarak anılmayı reddetse de adının niçin varoluş felsefesi içinde anıldığını irdelemek yerinde olacaktır. İnsan ve varoluş kavramlarının varoluş felsefesinin en önemli kavramlarındandır. Yaşanan çağa bakıldıkça 20. yüzyılın buhranı ve yalnızlaşan insanın umutsuzluk, yabancılaşma, bunalım ve ölüm gibi duygularla iç içe geçmiş olduğu görülmektedir. Camus'nün eserlerinde bu kavramlara sıkça değindiğinden olacak ki adı çokça varoluş felsefesi içinde anılmıştır. Bir başka neden olarak ise oluşturmuş olduğu saçma (absürd/uyumsuz) felsefesini gösterebiliriz. Saçma kavramı insanın bilinci sayesinde dünya ve insan arasındaki uyumsuzluğun farkına varmasıyla ortaya çıkar. İnsanın, kendi varoluşundaki bilinmezliğini ve buna akıl ile bulduğu cevapların yetersiz kalmasıyla saçmanın farkına varır. Burası Camus'un felsefesinin başat noktalarından biridir. Dolayısıyla bu varoluş meselesi ile Camus ne kadar inkar etse de varoluş filozofları içinde anılmasında etkili rol oynamıştır.

Albert Camus de savunucusu olduğu felsefi düşünceleri edebi eserlerinde örneklendirerek somutlaştırdığını ve felsefi dünyasından edebi dünyasına açılan bir kapı yarattığını görmek mümkündür. O, eserlerinde çoğunlukla insanı ve insan hayatının anlamını içeren temalarla alakadar olmuştur. Camus'nün işlediği temaların çoğunluğu karanlık ve olumsuz olarak değerlendirilebilecek ağır duygulardır. Ancak onun döneminde yaşanan iki büyük savaş, bunların insan üzerindeki yıpratıcı etkisi ve üçüncü bir savaşın çıkabilme ihtimali korkusu, eserlerindeki bu karamsarlık atmosferini açıklar niteliktedir.

[20] **Camus, Albert** (2016) L'Etranger (Çeviren: Tiryakioğlu, Samih,(2016) Yabancı,53. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 95.
[21] **Durmuş, Nezahat** (2003) Albert Camus'da İnsan ve İnsanın Anlam Arayışı(Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 15.

Birinci Dünya Savaşı, Hitler'in yükselişi ve toplama kampları, İkinci Dünya Savaşı, binlerce insana yapılan kötülükler, işkenceler, silah teknolojisinin hızla gelişmesiyle tehdit altında olan milyonlarca insan… Albert Camus hayata geçirdiği eserlerini böyle bir dünya ve atmosfer altında oluşturmuştur. Buradan bakıldığında geleceğe dair niçin umut ve mutluluk yerine karamsarlık temasının ağır bastığını anlamak daha kolay olacaktır.

Camus'ye göre kişi kendisine ve içinde yaşadığı dünyaya yabancıdır. Çünkü insanın kendisiyle ve yaşadığı dünyayla ilgili her bilgi değişiklik gösterebilir niteliktedir. Bu bilinmezlik durumu ise insanı her daim daha belirginleşen bir yalnızlığa sürükler. Camus, felsefesinde bu yalnızlaşmadan kaynaklanan yabancılaşmayı ortadan kaldırmaya çalışır. Ona göre felsefedeki en temel ve çözülmesi öncelikli olan konu hayatın bir anlamı olup olmadığı gerçeğidir.[22] Camus, eserlerinde yaşadığı çağın havasını yansıtırken özellikle romanlarında, insanı bir durum içinde bırakarak düşüncelerini aktarmıştır. Ele almış olduğu konuları bütün insanların problemi haline getirerek işlediğini söylemek mümkündür.

20. yüzyılın insanlara yaşattığı pek çok travmatik olay insan aklının ürünü olan felsefe ve edebiyat dünyasını da etkilemiştir. Sanat ve felsefe iki ayrı alan gibi gözükse de birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu nedenle de biri diğerinden tamamen bağımsız düşünülemez. Bu iki alan keskin çizgilerle birbirinden ayrılamadığı için pek çok düşünür ve eserleri hem felsefi hem de edebi alanlarda incelenir. Albert Camus de felsefi kişiliğinin yanında edebi yönü de zengin olan düşünürlerdendir. Kendisini bir varoluş filozofu olarak değerlendirmese de sorunları eserlerinde ele alış biçiminde varoluşçu bir tavır izlemiştir. Yazmış olduğu romanlar göz önüne alındığında onun usta bir edebiyatçı olduğu da aşikardır.

Camus, yapıtlarında insanları hayatın saçmalığına karşı bir bilinçlenmeye ve bu farkındalıkla saçma olanı yenmeye davet eder. Onun felsefesinin temelinde hayatın anlamsızlığına karşı oluşturulan bir başkaldırı felsefesi yatar. Bu anlamsızlığa ve hayatın saçmalığına karşı bir başkaldırıdır. Tamamen bilinçli bir şekilde saçmaya karşı yapılan bu başkaldırı aynı zamanda onu da ortadan kaldırabilecek tek seçeneği oluşturur. 20. yüzyıl gibi bir çağın ortasına düşmüş bir yazar olarak, geliştirmiş olduğu düşünce dünyasında

[22] **Akış, Yasemin** (2007) Albert Camus ve Jean Paul Sartre'da Saçmanın Karşılaştırılması(Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 30-34.

yazdığı eserleriyle bizlere en öz şekilde bireyi anlatma işine girişmiştir. Aynı zamanda Nobel Edebiyat ödülünü alacak kadar da iyi bir edebiyatçı olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ALBERT CAMUS FELSEFESİ İÇİNDE YABANCILAŞMA

2.1. Yabancılaşma Problemi

Felsefi bir terim olan *yabancılaşma* kavramı "ben olmayan" ya da "öteki" anlamı taşımaktadır. Varoluş felsefesi için önemli bir kavram olan yabancılaşma, Albert Camus'un da felsefesinde yakından ele aldığı bir ana kavramı oluşturur. Yabancılaşmayı, aslında kişinin bilgi sahibi olduğu bir şey hakkında, bilgisine uyuşmayan bazı etkilerden dolayı uzaklaşması olarak da tabir edebiliriz. Yabancılaşma kavramı psikolojik, sosyolojik ve felsefi olarak incelenebilir. Ancak bu çalışmada yabancılaşmanın felsefi yönü irdelenmektedir.

Camus'nün içine doğmuş olduğu çağın buhranlarını göz önüne aldığımız zaman saçma felsefesinin ortaya çıkışını ve ivme kazanmasını anlamak daha kolay olacaktır. Saçma felsefesinin bir adım öncesi yabancılaşma kavramını oluşturur. Her fikir ve düşünce ortaya çıkmış olduğu dönemden izler taşır.

İnsanların içine düştüğü iki büyük savaş, bunun; sosyal, ekonomik ve psikolojik sonuçları, yaratmış olduğu korku ve endişe hali, artan ölümlerin insanlar üzerindeki etkisi ve hızla ilerleyen modernleşme genel anlamda düşünüldüğünde insan ve insanın anlamının daralmaya, pek çok şeyin anlamının sorgulanmaya başlamasına neden olmuştur. Haliyle bu durum saçma ve yabancılaşma kavramının felsefede hızla önem kazanmasına sebep olmuştur. Her düşüncenin ve fikrin ortaya çıktığı dönemin yansımalarını taşıdığı göz önünde tutulması, yabancılaşma kavramının neden bu dönemde hızla önem kazandığını anlamayı da kolaylaştırır.

İnsan, daha önce görüp duymadığı ya da bilgi sahibi olmadığı şeye karşı yabancıdır, onun yabancısıdır. Ancak daha öncesinde bildiği, bilgi sahibi olduğu ve artık bu bilgiyle uyuşmama durumunda ise yabancılaşmıştır.[23] Yabancılaşma, insanda absürd duygusunu ortaya çıkaran en önemli etkenlerden birini oluşturur. Yabancılaşma, yalnızlık duygusuyla kardeş kadar yakındır. İnsan yabancısı olduğu ve anlamlandıramadığı bir dünya içinde kendini yalnız hissetmeye başlar. Başka ifadeyle yalnızlaşmaya başlayan insan

[23] **Çomaklı, Semanur** (2019) Albert Camus Düşüncesinde Yabancılaşma Sorunu(Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 15.

yabancılaşmaya da başlar. Çünkü kanaatimce yabancılaşma; kendini yalnız hissetme, öteki ve yabancı hissetme ile bağlantılı olarak ilerleyen, bir duyguyu ifade eden bütünün parçasını oluşturur.

İnsanı, diğer varlık ve canlılardan ayıran en önemli yeti akıldır. İnsana, yabancılaşmayı yaşatan da bizzat akıldır. İnsan, hem kendisini bir varolan olarak anlamak ve bilmek ister hem de kendi dışında varolanları ve hayatı anlayabilmek ister. Ancak insanın bir akıl varlığı olarak dahi en başta kendisiyle daha sonra da kendi dışındaki varolanlarla ilgili anlam bağı kurmada yaşadığı belirsizlikler, onu yabancılaşmaya götürür.

"Ya her şey bana açıklansın istiyorum ya da hiç. Ama yüreğin bu çığlığı karşısında us güçsüzdür. (...) Dünya bu usa aykırılıklarla dolu. Anlamını kavrayamadığım bu dünya gerçekte uçsuz bucaksız usa aykırılıktan başka bir şey değil".[24] İnsanı, kendine ve dünyaya yabancılaştıran, ona uyumsuzu yaşatan akıldır. Çünkü insan, akıl sahibi bir varlıktır. Ancak buna rağmen anlayamadığı bir dünyanın içindedir bu sebeple de kendini yalnız bırakılmış hisseder.

İnsanın dünyaya kendi isteği dışında gelmiş olması saçmanın ve beraberinde getirdiği insanın yalnızlığının nedenini oluşturur. Başlangıçta insan yaşamayı kendisi seçmemiştir. Ancak sonrasında yaşamı onaylamayı ya da sonlandırmayı kendisi seçebilir. Bu sebeple insan tüm meselelerin sebebi olan aklı ile yaşamayı öğrenmeli ve içinde bulunduğu bir nevi zorunlu durumu kabullenmelidir.

Kişi yabancılaşmayı, giderek artan yalnızlık hissiyle farklı şekillerde deneyimleyebilir. Yalnızlık duygusundan hareketle kişinin kendi iç dünyasında başlayan yabancılaşma, daha sonra sosyal boyutta kendini gösterir. Kendisine, insanlara, topluma ve hayata ya da dünyaya yabancılaşma şeklinde insandaki karşılığını bulur. Dünyada bir başına bırakılmışlık hissi yabancılaşma duygusunun temel dinamitidir. İnsanın iç dünyasında ufak ufak filizlenmeye başlayan bu duygu, ilerisinde sosyal boyutta da kendini göstermeye başlar.

Kendisine yabancılaşan ve artık bir şekilde sorgulamaya başlayan insan toplumu, toplumsal yapıyı, toplumsal değerleri ve tüm bunların anlamını da sorgulamaya başlayacaktır. Dolayısıyla insan yeri geldiğinde kendisiyle ya da yaşantısına dahil olan pek

[24]**Camus, Albert** (1999) Le Mythe de Sisyphe, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2016) Sisifos Söyleni, 33. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 44.

çok şeyle ilgili bildiğini zannettiklerini aslında bilmediğini fark eder. Bu durum da yabancılaşma sürecinde etkili bir role sahiptir. Camus'nün eserlerinde yabancılaşma kavramını en belirgin şekilde gördüğümüz eseri *Yabancı* adını verdiği romanıdır. Burada başkahraman *Meursault'a* düşündürdükleri ile insanın kendine ve dünyaya nasıl yabancılaştığını örneklemiştir.

Meursault'un felsefi anlamdaki yabancılığı ve bundan kaynaklanan yalnızlığını okuyucuya anlatır Camus. O, hayata yabancılaşmış ve kafasındaki türlü sorulara cevap bulamayan yabancı bir bireydir. Hayatın anlamsız olduğu düşüncesine saplandığı için yaşadığı hiçbir şey onu tatmin etmez. Annesinin ölümüne yaklaşımı ve diğer bir karakter olan Arap'ı çok rahat bir şekilde öldürmesi, insanlara karşı olan kayıtsızlığı, yaşadığı bıkkınlık ve umursamaz tavırları ekseninde onun yabancılaşmayı deneyimleme halleri anlatılır. İlk sayfalardan itibaren annesinin ölümüne verdiği tepki ile insanlara ve dünyaya hatta değerlere yabancılaşmaya başlamış bir karakter sunar Camus.

"Bugün annem öldü. Belki de dün bilmiyorum".[25] Bu sözlerini Meursault'a söyletirken aslında yabancılaşmayı en duru şekilde özetlemiştir. Ölüm gibi bir olguya verdiği bu tepkide kişinin kendine, sevdiklerine ve toplumsal değerlere ne denli yabancılık çektiğinin somut bir örneğini oluşturmuştur. İnsan, yabancılaşmaya başladıkça uzaklaşmaya da başlar. Camus, eserinde Meursault ile kendisine, dünyaya, insanlara ve toplumsal değerlere yabancılaşmış insanın resmini kelimelerle çizmiştir.

İnsanın karşılaşmış olduğu bu yabancılaşma duygusunun temelinde ölüm olgusu vardır. Çünkü aslında hayatın saçma olduğu kanaatine varılması; ölümün kaçınılmazlığı, ölümden sonraki belirsizlik ve bilinmezliktir. Ölüm insanda, her şeyin yok olacağı düşüncesini doğurur. O halde ölüm her şeyi yok edecekse hayattaki bu telaşın ve çabanın hatta hayatta olmanın manası nedir? İnsanın cevabına kavuşamadığı bu sorular, onu bir boşluk duygusu içine bırakarak yabancılaşmayı da kaçınılmaz kılar.

Ölüm düşüncesi, insanda en çok kaygı ve korku duygularını uyandırır. İnsan, ölümü birden fazla kez deneyimleyemese de başkalarının ölümlerine tanık olarak o kişinin yaşam içinde artık var olmayışını gözlemler. Bu yok oluş düşüncesi, insanda kaygı ve korku duygularını tetikler. Çünkü ölümlü olduğunun bilincinde olan insan bu dünyadaki vaktinin

[25]**Camus, Albert** (1972) L'Etranger, Paris, Gallimard (Çeviren: Tiryakioğlu, Samih (2015) Yabancı, 50. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 11.

de bilinemez ölçüde sınırlı olduğunun farkındadır. Bu nedenle ölümün her an farklı şekillerde kapısını çalabileceğinin bilgisine sahip olmak ürkütücü bir düşünce sayılabilir.

" Ölüm tek gerçek olarak durmaktadır önümde. Ondan sonra iş işten geçmiştir". [26] Yabancılaşmayı daha iyi anlayabilmek adına kaygı kavramını incelemek yerinde olacaktır. Varoluş felsefesinin içinde önemli bir yer edinen kaygı, pek çok filozofun da ilgisini çeken bir kavram olmuştur.

Kaygının, her şeyin başlangıcında olduğunu savunmuştur Albert Camus.[27] Bu düşünceye benzer şekilde varoluş felsefesi kapsamında ismi çokça anılan Kierkegaard da kaygı kavramı üzerine vurgu yapmıştır. Kierkegaard, kaygı ve korkuyu birbirinden tamamen ayırmıştır. Bunun nedeni korkunun ortaya çıkması için bir nesneye ihtiyaç duymasıdır. Nesne ortadan kaldırıldığında korku da ortadan kalkar. Ancak kaygıda durum daha farklıdır. Korku, nesnesine bağlı olan bir durum olduğu için kontrol edilebilir fakat kaygı nesnesiz olduğu için kontrol altına alınması olanaksızdır. Kierkegaard, sadece insanda kaygı bulunduğunun altını çizer. Çünkü insan akıl sahibi bir varlık olmasının yanı sıra bir duygu varlığıdır aynı zamanda. Kaygı, bir belirsizlik durumunu ifade ettiğinden geleceğe yönelik olarak an'da hissedilir. [28]

Gelecek belirsizlik taşıdığından insanda kaygı ortaya çıkmasına da sebep olur. Çünkü gelecek aynı zamanda insana ölümü de kaçınılmaz olarak getirecek olandır. Bu nedenle kaygı ve gelecek kavramını birbirinden ayırmak mümkün değildir. İnsan; geçmiş, şimdi, şu an ve gelecek zaman olmak üzere üç boyutlu bir canlıdır. İnsanı, hayvanlardan ayıran bir diğer özellik de budur. Hayvanlar için geçmiş ya da gelecek kavramı yoktur sadece içinde bulundukları an'a göre yaşarlar. Bu sebeple geleceğe yönelik kaygı taşıyamazlar. Ancak insanın akıl ve bilinci ile inşa ettiği dünya onu diğer canlılardan ayırmaktadır.

Kaygı, insanı an'dan uzaklaştırarak içinde bulunduğu zamandan kopmasına ve rutin hayatına devam edememesine neden olur. Bu durum ise insanı, hayatından ve dolaylı olarak da kendisinden uzaklaştırmaya yalnızlaştırmaya başlar. Bu yalnızlaşma doğru kullanıldığında insanın kendine ve özüne yaklaşmasına vesile olur. Bu vesile ile insan

[26] **Camus, Albert** (1999) Le Mythe de Sisyphe, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2016) Sisifos Söyleni, 33. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 71.
[27] **Camus** (2016) s.31.
[28] **Manav, Faruk** (2011) Kaygı Kavramı, Toplum Bilimleri Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 9, s. 207-209.

kendi olarak ne olmak, nasıl oluşmak istediğine karar verme fırsatı bulur. Camus bunu şu sözlerle vurgulamıştır:

" Uyumsuz dünyaya bağlı olduğu kadar insana da bağlı".[29] Kişi, kendini keşfetmek adına bir yolculuğa çıkar ve varoluşunun gerçekliği ile yüzleşir. İnsandaki akıl ve düşünce dünyasına sahip bir varlık olması bu farkındalığı yaşamasının başlıca sebebidir. İnsan, farkında olmasa da hayatın içinde olduğunda yaşadığı, duyduğu, gördüğü ve insanlarla etkileşimlerde bulunduğunda pek çok durumun etkisi altında kalabilir. Bu noktadan bakıldığında insanın aslında kendi içinde kendi özünden ve benliğinden de uzaklaşmaya başlayabileceği yorumunu katabiliriz. Bu nedenle insanın saçma duygusunu deneyimlediğinde kendi içine dönmesi ve kendi iç dünyasını sorgulamaya başlaması saçma problemine karşın, yönünü ne tarafa çevireceği konusunda önem taşır.

İnsan, kendisini bu şekilde izole ederek, yaşantısındaki ilişkilerin ve yaşadığı olayların psikolojik etkisinden de arınarak kendi ile baş başa kalıp özünü dinleme fırsatı yakalar. Nitekim insanın, kendini ve benliğini anlaması için öncelikle kendini dinlemelidir. Dolayısıyla bu durumu aleyhine kullanarak yabancılaşmayı kendi varoluşunu gerçekleştirebilmek adına bir fırsata çevirmesi mümkündür. Bu nedenle kaygı, varoluş filozofları için önemli bir duygu olmuştur. Sağlıklı ölçüde, aşırıya kaçmayan kaygı, insanın bir arayış içine girerek düşünmesine ve karar vermesine yardımcı olur. Bu da kaygı ve yabancılaşma kavramının insanın kendini gerçekleştirmede birbirlerine ne kadar yakın mesafede durduklarını görmeye yardımcı olur.

Olumsuz gibi görünen ancak insanın, hayatından tamamen soyutlaması imkânsız duran kaygı, korku, endişe ve karamsarlık gibi pek çok duygu aslında insan için bulunması güç bir motivasyon kaynağını da oluşturmaktadır. İnsanın, dünya üzerindeki varlığı için konuşacak olursak tüm bu kısıtlı zamanda ve onu zorlayan pek çok iç içe geçmiş duygulardan yola çıkarak, bu duyguları kullanarak kendini dolayısıyla varoluşunu gerçekleştirmenin de kendince bir yolunu bulabilir.

Sanatın pek çok farklı alanında yaratıcılığın önemi yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu yaratıcılığı beslemede duyguların önemi çok büyüktür. Varoluşunu gerçekleştirebildiğini düşünen insan, hayata kendi anlamını yüklemeye başladığını ve hayattaki amaçlarını

[29]**Camus, Albert** (1999) Le Mythe de Sisyphe, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2016) Sisifos Söyleni, 33. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 39.

farketmeye başladıkça yabancılaşma duygusundan da uzaklaşmaya başlar. Böylece hayata kendi anlamını yüklemeye de başlayarak yabancılaşma ve uyumsuz hissinden de uzaklaşmaya başlar. Sanat da bu sebeple uyumsuz karşısında bir çözüm niteliğindedir.

Varoluş filozofları içinde adı anılan Heidegger de pek çok düşünür gibi kaygı kavramına felsefesinde geniş bir yer vermiştir. O bu kaygı meselesini *Dasein* adını verdiği kavramda incelemiştir. Çünkü *Dasein* irade ve bilinç varlığını ifade eder. " *Dasein, her hangi bir sınıra indirgenemeyen, sürekli dinamik ve varoluşa işaret etmek kaydıyla, üreten, düzenleyen, koruyan, fedakarlık gösteren teşebbüs eden, arayan, soran, gözetleyen, kaygı duyan ve fazlası olan düşünce varlığıdır."*[30] Dasein'ı, 'insan olmaya yönelen varlık' olarak tanımlar. Dasein, hem kendini hem de kendi dışında olan varlıkları anlamaya yönelen ve kendi varoluşunu inşa eden varlıktır. Başka bir deyişle kendi varlığını kendine sorun edinerek, kendisi ve kendisi dışındaki varlıklar hakkında sorular sorarak, kendini anlamaya ve anlamlandırmaya yönelik olan varlıktır. Bu nedenle ontolojik bir özeliğe sahiptir. Heidegger, Dasein'ı basit manada insan olarak değil 'insan olma olanağı' şeklinde tanımlamayı tercih etmiştir. Dasein, dünyada varolan bir varlık olarak kendini farketmeye başladığında ve dünyadaki yalnızlığını hissetmeye başladığında kaygı duymaya da başlar. Kaygı hissetmeyle birlikte kendini anlamaya ve kendi varlığının da bilincinde olmaya başlar. Bununla beraber kendi bireyselliğini ve özgürlüğünü farketmeye başlayan Dasein, bu nedenle geleceğe yönelik bir varlıktır.[31]

Bu üç filozof –Camus, Kierkegaard, Heidegger- için de kaygı kavramının felsefede önemli bir yeri olduğunu görmekteyiz. Üçünün de ortak yönü ,kaygıyı insanın bireyselliği için bir hareket noktası olarak almış olmalarıdır. Kaygı insanı uyarıcı bir güç olarak nitelendirilmiştir. Burada kaygının bireyselliği hususu ise varoluş felsefesinin insanı biricik olarak ele alması ile ilişkilendirilebilir. Bu düşüncenin yansımasını bu üç filozofta da görmekteyiz. Bu durum neden varoluş filozofu olarak adlandırılmalarına da bir cevap niteliğinde olmuştur.

İnsana ölümü getirecek olan gelecektir. Bu nedenle insan kaygıyı geleceğe yönelik olduğunda ve andan koptuğunda hisseder. Bu noktadan hareketle insanın geleceğe yönelik bir varlık olmasını anlamak daha kolay olmaktadır. Akıl sahibi bir varlık olması, insanın gelecek kavramının farkında olmasına vesile olur. Bu da Camus'nün insan ve dünya

[30] **Kala, M. Enes** (2018) İnsandan Değere Değerden İnsana, Eskiyeni Yayınları, Ankara, s.64.
[31] **Çüçen, Kadir** (2013) Heidegger'de Varlık ve Zaman, Remzi Kitapevi, İstanbul, s. 79-80.

arasındaki uçurumun dolayısıyla uyumsuzun sebebinin insanın akıl sahibi bir varlık olmasından kaynaklanan düşüncesine bir benzerlik oluşturur. Çünkü öleceğinin bilincinde olan ve kendi ölümünü düşünebilen tek canlı insandır. Dolayısıyla ölüm meselesi sadece insanın bilincinde olduğu bir meseleyi teşkil eder.

Camus, yabancılaşma ve uyumsuzluk durumunu *Yabancı* romanında *Meursault'un* üzerinde işlerken diğer bir romanı Veba'da uyumsuzluğun birkaç karakter üzerinden farklı şekillerde gösterir. Çünkü burada daha geniş bir kitleyi ele alarak bir toplumun mücadele ettiği bir salgını kurgulamıştır. Fare ölümlerinin giderek artmasıyla ortaya çıkan veba modern bir kent olarak tasvir edilen Oran kenti insanlarını alışkanlıklarından koparark yeni bir dünyanın içine sokmuştur. Başlangıçta panik yaratmamak adına duyurulmak istenmese de giderek artan ölümlerin yaşanmasıyla kent karantina altına alınmıştır. Bunun getirisi olarak ise pek çok kısıtlamalara maruz kalan insanlar kendini tutsak hissetmeye başlamıştır.

" İşte böylece, örneğin insanın sevdiğinden ayrılması gibi bireysel bir duygu birdenbire, ilk haftalardan başlayarak, tüm bir halkın duygusuna dönüştü ve korkunun da etkisiyle, bu uzun sürgün döneminin başlıca acısı oldu". [32] Kendilerini bir kaosun ortasında çaresiz ve salgın karşısında ne yapacaklarına karşı savunmasız bulan insanların kaygı ve korkuları giderek artmaya başlamıştır. İnsanlar sevdiklerini hastalık sebebiyle kaybederken çaresizdir. Veba bir yönden ölüm ve yaşamın iç içe geçmiş hikayesidir. Ölümcül bir hastalık karşısında insanın ne kadar çaresiz kalabileceğinin bir örneğini oluşturmuştur Camus.

Ölüm, insanın varlığının bu dünyadan yok oluşu demektir. Dolayısıyla her insanın güçlü veya zayıf olarak yaşama karşı geliştirdiği bir bağ olduğu söylenilebilir. İnsan, bağlanma duygusu geliştiren bir varlıktır. Annesine, babasına, çocuklarına ya da hayatındaki herhangi bir şeye bile bağlanma duygusu geliştirebilir. Haliyle fıtratında olan bu bağlanma, bağ kurabilme ihtiyacını, bilincinde olmadan da olsa bir şekilde yaşamaya karşı da gelişirmiş olabileceği yorumunu yapabiliriz. Bu düşünceden hareketle de ölüm düşüncesi insanın bütün bağlarını koparacağı için insan yaşama arzusundadır demek yanlış olmayacaktır. İnsanın bir duygu varlığı olduğu kesinlikle unutulmamalıdır. Bundandır ki pek çok insan ölümle karşılaştığında yaşama tutunmak için çaba sarf eder.

[32]**Camus, Albert** (1972) La Peste, Paris, Gallimard (Çeviren: Öztokat, Nedret Tanyolaç (2016) Veba, 33. Baskı, İstanbul Can Yayınları) s. 73.

"Ruhumu mercek altına aldığını ve hiçbir şey bulamadığını söylüyordu, işte böyle sayın jüri üyeleri. Aslında, bende ruhtan eser yokmuş insanlıktan da, hatta insan kalbini esirgeyen ahlak kurallarının birine bile sahip değilmişim"[33] Meursault, kendisini savcının ağzından dinlerken aslında Camus'nün felsefesinde anlatmak istediği yabancılaşmayı okura bu sözlerle aktarmaktadır.

İnsan, sosyal bir varlıktır ve toplumun en küçük birimini yani bireyi oluşturur. Dolayısıyla insanı toplumdan ayrı düşünmek bizi hataya götürecektir. Aslında burada, toplumsal bir varlığın adeta topluma ait bir parçanın, ait olduğu bütünden nasıl ayrışabileceğini, nasıl kopuk hissedebileceğini de bizlere göstermektedir. Başka bir deyişle toplumu insan oluşturur. Buradan hareketle insan toplumun bir parçasıdır düşüncesini çıkarmak mümkündür. İnsan toplumun bir parçası olmasına rağmen, kendini bu topluma yabancılaşmış şekillerde bulabilir. Tüm meseleler küçük bir parça gibi görünen insanın, sınırlandırılamaz ve kesin tanımlar içine konulamaz oluşundan ileri gelmektedir. Çünkü insan, akıl sahibi olmasına rağmen henüz kendi varlığının tanımını mutlak olarak yapabilmiş ve varlığının tamamını anlayabilmiş değildir. Dolayısıyla bu durumun onda oluşturduğu bir merak ve bilinmezliğin oluşturduğu bir kaygı söz konusudur. Akabinde anlayamayan insan uzaklaşır yorumunu yapmak yerinde olacaktır. İnsan kavramını ne şekilde tanımlarsak tanımlayalım onun hem bir akıl varlığı hem de bir duygu varlığı olduğunu unutmamak gerekir. Bu nedenle "insanı insan haline getiren nedir?" sorusuna odaklanmak daha faydalı olacaktır. Buradan hareketle ahlak ve eğitim insana, olması gerekeni işaret eder. Çünkü insanı, onda var olandan hareketle var olması gereken arasındaki ilişki ile anlamak mümkündür. Ahlak ve eğitim bu manada insanı, olması gerekene yönlendirmede en etkili araçtır.[34] Bu yönün dışında kalan insan yabancılaşma hissiyle karşılaşmaktan kaçamaz.

Yabancılaşmanın Camus felsefesindeki karşılığını, bir uyum sağlayamama durumu olarak değerlendirebilmek mümkündür. Bu uyum sağlayamamanın kaynağının insanın akıl sahibi olmasından kaynaklandığını belirtmiştik. Her insanın içinde, yaşama arzusu mutlaka vardır. Ancak insan dünyada pek çok etkileşim ve bağlantı içindedir. Haliyle duyguları, düşünceleri ve bu yaşama arzusu şekillenirken pek çok farklı etkenin de tesiri altında kalır.

---

[33]**Camus, Albert** (1972) L'Etranger, Paris, Gallimard (Çeviren: Tiryakioğlu, Samih (2015) Yabancı, 50. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 92.

[34]**Kala, M. Enes** 'Eğitim ve Ahlak Üzerine Bazı Mülahazalar' : Bayraktar, Fulya (Editör) (2016) Hikmetin İzinde Kenan Gürsoy'a Armağan, 1. Baskı, Ankara, Aktif Düşünce Yayıncılık, s. 762-766.

İçine doğmuş olduğu aile ve toplum, bu toplumun değerleri, tabuları, kişinin özel yaşanmışlıklarında hissettiği duygular gibi pek çok birbiriyle bağlantılı durumdan etkilenerek insan şekillenir ve kendi dünyasıyla beraber şahsiyetini de oluşturur. Tüm bunlar insanın, yaşama olan bağını ve tutkusunu da besleyip geliştirir. Dünyaya kendi isteğimiz doğrultusunda gelmemiş olmamıza rağmen, bu durumu devam ettirmek hayata evet demektir. Dolayısıyla bu, ölümü tercih etmeyen insan yaşamaya evet diyor anlamına gelmektedir. Ancak yabancılaşma başladıktan sonra insan, kendini bir parçası olarak hissettiği dünyadan uzaklaşmaya, soyutlanmaya ve sorgulamaya başlar. İnsan akıl sahibi bir varlık olmasına rağmen kendi varlığına ilişkin mutlak cevaplara ulaşamaz. Bu nedenle yaşamın anlamını sorgulamaya başlayan insan yabancılaşmaya da başlar. Bu uyumsuzluk insanın yaşam habitatına, yabancılaşmasını kaçınılmaz olarak getirir.

Camus'nün başkahramanlarından *Meursault* yaptıkları, tavırları ve düşünceleriyle toplumda aykırı bir kişiyi temsil eder. Bu aykırılığı aslında insana ve toplumsal değerlere karşı verdiği sıradışı tepkilerden ileri gelmektedir. Meursault, her haliyle uyumsuzdur. Dünyaya, kendine, topluma ve değerlere olan uyumsuzluğunu umursamaz davranışlarıyla ve rahat tavırlarıyla belli etmektedir.

" İçimde yalnız bir tek şey için sabırsızlık hissettim: Bu işin bitmesi, hücreme ve uykuma dönmek. Avukatımın sözlerini bitirirken jürinin bir an Şeytan'a uymuş namuslu ve çalışkan bir insanı ölüme mahkum etmek istemeyeceğini, işlediğim cinayetin sonsuz azabı içinde zaten cezaların en ağırını çektiğimi ve hafifletici sebeplerin de göz önünde bulundurulması gerektiğini söylediğini yarım yamalak duydum". [35]

Meursault, işlemiş olduğu cinayetten yargılanırken, kararın idama gidebileceğini bilmesine rağmen rahat ve davada hakkında konuşulanlarla ilgilenmez bir tavır içerisindedir. Adeta kendi hayatına dışarıdan bir gözle bakarak yaşanan her şeyi çok normal ve olağan kabul eden bir karakterdir. Gelecekle ilgili herhangi bir duygusunun olmaması belki de mahkeme kararının sonucunun ölüm olmasını dahi önemsememesinin nedenidir. Tamamen kendine ve hayata yabancıdır.

İnsanın, yabancılaşmasına etki eden en önemli faktörlerden biri de insanlık dışı davranışlardır. İnsan, içinde bulunduğu topumun oluşturduğu değer yargıları ve evrensel

[35]**Camus, Albert** (1972) L'Etranger, Paris, Gallimard (Çeviren: Tiryakioğlu, Samih (2015) Yabancı, 50. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 96.

duygularla ‘insan olmak’ düşüncesini kafasında şekillendirir. Ancak bu şekillendirdiği düşünceye ekstrem davranışlarda bulunan ve saldırgan tavırlar içinde olan insanların olduğunu gördükçe bir bocalama durumu yaşayabilir.

Cinsel saldırılar, hayvanlara karşı sergilenen acımasız tutumlar ve işlenen cinayetlerin detaylarına hatta bazen görüntülerine kadar ulaşmak çağımızda kolay bir hal almıştır. Günümüz teknolojisinde bu tür olayları duymak çok daha kolaydır. Bu durum insanın, diğer insanlara bakış açısında bir değişikliğe sebep olur. İnsanın düşüncesindeki profile ters ve saldırgan tutumlar sergileyen kişileri görmesi bu değişikliğin sebebini oluşturur. Kitle iletişim araçları ve internetin bu denli yaygın olduğu bir çağda, dünyanın bir ucunda yaşanan bir vahşetin bile habercisi olmaktayız. Elbette ki bu durumun da insanlar üzerindeki etkisi kuşkusuz inkâr edilemez. Bu durumun da günümüz insanının, tıpkı Camus’nün felsefesinde ele aldığı gibi kendine, insanlara ve dünyaya yabancılaşmasındaki en önemli rollerden birini oynadığını görmekteyiz.

İnsan bir akıl varlığı olarak diğer canlılardan ayrılır. Ancak bu durumun olumsuz tarafı, insanın pek çok varoluş sorununa akıl ile dahi mutlak bir cevap veremeyişidir. İnsan, her şeyini bildiğini zannettiği kendisiyle ilgili sorulara bile cevap bulamadıkça yabancılaşmaya mahkûm kalır. İnsanın akıl ve mantık sahibi bir canlı olması onda şüphe edebilme gibi bir yeteneği de ortaya çıkartır. Haliyle insan hiçbir konuda kesin olarak bildiğini iddia edemez. Bu durum da onu kaçınılmaz olarak anlamını ve cevabını bilmediği bir dünyanın ortasında tek başına bırakır. İnsanın, varoluşa dair soruları karşısında gerek bilim gerekse inançlar çoğu zaman yetersiz kalmıştır. Bilmek, insanı bu konuda huzura kavuşturup rahatlatacak olan tek şeydir.

“ *Öyle ya, kim ve ne hakkında ‘Bunu biliyorum!’ diyebilirim ki? İçimdeki bu yüreği duyabiliyorum, var olduğu yargısına varıyorum. Tüm bildiğim burada duruyor, gerisi kurmaca* [36] İnsan, bilgisinde kesinlik istese de bu mümkün olmayış ve yoksunluk onu yabancılaşmaya götürecektir. Camus, tüm bu çaresizlik karşısında insana saçma felsefesiyle çözüm yolu sunar. Bu yol, onun felsefesinin en önemli çıkış noktasını oluşturur.

[36] **Camus, Albert** (1999) Le Mythe de Sisyphe, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2016) Sisifos Söyleni, 33. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 36.

İnsan, kendisinin dünyada ne anlama geldiğini bilmez. Buna mutlak ve hakiki cevabı veremeyecek oluşunu bilse de ironik olarak aramaya devam eder. Çünkü aklına, merakına ve bilmek isteme arzusuna engel olamaz. Bu nedenle insan, bunu bilerek ve kabul ederek yaşamak zorundadır. Camus, bu durumun farkındadır. Bu nedenle hayatın yaşamaya değer olup olmaması konusunda bir karara varmayı en önemli felsefi mesele olarak görür. İnsan aklının dünyayı anlamakta yetersiz kalışını ve bu noktadan doğan uyumsuzluğu kabullenerek yaşamak gerektiğini savunur. Çünkü insan, bunu değiştirecek güçte ve konumda değildir. Bu nedenle Camus'un felsefesini incelediğimizde saçma karşısındaki hayata bir anlam yükleme çabasında olduğunu söyleyebiliriz. Ölümü kesinlikle saçma karşısında gerçek bir çözüm olarak benimsemeyişi hayatı değerli olarak görmesini ispatlar niteliktedir.

Yabancılaşma sonrası gelen saçma duygusu, intihar karşısında çok gerçek ve aşılması zor bir karar olarak gözükebilir. Çünkü yabancılaşma ve saçma duygusu insanın hayatından ve değerlerinden kopuşunun çok keskin bir virajıdır. İnsanın, hayattan ve değerlerinden kopmasının oluşturduğu boşluk duygusunu, aşması zor olduğu için insan intihara yönelir ve intihar ona anlamlı gözükmeye başlar. Hayat çoğu zaman inişli çıkışlı ve bazen zorluklarla insanı sınasa da intiharı seçmek Camus'un da savunmuş olduğu gibi kolaya kaçmak olacaktır. Çünkü zaten yaşamak demek çok yönlü olarak mücadele etmek demektir. Camus'nün felsefesinin temel taşı saçmaya karşı başkaldırmak da gücünü buradan alır.

Söz konusu insan olduğunda genelleme yapmak zorlaşır. Çünkü her insan biricik ve şahsına münhasırdır. Bu sebeple insan söz konusu olduğu zaman istisnalar göz ardı edilemeyecek kadar artar. Çünkü her insan biricik ve kendine özgüdür. Dolayısıyla bu kadar çok çeşitlilik gösteren bir yapıyı aynı önermelerle aynı çatı altında değerlendirmek ve sınırlandırmak bizi hataya mahkûm edecektir. Camus'nün, insan saçmanın farkında olarak ve ona başkaldırarak yaşamaya devam etmelidir savı aslında bütün insanlık adına yapılan bir genellemedir. Ancak burada böyle genel bir düşüncenin arkasında dururken gözden kaçırdığımız en önemli husus insanın biricikliğidir.

Her insanın, yaşadıkları ve hissettikleri biriciktir. Bu nedenle her insan için aynı genellemeyi yapmak doğru bir sistem gibi gözükmemektedir. İnsan dediğimiz varlık biriciktir ve hala onu tam anlamıyla kavrayabilmiş ve onla ilgili sorularımızı çözebilmiş değiliz. Camus'nün bu noktada hataya düştüğünü söylemek mümkündür. Çünkü

Camus'nün görmeyi reddettiği ya da genellemesinden kaynaklanan eksik nokta, insanın psikolojik durumu ve duygularıdır. Yaşam ve sorumluluk baskısıdır. İnsanı psikolojik ve duygu dünyasından ayrı düşünmek olanaksızdır. Zaten bir noktada bütün insanların aynı olmadığını, her insanın tek ve biricik olduğunu düşünürsek Camus'nün, bütün insanlar için aynı genellemeyi yaparak insanı tektipmişcesine bir sınıfa yerleştirerek yine hataya düştüğünü görmekteyiz. Tüm insanlar ve hayatlar benzersiz ve biricik ise insan, saçmaya başkaldırmalıdır genellemesini bütün insanlar için yapmak yanlış olacaktır.

Eğer insan, iyi ya da orta halli bir hayat kalitesine sahipse hayatın saçmalığını kabul edip yaşamı onaylamak kabul edilebilir kolaylıkta gözükebilir. Ancak insan her geçen gününü acı ve ızdırap içinde yaşıyorsa ve yaşamak ona bir ızdırap olmuşsa, o insan için başkaldırıdan söz etmek nasıl mümkün olabilir? Yahut yaşama dayanması için nasıl ikna edilebilir? İnsanın hayata bağlı olması hissi bu koşullarda onda nasıl uyandırılabilir? Çoğaltılabilen bu sorulara insana fayda sağlayacak cevabı ancak bireysel olana indiğimizde verebiliriz. Çünkü hayat bireyseldir ve insan çözülmemiş bir sır dünyasıdır.

İnsanın dünyaya ve kendine yabancılaşmasında zaman olgusunun etkisi büyüktür. Çünkü insan ölümünün kaçınılmazlığının farkında olan bir varlıktır. Akabinde her şey geri döndürülemez bir akışta ve değişim içindedir. Zaman ilerledikçe de insan yaşam yolculuğunun ölüme doğru devam ettiği gerçeğinden kaçamaz. İnsan zamanı durduramaz ve zaman geçmeye devam ettikçe ölüme biraz daha yaklaşmış olur.

"Yarını istiyordu hep, tüm benliğinin bundan kaçınması gerekirken, yarının gelmesini diliyordu. Etin, bu başkaldırışı, uyumsuz budur işte".[37] İnsan, ölümlü olduğunu bilen ve bunun farkında olarak yaşayan bir canlıdır. Ancak ölümün ona ne zaman ve ne şekilde geleceğinin belirsizliğine rağmen yarınlar hep gelecekmiş ve kendisi hep var olacakmış gibi ölümü görmezden gelerek ve geleceğe dair planlar yaparak yaşar. Bu durum da Albert Camus'nün işaret etmeye çalıştığı uyumsuz durumun bir diğer biçimidir.

İnsan, kendisi için yarının hiç olmayabileceğinin bilincinde üstelik bunun kesin olduğunu bilmesine rağmen –her canlı muhakkak ölecektir- bunu bilmiyormuşçasına yaşamaya devam eder. Absürd olan budur. Bu nokta insanın aklı ile dünyanın çeliştiği noktadır aynı zamanda. Akıl, aslında bu bilgiye sahip olmasına rağmen görmezden gelerek

37 **Camus, Albert** (1999) Le Mythe de Sisyphe, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2016) Sisifos Söyleni, 33. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 32.

yaşantı içinde olmayı sürdürüyor demek mümkündür. Camus'nün işaret ettiği dünyanın akla aykırı olma hali de bunu ifade etmektedir.

Camus *Düşüş* adlı romanında da uyumsuzluk ve yabancılaşma kavramlarını hissettirmiştir. Romanda, *Jean-Baptiste Clamence* adlı eski bir avukatın kendi hayatını ve kendi gözünden, düşüşünü daha çok bir monolog şeklinde anlatmaktadır. *Yabancı* adlı romanında insanın yabancılaşmasına *Veba* adlı eserinde başkaldırma kavramına dikkat çeken Camus'nün bu eserinde daha çok modern insana ahlak ve vicdan yönünden göndermeler yapması ön planda olmuştur.[38] Başkahramanı *Clamence'i* bir avukat olarak seçmesi ise bunun için oluşturulmuş bir sembol olarak nitelendirilebilir. Çünkü *Clamence* monoloğu sırasında kendi kendinin yargıcı rolünü üstlenmiştir.

Birkaç yıl evvel Seine kıyısında bir gece yürürken yanından geçen kadının intihar etmesine tanık olur. Kadının köprüden kendini atarken sesini duymasına rağmen artık çok geç olduğunu düşünerek gidip yardım etmek yerine olay yerinden uzaklaşır ve kimseye haber vermez. Zaman geçtikçe *Clamence* yaptığı bu davranış karşısında sorumlu hissederek bir nevi içten içe vicdan azabı çekerek, ahlaki anlamda kendi kendinin yargıcı rolüne bürünür. Hayatı, bu olaydan öncesi ve sonrası olarak ikiye ayrılır. Ve olaydan önce çok mutlu, tatminkâr ve başarılı bir hayat sürmesine rağmen yaptığı bu davranışla kendini suçlu hisseder. Ahlaki olarak kendi içinde yüzleştiğinde bir daha asla eski keyifli ve huzurlu günlerine dönemez. Dolayısıyla *Clamence*, kendi düşüşünü kendi ağzından anlatır.

İnsan, akıl sahibi bir varlık olmasının yanı sıra aynı zamanda zaafları ve zayıflıkları olan da bir varlıktır. Çoğu zaman aklı ile yanlış olduğunu bildiği yollara dahi girmekten kaçınamayacak kadar zaafları olabilen bir varlıktır. Bunu *Clamence*'in intihar eden kadına yardım etmesi ya da en azından yardım çağırması gerekirken hiçbir şey yapmamayı seçmesiyle örnekleyebiliriz. İnsanın bir davranışı doğru ve yanlış olarak ayırmasında akıl kadar önemli ve ayırt edici olgulardan biri de vicdandır. *Clamence*, bu hikâyede yaptığı yanlıştan dolayı vicdanından daha fazla kaçamaz ve başlangıçta övgülerle anlatmaya başladığı hayatının vicdan muhakemesini yapar. Kendini, olduğundan daha iyi, mutlu hatta mükemmel gibi göstermesi günümüz modern insanının sorununa benzer.

Yabancılaşma, modern zaman insanının en büyük sorunlarından biri haline gelmiştir. Gelişen teknolojinin de etkisiyle insanın alanı iyice daralmıştır. Makineleşme ve insan

38 **Gülsün, Ferhat** (2019) Albert Camus Felsefesinde Uyumsuzluk ve İntihar(Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 132.

arasındaki dengesizlik durumu insanı kaçınılmaz bir yalnızlık duygusu içine bırakmıştır. Günümüz sosyal medya kullanımında pek çok kişinin oluşturduğu sanal sayfalarda, kendisini olduğundan farklı şekilde göstermeye çalıştığını belirtmek mümkündür. Aslında bu durum tam olarak Camus'nün öğretisindeki yabancılaşma kavramının günümüzdeki yansımasıdır. Dünyadaki insanların çok büyük bir kısmının sosyal medya kullanıcısı olduğunu görmekteyiz. Ve insanlar bu çeşitli sosyal mecralarda yaşadıkları hayatı adeta sergilemektedir. Pek çok sosyal medya kullanıcısının takipçi toplayabilmek adına kendini ve hayatını ilgi çekici göstermek için olduğundan farklı şekilde lanse etmesi yabancılaşma duygusunun günümüz örneklerinden biri sayılabilir.

Camus felsefesinde yabancılaşmanın fitili olan kavram absürd'dür. Absürdün günümüzdeki yansıması ise insanın sanal alemde çizdiği imajın gerçek olmadığı bilgisine akıl yoluyla sahip olmasına yani farkında olmasına rağmen buna devam etmesidir. İnsan, dünyasını sosyal mecralarda farklı şekillerde gösterebilir. Burada absürd olan hayatının, yaşantısının bu şekilde olmadığını bilmesine rağmen farklı şekillerde insanlarla paylaşabilmesidir. Aslında bu noktada da bir yabancılaşmanın varlığından söz edilebilir.

Günümüzde pek çok insan sosyal medyada aktif şekildedir. Çoğu insanın bilinçsiz bir şekilde sosyal medyada aktif olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Sanal sitelerde profil oluşturmak günümüzde kolay bir hal almıştır. Beğeni toplamak, insanlar tarafından görülmek ve internet ortamında daha çok tıklanmak günümüz için önemli bir mesele ve adeta bir yarış haline gelmiş durumdadır. İnsanların büyük bir kısmı bunları kendini farklı, özel hissetmek ve insanlar tarafından görülmek için yapmaktadır. Daha önceden de değindiğimiz gibi bu davranış insanın sosyal bir varlık olması ile ilişkilendirilebilir. Bu durumu günümüz insanının yaşadığı yabancılaşmaya bir örnek olarak göstermek mümkündür. Pek çok sosyal mecrada kullanıcılar gerçeğe uygun olmayan bilgiler hatta sahte açılmış hesaplar dahi oluşturabilmektedirler. Bu durumu günümüz insanının yabancılaşmasına neden olan büyük bir etki olarak yorumlamak yanlış olmayacaktır. Bu tarz tutum ve davranışlar en başta kişiyi kendi benliğinden koparacak ve kendine yabancılaştıracaktır.

İnsanı, yaşadığı dünyada tek başınalık hissi ile bırakan yabancılaşma, aynı zamanda insana kendi benliğini oluşturması için de bir araç niteliğindedir. Burası, kişinin kendi benliğine odaklanması, bir şahsiyet geliştirmesi ve kendi dünyasının kabuğunu oluşturmasının ilk olarak başladığı yerdir. Yabancılaşma kavramını ele aldığı *Yabancı* adlı

eserde hayatın küçük ayrıntıları üzerinde durarak yaşamı anlamlı kılmıştır Camus.[39] Bir noktada hayatın özgünlüğünü ve anlamını bu ayrıntılarla göstererek yaşamın anlamını vurgulamak istemiştir. Neticede hayat küçük ayrıntıların bir araya gelmesiyle oluşsan bir bütündür.

Yabancılaşmanın bir adım sonrası absürd (saçma) duygusunun hissedilmesidir. İnsan, tekdüze giden hayatından sıkılmaya ve sorgulamaya başladığı andan itibaren yabancılaşma kendini hissettirmeye ve absürdü de beraberinde getirmeye başlar. Camus'un felsefesine baktığımızda bütün kavramların ve duyguların birbiriyle yakından ilişkili ve bağlantılı olduğu yorumumu yapmak mümkündür. Yabancılaşma, absürd, insanın sosyal varlığı ve akıl kavramları birbirine bağlı bir düşünce zincirinin halkalarını oluşturmakta ve tüm kavramlar da birbirinin devamı niteliğindedir. Çünkü her bir kavram bir sonraki düşünceye zemin hazırlamış ve bütüne ulaşmak için bir adımı oluşturmuştur.

2.2.Absürd (Uyumsuz / Saçma)

Absürd kelimesi; saçma, tutarsız, akla uygun olmayan, mantıksız, çelişkili gibi anlamlara tekabül etmektedir. Olumsuz bir anlam taşıdığı görünse de Camus, bu kelimeden olumlu bir felsefe oluşturmaya çabalamıştır.

Fransızca bir kelime olan "*absurde"* Camus felsefesinde çok geniş bir manaya ve yere sahiptir. Absürd, diğer deyişle saçma, insanın içinde bulunduğu durumun bir adıdır. Camus felsefesinde, evreni anlamlandırmada akla ve mantığa verilen isimdir. Onun felsefesinin en önemli noktalarından biri saçmanın bilincine varan insanın konu edinilmesidir.[40] Her insan farklı zaman ve mekanlarda saçma duygusunu deneyimler ancak pek çoğu kayıtsız kalarak hayatına devam etmeyi seçer. Camus'nün felsefesinde ve eserlerinde ele aldığı insanın 'uyumsuzun bilincinde olarak bu duruma uyum sağlayamayan' bu duruma uyumsuzluk gösteren insan olduğunu görmek mümkündür. Camus, saçma felsefesini bu uyumsuzluk üzerine inşa etmiştir.

Camus'nün saçma felsefesini temellendirmesindeki ilk adım saçmanın hissedilmesidir. *"dekorların yıkıldığı olur. Yataktan kalkma, tramvay, dört saat çalışma, yemek, uyku ve aynı uyum içinde salı, çarşamba, perşembe, cuma, cumartesi çoğu kez*

[39] **Çomaklı, Semanur** (2019) Albert Camus Düşüncesinde Yabancılaşma Sorunu(Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 23.
[40] **Turan, Zülfü** (2010) Albert Camus'nun Saçma (Absürd) Felsefesi (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, s. 7.

kolaylıkla izlenir bu yol. Yalnız bir gün 'neden?' yükselir ve her şey bu şaşkınlık kokan bıkkınlık içinde başlar". [41]

İnsanların hayatında dönüm noktası ya da kırılma noktası olarak da adlandırabileceğimiz belli başlı kritik anlar mevcuttur. Her şey normal seyrinde görünürken bile, insanın günlük yaşantısındaki akış ve hayatın monotonluğu kişinin saçma duygusunu hissetmesinde önemli bir etken olur. Saçma duygusunun hissedilmesi hayattan bir kopuş olarak değerlendirilebilir. Kişi bir boşluk duygusuyla karşı karşıya kalır. Eylemleri, günlük koşuşturmacaları, yaşantısının seyri bir anda anlama oturtulamayan bir boşluk hissiyle kaplanır. Öncesinde anlamlı gibi görünen pek çok şeyin artık anlamının sorgulanmaya başlanması saçma duygusunun kişinin dünyasında filizlenmeye başladığının bir göstergesidir.

Camus, eserlerinde saçmanın, hayatın herhangi bir zamanında insanı yakalayabileceğinden bahsederken önemsiz gibi görünen bir anda bile insanın saçma duygusuyla karşılaşabileceğinden bahseder. Camus'nün dikkat çekmek istediği tam da buradan sonra ne olacağı kısmıdır. Aslında tüm felsefesinin kilit ve belki de başlangıç kısmı buradan oluşmaya başlar. Saçmanın farkına varan insan ne yapacaktır? Onun felsefesine yöneltilebilecek en önemli soru budur. O, dünyanın akla uygun olmadığı kanaatindedir.

Saçma olarak nitelendirdiği kavram dünya ile insan arasındaki tek bağlantıyı oluşturur. Dünyayı akla aykırı bir yer olarak gördüğünü *Sisifos Söyleni* adlı eserinde şu sözlerle ifade etmeyi seçmiştir: *"Bu dünya gerçekten usa uygun değil, onun hakkında tüm söyleyebileceğimiz bu".*[42] Dünya insanın aklıyla anlayamadığı bir yer olduğu için usa aykırıdır. Ancak insan da akıl sahibi bir varlık olarak anlamak ister. Dolayısıyla onun absürd adını verdiği kavram buradan hareketle ortaya çıkar.

Camus, absürdü varlığın bizatihi kendisinde görmez. O, absürdü zihin ile ilişkilendirir. Yani insan zihni ile varlığın karşılaşmasından doğan ilişkide absürdü yakalar. Absürd, insanın, yaşadığı dünya ile yüzleşmesinde bir mana bulamayışının, insanın hayattan kopuşunun adıdır. Saçmanın ilk belirtisi, insanın hayatın monotonluğu karşısında kendini, diğer varlıkları ve yaşamı sorgulamasıdır. Bu sorgulama, hayatın sorguya

[41]**Camus, Albert** (1999) Le Mythe de Sisyphe, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2016) Sisifos Söyleni, 33. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 31.

[42]**Camus, Albert** (2016) s. 39.

çekilmesi saçmayı da beraberinde getirir. Saçma kavramı, insanı zamanı değiştiremez oluşu ve ölümün kaçınılmaz gerçekliği ile yüzleştirdiğinde yaşantısına yabancılaşmasını ve yalnızlığı getirir. İnsanın ölüm karşısında mutlak güçsüzlüğü saçmanın ve yabancılaşmanın asıl zeminini oluşturur.

İnsan saçmayı hissetmeye başladığı andan itibaren bilinci uyanmaya başlar. Böylece saçma düşüncesi ya da diğer deyişle uyumsuz, insan zihninde oluşmaya başlar. Uyumsuz, insan ile dünya arasındaki uyumsuzluktur aslında. Uyumsuzun meydana gelebilmesi için varlık ve bilincin karşı karşıya gelmesi gerekmektedir. Çünkü uyumsuzu fark edecek olan bilinçtir. Bir nevi denilebilir ki insanın hayatı sorgulamaya başlaması onun saçmanın ya da uyumsuzun bilincine varmasıyla gerçekleşir. İnsandaki bu uyumsuzluk, zamansallığın pençesinden kurtulamaz. Yabancılaşma kavramı, insanı tüm alanlarda kuşatan psikolojik, sosyolojik ve felsefi bir durumu ifade eder. Farklı bir deyişle yabancılaşma, bir duygu ve düşünce alanının problemini işaret etmektedir. Kendini bir konuma yerleştiremeyen insanın aidiyet duygusuna uğrattığı sektedir.[43]

Saçma duygusunu yaşamaya ve çeşitli sorular sorarak bir anlam oturtmaya çalışan insanın artık kaygı duymaya başladığını söylemek mümkündür.[44] Çünkü saçma duygusu insanın anlamını bilmediği ya da kavrayamadığı bir dünyada oluşundan kaynaklanır. Haliyle bu bilinmezlik ya da buradaki boşluk insanda bir kaygının oluşmasına vesile olur. Aslında tüm bunlar insanın bir duygu varlığı olmasından kaynaklanmaktadır.

İnsanın bilmek istemesinin ya da monotonluğa karşı hayatta başka bekleyişler peşinde olmasının yegâne sebebi budur. Monotonluk, insanın saçmayla karşılaşmasındaki ilk aracıdır. İnsanın sürekli aynı şeylerle meşgul olarak kendini bir robot gibi hissetmesi onda saçma duygusunun uyanmasına neden olur.[45] Örneğin monotonluk bir kedi ya da bir köpek için huzur verici ya da rahatlık demek olabilir. Çünkü hayvanlar için rutin demek sıkıcılık değil güven demektir. Hayvanlar bu şekilde sakin ve dingin kalabilir. Ancak insan söz konusu olduğunda monotonluk bu dinginlik anlamını taşımaz.

[43] **Koç Fatma** (2019) Albert Camus'de Edebiyat ve Felsefe İlişkisi(Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 63.
[44] **Akış, Yasemin** (2007) Albert Camus ve Jean Paul Sartre'da Saçmanın Karşılaştırılması(Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 36.
[45] **Yıldıztaş, Belma** (2010) Jean Paul Sartre ve Albert Camus'un Özgürlük Kavramı(Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, s. 54.

Duygu varlığı olan insan, yaşamda akıl ve duygu beraberliği içinde var olur. İnsanın kendini değerli ve diğer insanlardan farklı hatta özel hissetme ihtiyacı da buradan gelir. İnsanın yaşamda bir anlam arayışı içinde olması aslında kendini ve yaşamı değerli, yaşanmaya değer bulmak istemesinden kaynaklanır. İnsanın peşinden koşup arayışta olduğu anlam budur.

İnsan, doğası gereği bilmek ve anlamak ister. Dolayısıyla içinde bulunduğu dünyayı anlamlandırabilmede aklın yetersiz kalmasının oluşturduğu çaresizlik tam da Camus'nün absürd (uyumsuz/saçma) olarak nitelendirdiği durumdur. İnsanın akıl yetisiyle bile içinde bulunduğu dünyayı ve varoluşunu bir anlama oturtamayışı dünya ve insan arasındaki o büyük uçurumu meydana getirir. Uyumsuz, insana dolayısıyla bilince ait bir durumdur.

"Ağaçlar arasında bir ağaç, hayvanlar arasında bir kedi olsaydım, yaşamın bir anlamı olurdu, daha doğrusu bu sorunun hiçbir anlamı olmazdı, çünkü dünyadan bir parça olurdum. Bu dünya olurdum, oysa şimdi tüm yakınlık gereksinimimle onun karşısındayım. Öylesine önemsiz olan bu us, işte beni tüm everenin karşıtı yapan bu".[46]

Camus, bu ifadeyi kullanırken insan aklı ile dünya arasındaki uçurumu dile getirmiştir. Hayvanlarda ya da bitkilerde bilinç olmadığı için bu sorun onları kapsamaz. Ya da başka bir ifade ile hayatı anlamlandırabilmek doğanın bir meselesi değildir. Bu uyumsuz ya da absürd olarak adlandırılan durum tamamen insan aklına ait bir meseleyi kapsar.

Saçma kavramının felsefi boyutunu sorgulayan ve ona Albert Camus gibi felsefesinde yer açan bir diğer filozof da Jean-Paul Sartre'dır. Bu iki ismin varoluş felsefesi kapsamında çoğunlukla yan yana anıldığı olmuştur. Sartre, Camus'den farklı olarak 'kendinde varlık' ve 'kendisi için varlık' olmak üzere iki önemli kavrama dayanarak saçma meselesini incelemiştir. Kendisi için varlık kavramıyla bilinci, kendinde varlık kavramıyla ise bilincin dışında olanı işaret Camus, saçma'yı, içinde bulunduğu dünyayla, bilinciyle anlamlandıramayan insan arasına yerleştirir. Ancak Sartre bundan farklı olarak saçmanın dünyaya ait bir özsel özellik olduğu kanısını savunmuştur.[47]

46 **Camus, Albert** (1999) Le Mythe de Sisyphe, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2016) Sisifos Söyleni, 33. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 65-66.

47 **Akış, Yasemin** (2007) Albert Camus ve Jean Paul Sartre'da Saçmanın Karşılaştırılması(Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 120-121.

Camus Sartre'dan farklı olarak insanın akıl sahibi olmasından dolayı sorguladığı ve içinde bulunduğu dünyayı anlamlandıramamasından saçmayı ortaya çıkarır. Mesele insanın aklıyla içinde bulunduğu dünyayı anlayamaması ve anlamlandıramamasından kaynaklanır. Burada bilinç, dolayısıyla farkındalık niteliği insana ait bir özellik olduğundan saçma kavramını oluşturanın insan zihni olduğu yargısına ulaşmak mümkündür.

Camus *Veba* adlı eserinde de *Yabancı* adlı romanında olduğu gibi uyumsuzu insandan başka bir şeye bağlamamıştır. Uyumsuz insana aittir. Veba yüzünden insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak duruma gelmeleri, insanların yer yer silah kullanımına başvurmaları, şehrin nöbetçilerine saldırmaları ve hastalık şüphesi taşıyan insanların tecrit edilmesi insanı tam bir kaosun ortasına bırakmıştır. Albert Camus de uyumsuzluk işte tüm bunlar karşısındaki insanın durumu olarak işlenmiştir.

İnsanın ölüm karşısındaki yalnızlığı, kayıplarına karşı hissettiği derin üzüntü ve çaresizliği onu esir almıştır. Albert Camus, yazmış olduğu *Veba* romanında felsefesini kurgulamıştır. Onun için yapılması doğru olan eylem vebaya karşı mücadele etmeyi seçerek başkaldırmaktır. Bunu da hikâyenin başkahramanlarından biri aynı zamanda da hikâyenin anlatıcısı olan *Doktor Bernard Rieux'un* hastalarla mücadelesindeki savaşı ile göstermiştir.

Her şey bilinçle başlar fikrini savunur Albert Camus.[48] Bu bilinç ve monotonluk zincirini kırmak için bıkkınlığın hissedilmesinin gerekliliğinden bahseder. Bıkkınlık, insanda her gün aynı şeyleri yaparak kendini bir makine gibi hissetmesinden kaynaklanır. Bunun en önemli sonucu bilinci uyandırması ve insana bir farkındalık kazandırmasıdır.

İnsan, uzun süreler boyunca her gün aynı işleri yaparak hayatının monotonluğunu farketmeye başlayınca hayatı sorgulamaya başlar. Camus, bu sorgulama sonrası fark edilen bıkkınlık ve bunun bir getirisi olan kazandığı bilinç sonrası insanın iki seçeneği olduğundan bahseder. Bilincin bu devinimi insanı ya uyandıracak ve sonrasına yol açmış olacaktır ya da aynı devinime yeniden dönmesine neden olacaktır. Burada Camus'nün önemle vurgulamış olduğu kaynak bilinçtir. *" Her şey bilinçle başlar, her şey ancak onunla bir değer taşıyabilir".*[49]

[49]**Camus, Albert** (1999) Le Mythe de Sisyphe, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2016) Sisifos Söyleni, 33. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 31.

Albert Camus'nün *Tersi ve Yüzü* adlı eseri absürd kavramını incelemesinin ilk adımlarıdır. Denemelerle oluşturduğu bu eserinde insanın dünya ile kendisi arasında oluşan uçurumda, insanın içinde bulunan yaşama arzusuna rağmen ölümlü olmasıyla yüzleşmesinde ortaya çıkan absürd duygusunu işlemiştir. İnsan, bu yakalanmış olduğu absürd duygusundan bir daha kurtulamayacak olsa dahi ondan kurtulmaya çareler arar.[50]

Saçmanın ortaya çıkışındaki bariz etkenlerden biri de kuşkusuz ölümdür. İnsan hayatında evrensel bir gerçekliğe sahip olan ölüm düşüncesi, tüm sarsıcılığı ve yıkıcılığına rağmen her canlının er ya da geç yaşamda ulaşacağı sondur. Muhakeme yeteneğine sahip her insanın, zihnini meşgul eden bir kavram olan ölüm, yaşamın temel güdüsünü ve dinamiğini içinde barındıran bir niteliğe sahiptir. Burada ölüm ve saçmanın ilişkisi şöyle ortaya çıkar; ölüm tüm amaçları ve verilen tüm çabaları kısacası her şeyi yok edecek olandır. Dolayısıyla bu durum insanda saçma düşüncesini doğurur. İnsan, ölümden kaçamayacağını ve er ya da geç yaşayacağı sonun ölüm olduğunu akıl sahibi bir varlık olmasıyla bilir. Dolayısıyla öleceğini bilmesine rağmen sonu gelmeyecekmiş gibi yaşamaya devam etmesi de uyumsuzdur.

Camus, yaşamın ancak ölüm ile birlikte anlaşılabileceğini düşünürken şu ifadeleri kullanmıştır: *" Belki de yaşamı yeterince sevmiyor muyuz? Duygularımızı yalnız ölümün uyandırdığına dikkat ettiniz mi? bizden yeni ayrılmış dostlarımızı ne kadar severiz değil mi? Ağızları toprakla dolup hiç konuşmaz olmuş hocalarımıza ne kadar hayranızdır! "*[51]

Absürd insanın bilinçli olarak, içinde bulunduğu dünyayı bilmek istemesi ve anlamaya çalışmasıyla ancak bunun mümkün olmadığı bir yolcuğun sonucudur. Dünya ile insan arasındaki iletişimsizlikten doğan bir çatlaktır. Çünkü insan, akıl sahibi bir varlık olarak yaşadığı bu dünyayı rasyonellikle açıklayamaması absürdü insanın bir sorunu haline getirir. İnsan yaşadığı müddetçe pek çok absürd durum ile karşılaşır ve bu duygu yoğunlaştığında insanı yaşamak ve ölmek arasında bir seçim yapmaya zorlar.

Pek çok farklı biçimlerde hayatın saçmalığıyla karşılaşan insan bu saçmalık karşısında ne yapmalıdır? İlk seçenek olarak saçmayı ortadan kaldırmak için yaşamdan vazgeçerek intiharı seçebilir. Ancak bu durum saçmayı bir şekilde yok etse de özne olan insanı da ortadan kaldıracağı için gerçek bir çözüm sayılmaz. Bu nedenle de intihar,

[50] **Yıldıztaş, Belma** (2010) Jean Paul Sartre ve Albert Camus'un Özgürlük Kavramı(Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, s. 119-125..
[51] **Camus, Albert** (1972) La Chute, Paris, Gallimard (Çeviren: Demirhan, Hüseyin (1997) Düşüş, 1. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 26.

insanın saçmaya karşı olan yenilgisidir. Diğer bir seçenek ise anlamı, bir dine bağlayıp Tanrı'ya iman etme olabilir. Ancak Camus, hayatın saçmalığını aşkın bir varlığa bağlayarak aşma, Tanrı ve ahiret inancına yönelik tüm kapıları kapatmış ve bunu felsefi intihar olarak değerlendirmiştir.[52] Felsefi intihar başlıklı bölümde bu konuya daha geniş yer verilecektir.

Camus saçmayı en uygun şekilde ortadan kaldırabilmek için intihar, umut ve başkaldırı ekseninde bir çıkış oluşturmaya çalışır. Saçma karşısında intiharı kesinlikle kabul etmez çünkü saçmayı ortadan kaldırsa bile özneyi yani insanı da yok ettiği için bunu bir çözüm olarak görmeyi reddeder. Saçmayı kabullenip umut etmek ise bize bu dünyada bir fayda sağlamadığı için insanı ilahi varlığa yönlendirir. Ancak bu durumu da bir çözüm değil aksine yeni bir problem olarak görür. Çözümü *Sisifos Söyleni* adlı eserinde açıkça dile getirmiştir: *"Başkaldırı yaşama değerini verir. Bir yaşamın tüm uzunluğunca yayılmış olarak, büyüklüğünü yeniden yerine getirir."* [53]

Fiziksel intiharı kesinlikle reddeden Camus, bunu absürdden kaçışın kolay bir yolu olarak görür. İnsanın, saçma duygusu ile yüzleşmesi yaşantısının herhangi bir döneminde gerçekleşebilir ve basit bir duygu olmaktan çıkarak insanı intihara yöneltebilir. Çünkü hayatın tekdüzeliğinin farkına varan insan için yaşamın tüm dekorları parçalanır ve insan bugünün yarının ve geleceğin de aynı olacağı düşüncesinde fiziksel değilse de felsefi intiharla karşı karşıya gelmekten kaçamaz. Camus bunu *"İnsanla yaşamı, oyuncuyla dekoru arasındaki bu kopma uyumsuzluk duygusunun ta kendisidir"*[54] şeklinde ifade etmiştir.

Camus'ye göre insanın yaşam şartları ve konforu ne durumda olursa olsun insan saçma ile yaşamayı öğrenmeli ve intihardan kaçınmalıdır. İnsanın zamanı değiştirememesi ve ona etki edememesi insanda zamanın bir gün onu öldüreceği gerçeğine ulaştırır. Bu gerçekle zihninde hesaplaşan insan, bütün bu yaşananların anlamı nedir, her şey ne için? sorusuyla karşılaşır. Ancak buna bir cevap veremeyişi insanda yabancılaşmayı meydana getirir.

---

[52] **Bayraktar, Levent** (2000) Albert Camus ve Yunus Emre'de Absürd Kavramı, *Felsefe Dünyası*, Cilt: 1, Sayı:31, s.85-86.

[53] **Camus, Albert** (1999) Le Mythe de Sisyphe, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2016) Sisifos Söyleni, 33. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 68.

[54] **Camus** (2016) s.21.

Etrafımızdaki insanların, rutine bağlanmış hareketleri ve anlam kavramının içinin doldurulamamışlığı, insanın kendisine, insanlara ve hatta bu dünyaya yabancılaşmasına neden olur. Aslında Camus, bunun tamamen insanın bilinciyle alakalı olduğunu savunmuştur. Bu sebeple saçmanın gerçek öznesini oluşturan, insanın bilincidir. Hayata, dünyaya ve varlığına bir anlam aramaya başlayan insanın, aradığı cevaplara dünyanın dilsiz olması onu çaresiz bırakır. İnsanın, bu beklentilerine bir karşılık veremeyen, dünya ile insan arasındaki bu durum saçma duygusunun ortaya çıkışında bir diğer etkendir. Yine insanın, ölüm gerçeği ve onun hakkındaki düşüncelere yoğunlaşması da absürd duygusundan hareketledir. Saçma, akıl ile yaşadığı ve cevaplar aradığı dünyanın, insanın beklentilerini sonuçsuz bıraktığı, insan ve dünya arasındaki uyuşmazlığın durumudur.[55]

Aslında insan, uyumsuzun keşfine vardığı andan itibaren kendi anlamını oluşturmaya başlar yorumunu yapmak yanlış olmayacaktır. Başka bir deyişle insan kendini özel hatta farklı hissettirecek olanı aramaya başlayarak, kendi anlamını oluşturma gayreti içine girer. Bir noktada saçmanın farkına varan insanın buna karşılık hangi yolu seçeceği kişiye bağlıdır. Camus'nün eserinde bunu şu ifade ile görmekteyiz: " *Uyumsuz, dünyaya bağlı olduğu kadar insana bağlı."*.[56]

Dünyanın akla uygun olmadığını apaçık kabul eden Camus, uyumsuz bilincine varan insanın kararını kendi vereceğinden bahseder. Kişi, saçmanın bilincine varıp bunu kabullenerek yaşamaya devam mı edecek yoksa saçmayı ortadan kaldırmak için intihar yolunu mu seçecek bu tamamen bireye bağlıdır. Bu noktada Camus'nün tercihi tabi ki saçmayı ortadan kaldırmak için onu kabul ederek yaşama evet demek yani başkaldırmaktır.

Toparlayacak olursak uyumsuzluk duygusunun ortaya çıkmasında; insanın bir bilinç varlığı olması etkili olmuştur. İnsanın zaman ve ölüm karşısında çaresiz kalması yabancılaşma duygusunun nedenidir. Hayatın anlamına ve ölüme yönelik sorularda akıl çoğu zaman yetersiz kalmış olduğunu söylemek mümkündür.

2.3.Yaşamın Anlamsızlığı

Yaşamda bir anlam aramak neredeyse bütün insanların düşüncelerini meşgul eden bir konu olmuştur. İnsan, kimi zaman cevabını bulamadığı ama aramaktan da

[55] **Durmuş, Nezahat** (2003) Albert Camus'da İnsan ve İnsanın Anlam Arayışı(Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 25.
[56]**Camus, Albert** (1999) Le Mythe de Sisyphe, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2016) Sisifos Söyleni, 33. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 39.

vazgeçemediği, kimi zaman onu buhranlara kadar götüren, insan ve yaşamın anlamına dair sorularla tarih boyu uğraşmıştır. Pek çok insan hatta pek çok düşünür bu konu üzerine mürekkep akıtsa da gizemi hala çözülebilmiş değildir.

İnsan, aklı sayesinde bugüne kadar doğaya hakimiyet kurmuş ve pek çok medeniyet kurmuştur. Bu medeniyetlerin gelişip ilerlemesinde şüphesiz en etkili icat yazının bulunması olmuştur. Yazının icadıyla birlikte, bilgilerin gelecek nesillere aktarımı gerçekleşmiş bu sayede bilim, felsefe, sağlık, sanat, ekonomi, gibi pek çok ayrı alanın da kendi içinde dallanıp budaklanarak gelişim göstermesine vesile olmuştur.

İnsan, hayata baktığında pek çok farklı pencere görür. Resim, sinema, matematik, fizik, kimya, doğa ve sayılamayacak kadar fazla kategori vardır. İnsan, akıl sahibi bir varlık olarak, tüm bunların anlamını merak eder. Her şey ne içindir? Aslında temel soru budur. İnsan anlamak ve anlamlandırabilmek ister. Bu, insanın akıl sahibi bir varlık olmasındandır. Ancak akıl sahibi olmasına rağmen, kendini ve dünyada oluşunu anlamada mutlak cevaplar veremez.

Ölümlü olduğunun bilgisine sahip olan insan tüm bu pencerelere genel olarak baktığında bir anlamsızlık duygusuna kapılabilir. Çünkü insan ölümlüdür ve bu onun bu dünyadaki varlığının sonu anlamına gelmektedir. İnsanlık tarihini düşündüğümüzde insanın tüm bu alanları öğrenebilme gibi bir vakti yoktur. Anlamanın yolu öğrenmekten geçer. İnsanın, aklı ile oluşturduğu her bilgi ve kurmuş olduğu medeniyetler, tüm bu gelişim halinde olma insan için değilse kimin içindir? Dolayısıyla insan, sonunu bilemediği bir yolculuğun içindedir. İnsanın, anlamsızlık hissetmesi de bu bilinmezlikten kaynaklanır.

Perspektifimizi geniş tuttuğumuzda genel olan anlamsız gibi görünebilir ancak yaşamın anlamını yaratma bireyde ortaya çıkar. Bir örnekle bu ifadeyi somutlaştıracak olursak bilim insanları her gün teknolojiyi geliştirecek ya da tıbbi olarak bir hastalığı yenmek için çözüm yolları geliştirmeye çalışmaktadır. Bu durum çok uzun ve yorucu bir tempo gerektirdiğinden, kişinin özel hayatından da büyük fedakârlıklarda bulunması anlamına gelir. Bu insanların da ölümlü olduğu düşüncesinden yola çıkacak olursak; bir gün ölecek olmalarına karşın hayatlarının büyük bir kısmını yani vakitlerinin büyük bir kısmını bu çalışmalara harcamış olacaklardır. Bu fedakarlığı, bilimin ilerleyerek gelecek nesillere fayda sağlaması ve tarihe isimlerini bırakabilmek için yaptıklarını düşünebiliriz. Ancak belki de dünya yakın bir zamanda bir göktaşı çarpması ya da hiç bilinmeyen bir olayla yok olacak ve dolayısıyla insanlık yeryüzünden silinecektir. O halde tüm bunlar ne

işe yaramış olacaktır? İnsanın aklının, gücünün ya da çabasının ne anlamı kalmış olacak? sorularını düşünmek mümkün. Belki de hiçbir şeyin anlamı olmayabilir.

Bu noktada şu çıkarıma ulaşmak yerinde olacaktır; anlamı yükleyen insandır. Anlama odaklanan, anlam arayan insandır. İnsan, yaptıklarına bir duygu yahut bir mana yükler. İnsan dışında bir varlığın bunu yaptığı bilgisine kesin olarak sahip değiliz. Örneğin aslanlar, avlamış olduğu bir ceylanı yerken o ceylanın yaşama hakkını ya da bunun doğru olup olmadığını sorgulamazlar. Hayvanlarda böyle bir durum yoktur çünkü insan beyni, düşüncenin neden ve sonuçları ile ilgilenerek yeni bir düşünce yahut bir fikir dünyası oluşturur. Ancak hayvanlar ya da bitkiler doğaya aittir ve akışta olarak tabiatlarına uygun olarak yaşamaya devam ederler. Albert Camus, hayatın anlamına dair olarak şu sözleri dile getirmiştir:

"Ne olursa olsun, her şeyin anlamsız olduğu, her şeyden umut kesmek gerektiği düşüncesiyle nasıl kalır insan? Her şeyin anlamsız olduğunu söylediğimiz anda bile anlamlı bir şey söylemiş oluyoruz. Dünyanın hiçbir anlamı yoktur demek, her çeşit değer yargısını ortadan kaldırmak olur. (...) Ölmeye yanaşmadığı sürece insan, yaşamayı seçiyor demektir".[57]

Yaşama anlamını veren insandır ve her insan hayatta kendi anlamını ve gayesini kendisi oluşturur. Bu, elbette ki herkes için değişiklik gösterebilen bir durumdur. Bir anneye hayatının anlamı sorulduğunda evladını bir askere sorulduğunda vatanını düşünebilir. Victor Frankl *İnsanın Anlam Arayışı* adlı eserinde şu ifadeleri kullanmıştır:

"Yaşamak acı çekmektir; yaşamı sürdürmek, çekilen bu acıda bir anlam bulmaktır. Eğer yaşamda bir amaç varsa, acıda ve ölümde de bir anlam olmalıdır. Ama hiç kimse bir başkasına bu amacın ne olduğunu söyleyemez. Herkes bunu kendi başına bulmak (...) zorundadır".[58] Bu düşünce insanın özgünlüğüne daha uygun bir yaklaşımdır. Her insanın yaşamının biricikliği düşünüldüğünde hayata vereceği anlam da biricik olacaktır. Bu nedenle her insan kendi varoluşunu keşfederek ancak kendi anlamını bulabilir.

Umut ve anlam bulma çabasını, insanın varoluş sorunlarına ve dünyaya katlanabilmek amacıyla zihinsel olarak bir iç rahatlaması ve yaşama daha kolay uyum

[57]**Camus, Albert** (2016) L'Etranger (Çeviren: Tiryakioğlu, Samih (2016) Yabancı,53. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 9.
[58]**Frankl, E. Viktor** (1985) Man's Search For Meaning, New York, Pocket Books (Çeviren: Budak, Selçuk (2012) İnsanın Anlam Arayışı, 6. Baskı, İstanbul, Okuyanus Yayınları) s. 9.

sağlamak için geliştirdiği yöntemlerden biri olabileceğini düşünmek mümkündür. Çünkü bu iki kavram da her insanın kendine özgü olması gibi kişilere özgü nitelik taşır. Umutsuz bir durumla karşılaştığımız zaman, değiştirilemeyecek bir kaderle yüz yüze geldiğimiz zaman bile, yaşamda bir anlam bulabileceğimizi söyler Victor Frankl. Anlam istemi temel bir güdüdür. Bu anlam sadece kişinin kendisi tarafından bulunabilir, bu nedenle eşsiz ve özel bir yapıdadır. Ancak o zaman kişinin kendi anlam istemini doyuran bir önem kazanabilmektedir. Kişi ancak bunu başarabildiği takdirde onur kırıcı olan tüm davranışlara karşı kendi gelişimini sürdürebilir.[59]

2.4. Umut

İnsan, yaşadığı dünyanın saçmalığı ile yüzleştikten sonra çaresiz kalır ve bu durumdan kurtulmak ister. Saçmadan kaçmak için aradığı yollardan biri umuttur. Umut geleceğe inanma ona tabiri yerinde ise bel bağlama halidir. İçine düşülen saçma dünyadan kurtulabilmek adına buna umut ile bir anlam bulabilme çabasıdır.

İnsan, içine bırakılmış olduğu dünyadan ve saçma duygusundan kurtulabilmek için umut ile yeni bir dünya arayışına girmektedir. Ancak saçma bu dünyaya ait bir meseledir ve dolayısıyla çözümü de bu dünyaya ait olmalıdır. Umut, insanı geleceğe bağlayarak şu andan kopuşuna neden olur.

Albert Camus, umudu insanı şu andan kopardığı ve onu bir Tanrı düşüncesine bağladığı için saçmadan kurtuluşun bir çaresi olarak değerlendirmez. Çünkü Tanrı düşüncesi ya da ahiret inancı insanın başka bir dünyayı arzulamasına neden olur. Oysa onun için saçma, insan ile birlikte bu dünyaya aittir. Dolayısıyla çözümü umut olamaz. Umut geleceğe dair bir yönelimdir. *"Aklı bir kenara atıp, insanı bir ahirete ya da bir Tanrı'ya bağlamak ister. Camus, böyle bir düşünceyi felsefece intihar diye adlandırır"* .[60] Ancak Camus'yü bu noktada eleştirmek mümkündür. Onun savunduğu; insan, hangi şartlara sahip bir yaşantısı olursa olsun daima yaşamdan yana olmalı ve intiharı yadsımalıdır düşüncesidir. Eğer önemli olan yaşamak ise o halde saçmanın hangi şekilde çözüme ulaştığının çok da önemi yoktur. Başka bir deyişle esas önemli olan saçmayı bir şekilde ortadan kaldırarak yaşamdan yana olabilmek ve saçmayı aşmaktır. Bu nedenle saçmanın çözümünü yalnızca bu dünya ile sınırlandırmak da bir tür saçmayı teşkil eder.

[59] **Şimşek, Ö. Zülal** (2019) Albert Camus'nun Absürd Kavramı Işığında İnsanın Yaşam ve Ölümde Anlam Arayışı, UDEKAD, Cilt:2, Sayı: 2, 2019, s89.
[60] **Gündoğan, A. Osman** (1977) Albert Camus ve Başkaldırı Felsefesi, Birey Yayınları, İstanbul, s.77.

Camus insanı, saçma meselesini bu dünyada çözmek zorunda bırakmıştır. Dolayısıyla bu zorunda bırakma hali saçmayı çözmeye çalışırken ortaya başka bir mesele çıkarmış olur. Bu durum da Camus'nün kendi içinde çelişmesine sebebiyet vermiştir.

İnsan umut ederken ister istemez gelecekten bir şeylerin beklentisi içine girmektedir. Ancak insanın ölümlü bir varlık oluşu ve öleceği zamanı bilememesiyle gelecekten bir beklenti içine girmesi çelişkili ve anlamsız gözükmektedir. Çünkü geleceğe bel bağlamak insanı şu andan uzaklaştırır dolayısıyla gelip gelmeyeceği belli olmayan bir zaman dilimine insanı yerleştirir. Bu durumu gerçeklikten ve andan kopuş olarak nitelendirmek mümkündür. Çünkü umudun yaptığı bizi aslında geleceğe inandırmak ve gelecekten beklenti içinde bırakmaktır. Ancak Camus felsefe sisteminde saçma şu anda ve bu dünyadadır. Dolayısıyla aslında özde olan insanın bu dünyadaki anlam arayışıdır. Mesele saçmayı ortadan kaldırmak ise umut bu sorunu kendi içinde çözmektedir. İnsanı geleceğe yönlendirmesi ya da bir inanç bütününe bağlamış olması bu gerçeği değiştirmemektedir.

Camus için ise umut, insanı başka bir dünyayı arzulayarak saçmanın ait olduğu dünyadan koparır, demek mümkündür. Ancak saçma bu dünyaya ait olduğu için haliyle çözümü de bu dünyaya ait olmalıdır. Bu sebeple saçmayı aşmak için umut çözüm olacak bir alternatif değildir. *"Bu son durumda saçma ortadan kalkmaz, insanın anlam arayışı bir umut dolayısıyla ötelenmiş olur."* [61] Bu noktada Camus'nün eleştirilmesi kaçınılmazdır. İnsan geleceğe yönelen bir varlıktır. Dolayısıyla umudu, insanı geleceğe bağladığı için reddetmek bir çözümü de reddetmek anlamını taşımış olacaktır.

Albert Camus, asında umuda bir sınır çizmiştir. Eserlerindeki umut kavramı, bir yabancılaşma kavramı kadar net bir şekle sokulmamıştır ancak başka bir dünyayı umut etmenin yanlış olduğu düşüncesi çizilmiştir. Bu manada uyumsuzdan yani yaşamın saçmalığından kurtulmak için umut bir çıkış kapısı olmayacaktır. Çünkü başka hayallerde ve başka hayatlarda umutla yaşamak bir çözüm değildir.

Birinci bölümde belirtildiği üzere ateist bir tavırla felsefi düşünce dünyasını kuran Camus, Tanrı ve ahiret inancına dair bir sistemi kabul etmemiştir. Tanrı fikri insanı daha başka sorularla karşılaştıracağından Albert Camus felsefesi içinde yer almamıştır. Bunu yine Meursault ile dile getirmiştir. Cezaevinde papaz ile görüşmeyi reddeden Meursault' tur. İdam edilmeden önce bile papaza Tanrı'dan bahsetmek istemediğini dile getirir.

[61] **Şan, H. İbrahim** (2019) Albert Camus Düşüncesinde Ölüm, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi(Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, s. 24.

"Bana hala Tanrı'dan söz etmek istiyordu, ama ona doğru ilerledim, son defa olarak çok az vaktim kalmış olduğunu anlatmayı denedim. Bu vakti de Tanrı'yla kaybetmek istemiyordum".[62] Papaz, Meursault'u ne kadar Tanrı'ya inandırmaya çalışmasına ve bunu yaparsa Tanrı'nın ona sonsuz bir yaşam sağlayacağını anlatmak istemesine rağmen, Meursault bu düşünceye öfkeyle karşı çıkmış ve papazı değersiz bulmuştur.

Aslında Meursault'un tüm davranışlarının altında yatan temel nedeni içine düşmüş olduğu ve kurtulmaya dair bir yol bulamadığı umutsuzluğudur. Bu umutsuzluk, ona kör bir kabulleniş getirmiştir. Öyle ki papazın *"O halde hiçbir ümidiniz yok mu? Tamamıyla ölüp gideceğiniz düşüncesini mi taşıyorsunuz?"*[63] sorusuna hiç düşünmeye gerek duymadan evet cevabını verir.

Camus'de umut duygusunu *Yaz* adlı eserinde görmek mümkündür. Yaz, onun için yeni bir umudu simgeler. *"Dünyanın her tarafını mutsuzluk duygusu sarabilir. Fakat mutsuz olmak umutsuz olmayı gerektirmez. Aksine böyle bir trajik karşısında aşkın ve sevginin doğacağı bilincinde olmak en büyük umuttur".*[64] İnsanın, üzücü olaylarla karşılaştığı zaman oturup ağlaması ya da karamsarlığa kapılması ona çare olmayacaktır. Dolayısıyla doğru olan, yaşananı kabul edip bu karamsar duygudan kurtulmaya çalışmaktır.

Camus, başka bir dünyaya umut bağlama konusunda Kafka'ya da eleştiride bulunur. *"Kafka'da bu iki dünya bir yandan günlük yaşamın, öte yandan doğaüstü kaygının dünyasıdır".*[65] Kafka'nın anlamlandıramadığı bu dünya için başka bir dünya ile onu anlamlandırma çabasından bahseder. Kafka, dünyanın saçmalığından kurtulmak için başka bir dünya umut etmeye yönelmiştir.

Camus'nün *Veba* adlı eserinde de umuda hatta umutsuzluğun getirdiği pek çok iç içe geçmiş duyguya rastlamak mümkündür. Umutsuzluk bütün bir kenti kaplayan salgın bir hastalığın getirisi olarak aktarılır. Hızla yayılmaya başlayan bir hastalık ve artan ölümler insanları büyük bir endişeye sürüklemiştir. İnsanların, gözleri önünde işkenceli şekilde

[62] **Camus, Albert** (1972) L'Etranger, Paris, Gallimard (Çeviren: Tiryakioğlu, Samih (2015) Yabancı, 50. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 108.
[63] **Camus, Albert** (2016) s.106.
[64] **Çomaklı, Semanur** (2019) Albert Camus Düşüncesinde Yabancılaşma Sorunu(Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 46.
[65] **Camus, Albert** (1999) Le Mythe de Sisyphe, Paris, Gallimard (Çeviren: Tahsin Yücel (2016) Sisifos Söyleni, 33. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 149.

hızla artan ölümler onları acı, korku, kaygı, endişe ve çaresizlik gibi pek çok duyguyla savaşmak zorunda bırakmıştır.

Veba yüzünden yaşanan korkunç olaylar sebebiyle sevgi, dostluk, vefa ve aşk duyguları artık ortadan kalkmış ve insanlar kendisini bir kaosun içinde felaket senaryolarıyla bulmuştur. Bu çaresizlik duygusu, onlara bir umutsuzluk hissinin tohumlarını da ekmiştir. İnsanlar, nasıl mücadele edeceklerini bilmedikleri bir hastalıkla savaşmak zorunda kalmıştır. Bu durum bizlere tıpkı günümüz hastalığı haline gelen ve hala bilinmezliğini büyük ölçüde koruyan Covid 19 virüs ile karılaşan insanların korkularını hatırlatabilir. Tabi ki günümüz için konuşacak olursak gelişen teknoloji ve tıp alanındaki sıçrayışlar, kitle iletişim araçlarının bilinçli kullanımı böyle bir durumla karşılaşıldığında hastalığın kontrol altına alınma sürecini de olumlu şekilde etkilemiştir.

Sosyal medyanın ve pek çok kitle iletişim aracının böyle bir durumda, insanların birbirine moral ve motivasyon kaynağı olması ve kolay ulaşılabilir olması da sürecin olumlu etkilenmesine katkı sağlamıştır. Bu durumun avantajı olarak konularında uzman insanlara rahatça ulaşabilmek ve etrafta oluşabilecek bilgi kirliliğinden ziyade uzmanların görüşlerine ulaşabilmek oluşabilecek olan kaosun da önüne geçmektedir.

İnsan, hayatında içinde bulunduğu her şartı ve saçmayı kabul ederek intiharı yadsıyıp yaşamayı seçtiğinde aslında umudu da seçmiş olmaktadır. Yaşamak başlı başına içinde bir umudu barındırmaktır. İntihar umutsuzluğun sonucudur. Bir beklenti, bir hayal ya da yaşamın içinde hiçbir arzu kalmamış ve yaşanan duygu boşalmasından kurtulamayan insan intiharı tercih eder.

İnsan, umut etmeden nasıl yaşar? İçinde yaşanılan şartlar ne kadar sancılı ve ürkütücü olursa olsun, insanın yaşam karşısında sorumlu olduğu duygusu nasıl uyandırılabilinir? Acıya karşı dayanamayacak noktaya gelmiş ve her şeyden vazgeçmiş acıyı sonlandırmak isteyen bir insanı, intihardan geri döndürebilecek olan, insanı yaşama bağlayan nedir? Umut. Hayattaki tüm kötülüklere, anlamını arayıp da bulamadığımız yaşama ve dünyada olmaya, ancak bu şekilde katlanabiliriz, umutla avunarak. Geleceğimize, yarınımıza dair olmasını istediğimiz yönde daha iyisini umut ederek.

Camus her ne kadar umudu yadsımaya çalışsa da yaşam ve umut iç içedir. Her gün hayata yeniden gözlerini açmak ve hayatın içinde olmak bir mücadeleyi kucaklamak ve kabul emek anlamına gelir. Hayat durağan değildir ve zaman gibi yaşananlar, olaylar hatta

hissedilenler de akış içerisinde değişime uğrar. Bu değişimin bilincinde olan insan yaşamı kucaklıyor ve intiharı yadsıyorsa bu değişimin getirebilecekleri ve her şeyin istediği ölçüde daha güzel olabileceği umudunu beslemesindendir.

Umut etmek, başlı başına yeni bir dünya arzulamak anlamını taşımaz. İnsanın, içinde bulunduğu ve kaçmak istediği sıkıntılardan, bir gün her şey daha güzel olacak düşüncesi besleyerek içinde bir inanca tutunması da yaşamak için gerekli olan umududur. Bu da aslında saçmayı kendi açısından çözmüş olur. Özneyi ortadan kaldırmadan ve yaşamı seçerek oluşturulan bir çözüm olarak da değerlendirilmesi mümkündür.

Ölüm ile beraber, yaşamın son bulacağını bilen insan, bir gün her şeyin biteceğini de bilerek yaşamayı seçebilir. Zamanın değişkenliği ile beraber duygular, düşünceler, yaşantılar da sürekli devam eden bir değişim içerisinde olacaktır. Dolayısıyla bilinç sahibi bir varlık olan insan, büyük üzüntüler içerinde de olsa büyük mutluluklar da hissetse hepsinin geçici olduğunu bilerek yaşamak zorundadır. İnsan zaten zamanın hızıyla ölüme doğru yürüyen bir varlıktır. İntihar ile sadece bu süreci hızlandırmış olur dolayısıyla saçmayı ortadan kaldırmış olmaz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.ALBERT CAMUS FELSEFESİNDE ÖLÜM KAVRAMI

Ölüm her canlı için kaçınılması imkansız olan sondur. Bu nedenle tüm zamanların üzerine en çok düşünülen ve tartışılan konularından biri olmuş ve hemen her alanda kendine yer edinmiştir. Ölüm kavramını anlamak ve anlamlandırmak insan için her çağda ilgi çeken bir mesele olmuştur. Ölümden kaçamayacağını bilen insanın, öldükten sonrasını merak ederek bilmek istemesi yadırganamaz bir düşüncedir.

Çalışmanın bu bölümünde varlığın en geniş konularından biri olan ölüm kavramına Albert Camus felsefesi üzerinden değinilecektir. Camus'de ölüm düşüncesini bir çerçevede görebilmek için diğer felsefi terimlerini de irdelemek gerekmektedir. Çünkü Camus'deki ölüm düşüncesi oluşurken uyumsuz, intihar, yabancılaşma kavramlarından da etkilenmiştir. Bütün terimleri bir basamak niteliğinde olup bir sonraki düşünce sistemi için zemin hazırlamıştır. Bu nedenledir ki her kavramın birbirine bağlı olduğu söylemek mümkündür. Bu nedenle Camus'nün ölüme yönelik düşünceleri, felsefi düşüncesinin önemli kavramları açıklandıktan sonra son bölümde incelenecektir.

3.1. İntihar

Yaşama bir anlam biçemeyen ve hayatın saçmalığı ile yüz yüze gelen insanın, bu durumdan kurtulmak için çözüm olarak değerlendirebileceği diğer seçenek intihardır. Ancak Camus, umudu yadsıdığı gibi bu fikre de karşı çıkmış ve bu kavrama felsefesinde geniş bir yer vermiştir.

Albert Camus, intiharı bireysel olarak ele alır. İntiharda bireyselliğin baskın olduğu görüşünde olan Camus, intiharın ilk nedeninin saçma duygusundan kaynaklandığını düşünür. İnsan, içinde yaşadığı bu dünyaya yabancılaştığında saçma duygusu da ortaya çıkar. Böylelikle intiharı için bir sebep elde etmiş olur. Bu saçma duygusu karşısında hayata bir anlam yükleyemeyen insan intiharı bir seçenek olarak görse de Camus her türlü ölüme, yaşama verdiği değerden dolayı karşı çıkmıştır.[66]

Camus, intihar kavramını incelediği *Sisifos Söyleni* eserine şöyle giriş yapar: *"Gerçekten önemli olan tek bir felsefi sorun vardır; intihar. Hayatın, yaşanmaya değip*

[66] **Özdemir, Öznur** (2012) Albert Camus'un Başkaldırı Felsefesinde Yabancılaşma Sorunu(Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, s. 21.

değmediği konusunda bir yargıya varmak, felsefenin temel sorusuna yanıt vermektir." [67] Aslında burada açıkça ifade edilen düşünce Albert Camus felsefesinin anlaşılmasında da kilit rolü oynamaktadır. Tüm felsefi problemlerden önemli olarak önce intihar meselesini aydınlığa kavuşturmak gerektiğini düşünür. 'Hayat yaşanmaya değer mi?' sorusu insanın cevaplaması gereken en mühim sorudur.

Albert Camus, eserlerinde de net şekilde belirttiği gibi intiharı reddeden bir filozoftur. Sadece bu noktada bile yaşama bir değer biçtiğini söyleyebilmek mümkündür. Çünkü içine doğmuş olduğu karanlık çağın buhranlarına rağmen intiharın yanlış olduğunu kesin bir dille savunmuştur. Bu tavrıyla hayatın saçma olduğu fikrini öne sürmesine karşın yaşamanın saçmaya rağmen bile anlamlı olduğunu savunmuş olur. Dolayısıyla Camus, insanın yaşamdan kendini almasında hiçbir mana bulamaz. Ölüm, zaten er ya da geç her insanın ulaşacağı kaçınılmaz sondur. Bu sebeple de yaşamın anlamını ve değerini anlamak için en önemli gerçekliktir.

İntihar kavramı, Camus'nün absürd felsefesinde çözüme giden en kilit kavramlardan biridir. Onu, felsefede ele alınan en gerçek problem olarak görmesi bu konuya ne kadar önem verdiğinin bir göstergesi niteliğindedir. İntiharın sonucu ölümdür. Ölüm ise insan ve uyumsuzu olduğu dünya arasındaki en belirgin bağlantıdır. Dünya üzerinde oluşunu aklı ile anlamlandıramayan insan, hayatına dair sorularını cevaplayamamanın verdiği bunaltı ve fark etmeye başladığı monotonluk sonrası intiharı bir çözüm olarak görebilir. Ancak Camus, bu konuya karşı fikrini *" İntihar bir yanılmadır"*[68] şeklinde kesin bir ifadeyle belirtmiştir. İntihar, uyumsuza karşı çıkmanın yahut onu ortadan kaldırmanın bir çözümü değildir.

Absürdü ortadan kaldırmak için problem olan iki taraftan birini mantıken ortadan kaldırmak çözüm için gerekli olandır. Absürdü oluşturan taraflardan biri uyumsuzu yaşayan ve hisseden insan, diğeri ise uyumsuzu oluşturan dünya ya da yaşamdır. Dolayısıyla intihar sonucunda meseleyi oluşturan taraflardan biri olan insan ortadan kalkar. Bu sebeple uyumsuz da ortadan kalktığı için mesele çözüme kavuşmuş gibi gözükebilir. Ancak Camus'nün kabul etmediği nokta burasıdır. Uyumsuz sorununu çözmüş gibi gözükse de özne yani insan da uyumsuzla birlikte ortadan kalkmıştır. Özne ortadan kaldırıldığı için de meselenin bir anlamı kalmamış ve dolayısıyla gerçek bir çözüm yerine

[67] **Camus, Albert** (1999) Le Mythe de Sisyphe, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2016) Sisifos Söyleni, 33. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 21.
[68] **Camus** (2016) s. 69.

geçememiştir. Camus bu düşünceyi *" İntihar uyumsuzu kendince çözer. Onu da aynı ölüme sürükler"* [69] şeklinde beyan etmiştir.

İntihar, hayatın anlamsızlığından ortaya çıkan saçma duygusuyla birlikte insanı ve bilinci de yok eder. Bu sebeple, intiharı saçmaya karşı yapılmış bir galibiyet olarak değil bir yenilgi ve vazgeçiş olarak görmektedir Camus. *" Kendini öldürmek, bir anlamda, melodramlarda olduğu gibi içindekini söylemektir. Yaşamın bizi aştığını ya da yaşamı anlamadığımızı söylemektir. (...) Yalnızca 'çabalamaya değmez' demektir kendini öldürmek. Yaşamak, hiçbir zaman kolay değildir kuşkusuz".*[70]

Camus, intiharı tercih etmek yerine ne yaşam ne kadar zor olursa olsun, hayata dört elle sarılmak gerektiği görüşünü savunmuştur. Ölümlü olduğu gerçeğini bilen insanın yapması gereken, hayatını daha da dolu yaşamaktır. Yaşamak elbette ki kolay değildir ancak hayatın anlamı da buradan kaynaklanır. Yaşam her insan için bir mücadeleyi barındırır. Dolayısıyla intiharı seçen insan hayatı anlamamıştır fikri buradan kaynaklanmaktadır.

İnsan, bu yaşama problemine ve hayata dair bir anlam arayışına ancak kendi varlığını gerçekleştirerek ulaşabilir. Bir mana ve bir anlam arayan, insandır. Dolayısıyla anlamı veren de insandır. İnsanın, bir takım ruhani duygularını doyurmak ve tatmine ulaşmak için bir anlam yaratması, kendi kendini rahatlatmak istemesinden ileri gelir. Aksi hal düşünüldüğünde yaşamak için bir anlam bulmak şart mıdır sorusu akla gelir. Bu cevap kişiden kişiye farklılaşacak kadar değişiklik gösterir. Bu noktada kendimce Camus'ye şu noktada katılmak mümkün: Tüm bunlardan hareketle hayatın bir noktadaki saçmalığını kabullenerek bunu bilerek yaşama tutunmak gerekir. Çünkü bunu değiştirebilmek insanın elinde değildir. İnsan, adeta dünyaya fırlatılmıştır. Hayat bir gün ölümle son bulacaktır zaten. Dolayısıyla insan ölümden kaçamaz ancak ölümünü hızlandırabilir. İnsan bir gün ölümü tadacaktır ve bunu değiştirebilecek güçte değildir. Hayatı kıymetli yapan da budur. Ölümün varlığı yaşama başlı başına bir anlam katar. Bu nedenle yaşamaya değer düşüncesine katılmak mümkündür.

İntiharı, bir kolaya kaçma olarak gören Camus, yaşamak için intihardan daha fazla cesarete ihtiyaç olduğunu dile getirir. Yani ölüm kolay olandır, zor olan saçmaya rağmen

[69] **Camus, Albert** (1999) Le Mythe de Sisyphe, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2016) Sisifos Söyleni, 33. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s.68.
[70] **Camus** (2016) s.23.

yaşamaktır. Ölümün, insan elinden çıkma her türlüsüne karşı durur. Cinayet, idam, intihar bunların hepsine aynı ölçüde karşı dururken birini diğerinden ayırmaz. *Sisifos Söyleni* adlı eserinde ele aldığı mitolojik kahramanı Sisifos, Tanrıları kızdırarak bir cezaya çarptırılmıştır. Cezası, dinlenmeksizin bir kayayı dağın en tepesine çıkarmaktır. Kayayı tepeye çıkardıkça ağırlığından dolayı kaya tekrar aşağı düşer. Sisifos ise kayayı tekrar tepeye çıkarır. Kaya tekrar aşağıya yuvarlanınca Sisifos kayayı yine tepeye çıkarmak zorunda kalır. Sisifos sonsuza kadar bu döngüyle cezalandırılmıştır.[71]

Sisifos'un çarptırıldığı ceza, Camus'nün başkaldırı felsefesi açısından yorumlandığında hem evet hem de hayır diyen konumunda yer alır.[72] Sisifos'u uyumsuz yapan budur. Cezaya çarptırılma nedeni hayır deme nedenidir. Çarptırıldığı cezanın saçmalığına rağmen intiharı düşünmemesi ve kayayı çıkarmaya devam etmesi ise evet deme şeklini gösterir. Bu uyumsuzluğun farkında olarak yaşama evet der ve cezasını kabul eder.

Sisifos, dinlenmeden bin bir güçlükle dağın tepesine kayayı çıkarırken insanların durumunun bilincine varır. Yazgısını yani çarptırıldığı cezanın bilincine vararak aslında absürd olan bu cezaya rağmen kayayı dolayısıyla yazgısını kabullenir. Çünkü kaya onun kayasıdır. Camus'nün de felsefesinde savunduğu buna benzeyen bir düşüncedir. İnsan, absürde rağmen hayata sarılmalıdır. Çünkü hayat ne kadar saçma ve anlamsız olursa olsun yine onun hayatıdır. Ona verilmiş olan ve ona bahşedilmiş olan bir yaşamdır. İntiharı ve umudu bir hata hatta ihanet olarak nitelendirmesi ve intiharı yadsıması buradan kaynaklanmaktadır. Ancak Camus, insanın elinde bulunan gerçekliğe saçma dahi olsa sahip çıkması gerektiği görüşündedir. Bu sebeple Jaspers, Kierkegaard ve Chestov'u umuda yönelerek insanın gerçek dünyasından sapmaları yönüyle eleştirmiştir. Nasıl bir hayata sahip olursak olalım, her şeyin anlamsız oluğunu söylesek bile anlamlı bir düşünce ortaya koymuş oluruz. Her şeyin anlamsız olduğunu söylemek tüm değer yargılarını yok etmek demektir. Anlamsız olduğu düşünülse dahi Camus, hayatın yaşanmaya değer olduğunu inatla savunmuştur.[73]

[71] **Durmuş, Nezahat** (2003) Albert Camus'da İnsan ve İnsanın Anlam Arayışı(Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 28-29.
[72] **Duykop, Z. Selva** (2019) Felsefe Tarihi Bağlamında Albert Camus'de Bedensel-Felsefi İntihar ve Başkaldırı(Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 73.
[73] **Akış, Yasemin** (2007) Albert Camus ve Jean Paul Sartre'da Saçmanın Karşılaştırılması(Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 48-55.

İntihar, saçmanın bilincine varmış olan insanın kaderden öç almak istemesi arasındaki bağlantıyı gösterir. Burada kadere karşı bir başkaldırı vardır.[74] Karşımıza kaderden öç almak isteyen insanı çıkarır. Ancak hem öç alma duygusu hem de intihar içinde şiddet barındırır. Camus, bu konudan Krilov örneğinde şöyle bahsetmiştir: " *Boyun eğmezliğimi, yeni ve korkunç özgürlüğümü kesinlemek için öldüreceğim kendimi. Öç değil, başkaldırı söz konusudur artık. (...) Tanrı olmak için kendini öldürmek ister".*[75] Dostoyevski'nin *Ecinniler* adlı eserinden bir karakter olan Krilov'u *Sisifos Söyleni* eserinde incelemiştir. Krilov'un ölümü intihar değil başkaldırı ve boyun eğmeme uğruna bir ölümü anlatır.

Ölümün kaçınılmaz varlığı insanın, yaşamın değerini anlayabilmesi için bir ölçüttür. Camus, uyumsuzun bilincine varan insanın kendini yaşamdan ayırmasını bir çare ya da çözüm olarak değerlendirmez. Tam aksine uyumsuza karşı yapılması gereken en erdemli karşı koyma olan başkaldırının önünde yadsınamaz bir engel teşkil eder. Uyumsuzu ortadan kaldırmanın tek ve gerçek çözüm yolu başkaldırıdır. Camus, aslında insanda aklı ile beraber kaderini kabullenerek –ölüm onun kaderidir- ona göre bir yaşam sürebilmesi adına bir farkındalık yaratmaktadır. Camus felsefesini anlamak bu bakımdan da önemli bir rehberdir.

3.1.1. Fiziksel İntihar

Camus, fiziksel intiharın uyumsuz karşısından bir çözüm olup olamayacağını *Sisifos Söyleni* eserinde incelemiştir. İntihar sorununu doğrudan ele alıp bu meseleyi çözüme kavuşturmak istemiştir. Ona göre ölümün varlığı karşısında, bilincine ve aklındaki sorulara rağmen dünyanın sessiz kalması yaşamın bir anlamı var mı sorusunun aciliyetini doğurur.

İnsanın bilinçli bir varlık olmasının ön koşulu olarak ortaya çıkan varoluşsal sorularına, dünyanın cevap verememesi ve dünya ile insan arasındaki iletişimde oluşan bu uçurum uyumsuzun başlıca nedenidir. Bu uyumsuz durum karşısında insan için kaçınması imkânsız bir son vardır: ölüm. İnsan öleceğini bilerek, tüm bu anlamsızlığa değip değmeyeceğini sorgulamaya başlar. Eğer ölümden kesin olarak kurtulamayacaksam bu kadar emek vermenin, çaba göstermenin, acı çekmenin ne önemi kalır düşüncesi mantıksal olarak karşısına çıkar.

---

[74] **Özdemir, Öznur** (2012) Albert Camus'un Başkaldırı Felsefesinde Yabancılaşma Sorunu(Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, s. 26.

[75] **Camus, Albert** (1999) Le Mythe de Sisyphe, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2016) Sisifos Söyleni, 33. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 122-123.

Hayatın anlamsızlığından kurtulmak için intihar bir kurtuluş mudur? Camus felsefesinin en önem arz eden ve ivedilikle çözülmesi gereken sorunu böyle bir hayatın yaşanmaya değer olup olmaması meselesidir. Dünyayı bilinçli olarak terk etmek intihardır. İntihar uyumsuz meselesini kendi tarzı ile çözmüş olsa da bu hakikatli bir çözüm olamaz Camus için. Çünkü fiziksel intiharın neticesinde artık özne diye bir şey kalmaz. Kişi absürdü yani uyumsuzu ortadan kaldırmak isterken kendi varlığını da ortadan kaldırmış olur. Dolayısıyla artık bu uyumsuz meselesinin kendi varlığını ortadan kaldıran özne için bir anlamı kalmamış olur. Çünkü bu özne kendi bilincini de yok etmiş olmaktadır. Uyumsuz bilinç ve dünya arasında ortaya çıkan bir sorundur. Bu nedenle Camus fiziksel intiharı kesin bir dille yadsımıştır.

Uyumsuz bilinç sahibi olan insanın kaderidir. İnsan, intihar ederek bu kaderi değiştirmiş olmaz. Ölüm insanın zorunlu ve kaçınılmaz gerçekliğidir. Dolayısıyla intihar ile birlikte sadece bu sonu hızlandırmış olur. Özne yok olsa da uyumsuz hala dünyada diğer insanlar için devam etmektedir. Bu nedenle Camus'un intiharı gerçek bir çözüm olarak görmemesi kabul edilebilir bir düşüncedir. Kendini yok eden insan için, saçma ortadan kalkmış görünse de insan bilincini de yok etmesi saçmaya karşı bir zafer değil bir yenilgi ve teslimiyettir.

Hayata sarılmak ve yaşamak için mutlaka bir anlam mı olması gerekmektedir? Anlamı belirlenmiş bir dünyada insan ne kadar kendisini gerçekleştirebilir? Bu durum insanın özgünlüğü ile muhakkak bir çatışma gösterir. Hayatın anlamının bilinmez belki de gizli oluşu insanın kendini gerçekleştirebilmesi için büyük bir fırsattır. İnsan, ancak böyle bir dünyanın ortasında kalarak kendini bilme, kendini bulma ve kendini gerçekleştirebilme imkanına sahip olur.

Fiziksel intihar, Camus'nün absürd karşısına koyduğu tek çözüm olarak nitelendirdiği başkaldırının önüne bir engel olduğu için yadsınır. Bu nedenle Camus her türlü ölüme aynı mesafede durmuştur. Kişi ister kendini ister bir başkasını öldürsün Camus için ifade ettiği anlam aynıdır. [76]

3.1.2. Felsefi İntihar

[76] **Durmuş, Nezahat** (2003) Albert Camus'da İnsan ve İnsanın Anlam Arayışı(Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 29.

İnsan ve dünya arasındaki uçurumu yani uyumsuzu ortadan kaldırmanın bir diğer yolu felsefi intihar olarak karşımıza çıkar. Bu, fiziksel değil tinsel olanı işaret eder. Uyumsuz, bu dünyada meydana gelmiş bir sorunu teşkil eder. Felsefi intiharın kapsamı ise bu dünyayı yadsımak yahut bu dünyadan vazgeçmektir.

İnsan akıl ve mantık sahibi bir canlıdır. Felsefi intihar, belirli bir boyutta aklı bir kenara iterek, bir dine mensup Tanrı ya da ahiret inancına yönelerek, tüm çaba ve amaçlarını maneviyata yönelterek tek kurtuluşu Tanrı ve dinde aramaktır.[77] Uyumsuz, bu dünyaya ait aklın oluşturmuş olduğu bir meseledir. Felsefi intihar kendini dünyada yalnız ve uyumsuzluk içinde hisseden insanın başka bir dünyayı çözüm olarak yaratmasıdır. İnsan, geleceğe umut ederek anlamsızlığın içine bir anlam yaratmış kendince sorunu çözüğünü düşünmüş olur. Ancak belirtildiği gibi mesele bu dünyaya ait olan bir meseledir. Dolayısıyla gerçek çözümü ancak bu dünyaya ait olmalıdır. Yerine başka bir dünyanın konulmuş olması meseleyi halletmiş sayılmaz. Felsefi intihar, uyumsuzu ya da bu dünyayı bir kenara bırakarak ahirete, Tanrı'ya ya da geleceğe bağlı kalır.

Felsefi intihar, bu dünyayı ortadan kaldırmasından ötürü Camus felsefesinde çözüm olarak görülmemiştir. O, umudu bir felsefi intihar olarak nitelendirir. Çünkü umut, insanda buradan başka bir dünyada varolacağı düşüncesini doğurur ve daima geleceğe yöneliktir. Felsefi intiharı da uyumsuzdan kaçışın bir örneği olarak değerlendirir.

İnsan niçin acıya katlanır? Buna cevaben Tanrıya inanan insanlar, bu dünyanın bir sınav olduğu ve bu dünyadaki davranışlarıyla cenneti kazanabilme arzusu içinde olarak yaşadıklarını kabullenme cesareti gösterip saçmaya başkaldırabilirler. Cenneti kazanmayı ve orada huzur bulmayı umut ederek kendilerini yaşamaya motive edebilir, acıya katlanmayı kabullenebilirler. Bu durum da kendi içinde saçmayı çözmektedir. Çünkü insan, yine saçmayı kabullenerek yaşama tutunmuş olur. Bir Tanrı'ya inanması ya da bir dinin buyurduğu gibi yaşaması insanı bu dünyadan tamamen koparmış olmaz. Ancak Camus felsefi düşüncesinde Tanrı ve din kavramı olmadığı için konuyu bu merkezden tartışmamıştır.

Umudu ya da inancı hayatımızdan çıkarırsak insanın hayatta tutunabileceği iki önemli unsuru elinden almış oluruz. Umut azalırsa psikolojik bunalımlar ortaya çıkar. Bunalımlar ise kaygıyı doğurur. Kaygı ise ölüm düşüncesiyle kardeştir. Ölümün insana ne

[77] **Akbulut, Burcu** (2014) Etik Bağlamda Albert Camus'un Başkaldırı Felsefesi(Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 81.

zaman geleceğinin belirsizliği insanda kaygıyı meydana getirir. Aslında buradan anlaşılacağı üzere bütün duygular iç içe geçmiş karmaşık yapılardan meydana gelir. İnsanın da bir duygu varlığı olduğunu unutmamak gerekir. Bu sebeple maddi olarak insan, duygusal ve manevi dünyasından ayrı düşünülemez ve parçalanamaz. Dolayısıyla intihar eylemini gerçekleştiren insanların kanaatimce hayatında ilk bakılması gereken nokta psikoloji ve içinde bulunduğu şartlar olmalıdır.

Albert Camus'nün uyumsuz sorununa aradığı cevapları intihar ve umutta bulamadığı için onları reddettiğini görmekteyiz. Bütün bu incelemeler yapıldıktan sonra 'intiharı seçmeyen ancak umut da edemeyen insan uyumsuzdan nasıl kurtulmalıdır?' sorusuna cevaben başkaldırı felsefesini geliştirmiştir.

3.2. Uyumsuzun Çözümü Olarak Başkaldırı

Saçmanın karşısında umut ve intiharı bir seçenek olarak görmeyi reddeden Camus asıl çözümü başkaldırıda bulmuştur. Başkaldırı, saçmanın bilincinde olarak ona karşı gelmekle mümkün olabilir. İnsanı gerçekliğinden koparmadan ve bilinci yok etmeden saçmaya karşı oluşturulabilecek en doğru tavır da bu sebeple başkaldırıdır. İnsanın hakkını arayarak hayır diyebilmesi bir başkaldırı örneğidir.[78] Başkaldırı kavramının anlamı, düzene yahut düzensizliğe karşı boyun eğmeme ve isyan etme anlamı taşır. Başkaldırı umut ve intiharın aksine dünyayı ve bilinci yok saymadan saçmayı bütünüyle kabul edip onu yaşatmaktır.

Camus, başkaldırı kavramını derinlemesine olarak *Başkaldıran İnsan* adlı eserinde ortaya koymuştur. Eserde, hayır demenin önemini vurgulamıştır. Başkaldırıyı hayır diyebilen insanın gerçekleştirdiğinden bahsederek haksızlığa uğramadığı sürece başkaldırının ortaya çıkmayacağından söz etmiştir. *" Kimdir başkaldıran insan? Hayır diyen biri."*[79] Evet ve hayır ilişkisini açıklarken, hayır demenin bir yönünün de evet demek olduğunu vurgulamıştır. Başkaldırının ortaya çıkması için ortada bir haksızlığa uğrama duygusunun var olması gereğinden bahseder.[80] Yani başkaldırı için haksızlığa uğrayan kişinin kendine verilen buyruklara bir yere kadar evet demiş ancak bir noktadan sonra da hayır demesinin ortaya çıkışını başkaldırı olarak nitelendirmiştir. Hayır demek bir sınır

[78] **Özdemir, Öznur** (2012) Albert Camus'un Başkaldırı Felsefesinde Yabancılaşma Sorunu(Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, s. 27-28.
[79] **Camus, Albert** (1968), L'homme révolté, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2004) Başkaldıran İnsan, İstanbul, Can Yayınları) s. 10.
[80] **Camus** (2004) s. 10-16.

koymak ve bunun ötesine müsaade etmemektir. Bu manada düşünüldüğünde başkaldırı olarak işaret ettiği esasen haksızlık karşısında ortaya çıkan bir davranış niteliğindedir. O halde Camus için hayır diyebilen insan başkaldırıyı gerçekleştirebilen insandır. Bu düşünce bir çeşit haksızlığı yargılamaya yönelik bir tavırdır. Haliyle başkaldırı da değerini bu noktada alır.

Camus, her zaman saçmadan yana olarak başkaldırıyı bir gerçeklik olarak karşımıza çıkarma yolunu seçmiştir. Bütün insanların başkaldırıda bulunmadığını, ancak yaşamayı arzulayanların ve özgürlüğün farkına varan insanların bunu gerçekleştirebileceği kanaatindedir.[81] Camus'un eserlerinde sıklıkla karşılaştığımız başkaldırı, haklı ya da haksız olunan bazı durumlarda bir bilinçlenme hali olarak ortaya çıkar. Hayatında, hayır demeyi başarabilen insan başkaldıran insan demektir onun düşüncesinde. Doğru bir başkaldırının dayanağı haklılık duygusunda gizlidir. Dolayısıyla Camus'nün işaret ettiği başkaldırıda insanın hakkını koruyan bir tavır vardır. Bu eylem aynı zamanda bir değer yaratıp ona sahip çıkarak korumak manasına gelir. Haksızlığa karşı atılan bir adım olmasından dolayı da temelinde adalet duygusunu barındırır. Haksızlığa maruz kalmak üzereyken kendisine ve hakkı olana bir değer yaratıp karşısında durmaktır. Bu sebeple, umut ve intiharın çaresizliğini gören Camus için tek anlamlı yol başkaldırı olmuştur.[82]

İnsan, sosyal bir varlık olarak sadece kendine karşı yapılan bir haksızlığa başkaldırmaz. Diğer insanların yaşadıkları haksızlıklara da şahit olarak onlar için de yani evrensel bir başkaldırıyı da mümkün kılar. Bunu başaran kişi, Descartes'ın *Cogito'suna* eş nitelikte bir başkaldırı ortaya çıkarmış olur. Bu, 'düşünüyorum, öyleyse varım' sisteminin 'başkaldırıyorum, öyleyse varım' şekline evrilmiş bir başkaldırı örneğini oluşturur.[83] *" Hiçbir şeye inanmadığım, her şeyin saçma, her şeyin uyumsuz olduğunu haykırıyorum, ama haykırışımdan kuşku duyamam, hiç değilse karşı çıkışıma inanmam gerekir. Böylece, uyumsuzluk deneyinde elimdeki ilk ve tek gerçek, başkaldırıdır" [84]*

[81] **Aktaş, Jale** (2012) Albert Camus ve Nurettin Topçu'da Başkaldırı Etiği, Atatürk Üniversitesi(Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 44.
[82] **Bektaş, Gürkan** (2013) Albert Camus ve Varoluşçuluk(Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 28-40.
[83] **Akış, Yasemin** (2007) Albert Camus ve Jean Paul Sartre'da Saçmanın Karşılaştırılması(Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 57.
[84] **Camus, Albert** (1968), L'homme révolté, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2004) Başkaldıran İnsan, İstanbul, Can Yayınları) s. 19.

İnsanın, içinde bulunduğu dünya ile kendisi arasındaki uyumsuz durumunu anlayabilmesi için öncelikli olarak kendini anlaması ve bilmesi gerekir. İlkçağın önemli düşünürlerinden biri olan Sokrates'in 'kendini tanı' diyerek işaret etmeye çalıştığı husus tam olarak budur. Kendine, insanın bireyselliğini ve içsel dünyasını yörünge alan varoluş felsefesi Sokrates'in bu düşüncesine paralellik gösteren bir düşünce sistemi olmuştur. Varoluş felsefesinin çatısı altında ismi çokça anılan Albert Camus de bu bağlamda insanın somut varlığını ele alan bir düşünür olmayı başarmıştır.

İnsan, yaşamın saçmalığı yüzüne vurduğunda ve dünyadaki somut varlığına anlam veremedikçe hayattan vaz mı geçmek zorundadır? Yaşamaya sadece bir anlamı olduğunu bildiğinde mi dört elle sarılabilir? Ya da yaşamak için bir anlam bulmalı mıyız? Saçmayı fark eden insanın, zihnini bunun gibi pek çeşitli çoğaltılabilecek sorularla kaplaması muhtemeldir. Ancak ölüm sadece insanın yaşayacak olduğu bir son değildir. Her canlının bir ömrü vardır ve vakti dolan her canlı yaşama ölümle veda edecektir. İnsanın ayrıcalıklı olduğu kısım ise öleceğini bilen bir varlık olmasıdır. Bu sebeple insan, öleceğini bilerek hayatı daha dolu yaşamalıdır görüşünü savunmuştur Camus. *" Uyumsuzun belirmesinden sonra, her şey sarsılmış durumdadır. Bu 'ben varım' düşüncesi, her şeyin bir anlamı varmış gibi davranışım (yeri geldiğinde hiçbir şeyin anlamlı olmadığını söylesem bile) tüm bunlar her an gelebilecek bir ölümün uyumsuzluğuyla baş döndürücü bir biçimde yalanlanır".* [85]

Albert Camus'nün başkaldırı felsefesine giden yolda en önemli mesele insanın, saçmayı fark edişinden sonra ne yapacağıdır. Hayatın anlamının boşalması, insanı intihar ile karşı karşıya getirir. Esas önemli olan ise bu karşılaşmanın neticesinde vereceği karardır. Camus'nün felsefesi kaçınılmaz olarak zaten ölüme yönelik olan insanın ölümün pençesine düşmeden evvel bilinçli şekilde yaşamı seçmesi üzerine vurgu yapar.

Saçma duygusu kişiye hayatın anlamını sorgulatır. Camus'ye düşüncelerinde hak verecek olursak bu bilinçlenme bile hayatın yaşanmaya değerli olması için bir nedendir. Hayat, saçma olanı yaşamaktır, bilinmezi yaşamaktır. Çünkü insan akıl varlığı dahi olsa varoluşuna dair sorguladığı soruların cevaplarına ne kadar arasa da mutlak ölçüde ulaşamaz. Bunun farkında olarak yaşamı seçmek saçmanın ortadan kaldırılması için tek seçenektir. Yaşamın, anlam yönünden eksik kaldığı düşünülse dahi hayat yine de

85**Camus, Albert** (1999) Le Mythe de Sisyphe, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2016) Sisifos Söyleni, 33. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 70.

yaşanmaya değerdir. Camus, insanın nasıl bir hayatı olursa olsun, mutlu olabileceği bir düşünceye sığınabilecek olmayı değerli görür. Yaşamak içinde bir mücadeleyi barındırdığı için Camus'da başkaldırı kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Albert Camus'nün düşünce sistemi, çoğu zaman yanlış anlaşılmalara maruz kalmıştır. O, tanrısız bir dünyada her şey mubahtır gibi bir düşünceyle yola çıkmamış aksine insanların her koşulda belli başlı değerlerle yaşamakta olduğu bir dünya kurmaya çalışmıştır. Zaten ona başkaldırının yollarını açan düşünce bu kanı olmuştur. Camus felsefesindeki meselelere aradığı çözümleri başkaldırıda bulmuştur. Başkaldırıyı saçmaya meydan okuyan ve hayata hak ettiği değeri veren bir eylem olarak görür.[86]

İnsan ve dünyanın karşılaşması sonucu ortaya çıkan uyumsuz durumu Camus'yü başkaldırıya götüren en önemli etkenlerden biri olduğunu belirtmiştik. Camus ve onun gibi düşünen ateist varoluşçular Tanırının varlığını reddettiği için insan, kendini tamamen anlamsız ve terkedilmiş bir dünyada bulmak zorunda kalmıştır. Bazı insanlar, bu anlamsız dünyanın içinden ve saçmadan kurtulmak için ahiret dünyasına ve Tanrı inancına tutunurlar. Albert Camus, Tanrı meselesini özgürlük kavramıyla birlikte eleştirir. Özgürlük sorunu ise beraberinde kötülük meselesini de getirir. Camus, özgürlük meselesinin özde anlamsız olduğunu savunur. Bunun sebebi ise özgürlük problemini tamamen Tanrı sorununa bağlı olmasındandır.[87] *" Tanrı önünde, bir özgürlük sorunundan çok bir kötülük sorunu vardır. Seçeneği biliyoruz: ya özgür değiliz ve kötülükten her gücü elinde tutan Tanrı sorumludur ya özgür ve sorumluyuz, ama Tanrı her gücü elinde tutmamaktadır."* [88]

Burada Camus felsefesinde Tanrıyı tamamen yadsıyan değil onun kayıtsız olduğunu düşünerek geliştirilmiş bir başkaldırı örneği bulunmaktadır. Camus'deki yaşama arzusu saçmanın bilinciyle, saçmayı bir hareket noktası olarak almaktadır. Camus için, Tanrının insanı bu dünyada kötülüğe ve ölüm kaderine mahkûm ettiği, insanın akıl sahibi olmasına rağmen dünya ile arasında anlamlandıramadığı bir uçurumun olduğu bu hayat saçmadır. Ancak buna rağmen yaşamak gerektiğini savunmuştur. Bu düşünce Camus'nün yaşama olan arzusunu gözler önüne sermektedir. Camus'nün Tanrı meselesini ele alışındaki düşüncelerinde Tanrıya olan bir kızgınlık ya da kırgınlıktan kaynaklanan bir başkaldırı

86 **Turan, Zülfü** (2010) Albert Camus'un Saçma(Absürt) Felsefesi(Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, s. 67.
87**Camus, Albert** (1999) Le Mythe de Sisyphe, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2016) Sisifos Söyleni, 33. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 69.
88 **Camus** (2016) s.70.

olduğuna dair yorumlar vardır. [89] Bu düşünce üzerinden hareket edecek olursak Camus'nün yaşadığı dönemin karamsar havasından ve insanlar etkileyen ruh hallerinden esintiler taşıdığını söylemek mümkündür.

Eğer Tanrının her şeye gücü yetiyor ise niçin bu kadar kötülüğün dünyada olmasına ve insanların bu kadar acı yaşamasına izin verdiği düşüncesi ile yola çıkmıştır Camus. Bu düşüncenin açığa çıkmasında yaşadığı buhran çağının yaşattığı acıların ve hissettirdiği duyguların etkili olduğu yorumunu eklemek mümkündür. Bunun beraberinde de Tanrının niçin insanlara yardım etmediği ve bu kadar felakete izin verdiği düşüncesiyle oluşan bir öfkeden söz edilebilir. Bu nedenle de Tanrıya başkaldırısında kırgınlık yahut kızgınlıktan kaynaklanan bir başkaldırı olduğu yorumuna hak vermek kanaatimce mümkün gözükmektedir. Neticede insanın, yaşadığı ve hissettiği duygular onun düşüncelerine de belli oranda yansımaktadır.

Camus, Tanrı kavramına çok derinlemesine bir tartışmaya girmediği için bu konuyla alakalı bazı noktada düşünceler noksan kalmıştır. Örneğin; Tanrının eğer her şeye gücü yetiyorsa niçin kötülüğü durdurmadığı ya da acı çeken insanlara yardım etmediği sorusuna karşın, insanı kötülüğü durdurması için yaratmış olabileceği antitezi geliştirilebilir. Ancak Camus, işlediği konu ve kavramlar da göz önüne alındığında (ölüm, intihar) Tanrıyı felsefesinin dışında tutmakta acele etmiştir. Camus'ye göre Tanrı insana bu dünyada ölümden başka bir kader sunmadığı için saçmadır.[90] Ele almış olduğu konuların Tanrı kavramı dışında tutularak eleştirilmesi ve cevaplar aranması felsefesinin önemli bir kısmını noksan bırakmıştır.

Başkaldırı düşüncesinin savunucusu olan Camus'de sanat, olumlu bir başkaldırı şeklinde karşımıza çıkar. Sanat, insanın yeteneği ve hayal gücüyle yeni dünyalar yaratabilme ve insanın varoluşunu gerçekleştirebilme olanağı doğurur. Bu sayede de sanatçı, kendi içinde bulunduğu dünyadan hareketle özlemini çektiği dünyayı düşüncesinde yaratarak sanatını meydana getirir. Sanat ve başkaldırının aynı paydada buluşmasını sağlayan budur. Albert Camus, devrimcilerin sanata karşı olumsuz olmalarını eleştirmiştir. Ona göre sanatçı, başkaldırısını kullanırken gerçeği de yok saymamalıdır. Sanatçı, sanatı bu dünyada gerçekleştirmelidir. Başlangıçta saçmayı (uyumsuzu) kabullenerek, içinde

89 **Durmuş, Nezahat** (2003) Albert Camus'da İnsan ve İnsanın Anlam Arayışı(Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 27.

[90] **Durmuş, Nezahat** (2003) Albert Camus'da İnsan ve İnsanın Anlam Arayışı(Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 27-28.

yaşamakta olduğu dünyayı kabullenerek, bu dünyadan hareketle yeni bir dünya yaratmalıdır. Yani başkaldırısını dile getirirken saçmaya ithafen oluşturduğu yeni dünyanın malzemelerini bu dünyadan seçerek bu dünyayı yok saymamalıdır. Eksik olanı yerine koymalıdır. Sanatın esas amacını anlamak olarak gören Camus için sanat, bütün bir reddediş ya da tam tersi bütün bir kabulleniş değildir. Camus, sanatçıyı anlamlandıran, gösteren olarak nitelendirir. Camus'nün dünyasında sanat açısından başkaldırı, bu dünyadan bir kaçısın sembolize edilmiş hali değildir. Sanattaki başkaldırı, insanın arzuladıklarının, bu dünyanın düzenine uygun olmayışından kaynaklanan ve insana daha uygun olan bir dünya inşasını oluşturmaya çalışır. Bu düşünceden yola çıkıldığında içinde yaşamakta olduğumuz dünyayı ortadan kaldırmak yerine zihnimizde onu eksikliklere ve arzularımıza uygun şekilde tasarlayarak ve yeniden kurgulayarak yapılan bir başkaldırıdır.[91]

Bu düşüncelerden hareketle Camus'ye göre insan her daim sanattan ve üretmekten yana olmalıdır. Sanat, insanın saçma karşısında durarak dünyaya yabancılaşan insanın yaşadıklarını görme olanağı oluşturur. Sanatçı, yeteneğini kullanarak gerçek dünyadan edindiği malzemelerle ve yaratıcılığıyla sanat eserini oluşturur. Sanat eseri oluşturmak demek bir yaratım sürecini işaret eder. Doğası gereği varolmak isteyen insan, bunu sanatla başarabilir. Bunu kullanarak da dünyada gördüğü eksiklikleri, gerçek dünyadan bağını koparmadan, zihninde tamamlayarak sanat eserinde bir bütün haline getirmek gayesindedir.[92] Bu nedenle sanat olumlu bir başkaldırı örneği sayılmıştır.

Başkaldırı kavramından söz ederken metafizik başkaldırı ve tarihsel başkaldırı kavramlarına da değinmekte fayda vardır. Metafizik başkaldırı, Tanrıya başkaldırıyı işaret eder. Dolayısıyla metafizik başkaldırıda inkâr edilen bir Tanrı varlığı söz konusu değildir. Burada insanı, dünyada yalnız başına bıraktığı için hor görülen bir Tanrı düşüncesi mevcuttur. Tanrıyı, insanı bu dünyadaki ölüm, eşitsizlik, adaletsizlik, kötülük gibi durumlar karşısında yalnız ve yardımsız bırakmasına yönelik bir başkaldırıyı ifade eder. Başka bir deyişle, dünyadaki bunca kötülüğe karşın sessiz kalan Tanrının eleştirilmesidir

[91] **Aktaş, Jale** (2012) Albert Camus ve Nurettin Topçu'da Başkaldırı Etiği, Atatürk Üniversitesi(Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 56-58.
[92] **Durmuş, Nezahat** (2003) Albert Camus'da İnsan ve İnsanın Anlam Arayışı(Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 73-75.

demek daha doğru olacaktır. Tanrının, bu dünyada yaşanan kötülüklere yardım etmemesinden dolayı bu kötülüklerden onun sorumlu sayılması söz konusudur. [93]

Camus için başkaldırı, benliğinde adalet ilkesini barındırır. Ancak metafizik başkaldırı başkalarını yadsıdığı için Camus tarafından onaylanmamıştır. *" İnsan, bundan böyle üzerinde yalnız olduğunu bildiği yeryüzünde, usdışının cinayetlerine, insanlar imparatorluğuna doğru yol alan usun cinayetlerini de katar. Korkunç erekler tasarlar".*[94] Metafizik başkaldırı dünyadaki ölüm, kötülük, zulüm ve adaletsizlik gibi olumsuzluklarda Tanrıyı suçlar. Bu nedenle Tanrıyı tamamen bir inkâr yoktur ancak ona bir eleştiri vardır.

Tanrının metafizik başkaldırıyla ortadan kaldırılmış olması dünyadaki iyilik ve adaletin sağlayıcısını da ortadan kaldırdığı için başkaldırı da yeni bir imkân ortaya çıkar. Tarihsel başkaldırıyı bir devrim olarak niteleyen Albert Camus'ye göre dünyayı düşünceye göre inşa etme gayretidir. Uğruna ihtiyacı olan her araca sahip olmayı mübah gördüğünden savaşla ve silahla adalet sağlama girişiminden çekinmez. Camus'yle kafasındaki başkaldırı düşüncesinden ayrılan nokta da budur. Camus, amacı adaleti sağlamak, bir değeri korumak uğruna bile olsa böyle bir yıkımı onaylamaz. Camus, başkaldırı ve devrimler arasında devrimlerin öldürücü nitelik taşıması sebebiyle fark gözetir. Çünkü ondaki başkaldırının temel amacı bir yaratma üzerine kurulmuştur. İnsanın, uyumsuz karşısında boşalan anlam dünyasına yeni bir değer yaratmak başkaldırının gayesidir. Camus'nün felsefesinin amacı başkaldırıda gizlidir. O ölümü yadsıyarak yaşamak için mücadele etmek amacını taşır.

Tarihsel başkaldırının eyleme dönüşmesi gerekir. Metafizik başkaldırıdan doğmuş olan tarihsel başkaldırının nesnesini tarih ve insan oluşturur. Çünkü metafizik başkaldırının Tanrıyı hor görmesi sebebiyle Tanrıya ait özellikleri insan kendisine yüklemiş ve kendisini tanrılaştırmıştır. Bu sebeple Tanrının bir sıfatı olan adalet de insana aktarılmıştır. Kendini tanrılaştıran insan adaleti kendi sağlamaya çalışmıştır.[95] Ancak bu noktada insanın zaafları ve çıkarları devreye girdiğinde güçlü olanın güçsüz olana uyguladığı zulmün doğması da kaçınılmazdır.

Camus, *Veba* eserinde topluma dayalı bir başkaldırıyı örneklemiştir. Bir toplumun başına gelen salgın bir felaketi konu aldığı romanında hastalığa karşı oluşturulan bir

[93] **Akbulut, Burcu** (2014) Etik Bağlamda Albert Camus'un Başkaldırı Felsefesi(Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 8.
[94] **Gündoğan, Ali Osman** (2011) Albert Camus Hayatı, Yapıtları, Felsefesi, 1.Baskı, Bursa, MKM Yayıncılık. s.107.
[95] **Öznur Özdemir** (2012) Albert Camus'un Başkaldırı Felsefesinde Yabancılaşma Sorunu, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Denizli, s. 29-30.

başkaldırı durumu sezdirilmiştir. Tüm insanların etkilendiği ve kabusuna döndüğü vebadan kurtulmak için hep birlikte bir dayanışma içinde olmanın önemi vurgulanmaktadır. Hastalığa karşı gösterilen bu başkaldırma, Camus'nün aynı zamanda yaşamın değerli olduğu ve her koşulda ona sahip çıkılması gerektiği mesajını da içermektedir.

Camus, her ne kadar felsefenin en önemli sorunu olarak hayatın yaşamaya değer olup olmadığını yanıtlamak olarak işaret etse de yaşam anlamsız ve akla aykırıdır. Ancak buna rağmen bilincin varlığıyla ortaya çıkan uyumsuzu yaşamak gerektiğini vurgulamıştır.[96] O, adil olmayan yollardan adalet için açılan tüm savaşlara karşı çıkmıştır. Dolayısıyla tarihsel başkaldırı Camus'nün anlatmaya çalıştığı başkaldırı ahlakından uzaktır. Çünkü Camus, her türlü ölüme ve öldürmeye karşı çıkar ama devrimin öldürme olmadan ve değerleri yok etmekten gerçekleşmesi mümkün değildir.[97]

3.3. Yabancılaşmanın Ölüm Üzerindeki Etkisi

Camus, *" Düşünmeye başlamak için için yenmeye başlamaktır. Bu başlangıçlarda toplumun fazla bir etkisi yoktur. Kurt insanın yüreğindedir"* [98] derken insanın sorgulama yeteneğine dem vurur. Bütün mesele insanın akli bir varlık olmasından kaynaklanır. İnsan bir kere farketmeye ve neden sorusunu sorgulamaya girişti mi bunun devamı gelecektir. İnsan yaşamı, kendini, dünyayı sorguladıkça ve nedenini anlamak istedikçe bu cevap bulamayan boşuna çabası onu hayatın saçma olduğu gerçeğiyle yüzleşmeye götürür. Camus'nün ifade ettiği gibi insanın içine bir kurt düşer ve insan bunun peşinden gittikçe dünyanın saçmalığı ile karşılaşır.

Camus'nün yaşadığı dönem göz önüne alındığında onun ölüm, yaşam, intihar, başkaldırı gibi konuları felsefesinin merkezine koyması için haklı nedenler görmek mümkündür. Şu hiç unutulmamalıdır ki, insanın düşüncelerinin ve fikir dünyasının oluşumunda içine doğduğu çağın ve toplumun değerlerinin, hatıralarının, yaşanmışlıklarının ve hissettiklerinin mutlak bir etkisi vardır. Bu nedenle tarihin en önemli savaşlarının ortasında, milyonlarca insanın hayatını kaybetmesi, ölümün bu denli gündemde ve göz önünde oluşu insana hayata dair pek çok değeri sorgulatmıştır. Tüm bu felaketleri ortaya çıkaran da felaketlerin ortasında çaresiz kalan da yine insanın kendisidir.

---

[96] **Usta, Hakan** (2017) Camus'de İnsanlık Durumu, *Düşünbil,* S:57, 36-37.s.36.
[97] **Belma Yıldıztaş** (2010) Jean Paul Sartre ve Albert Camus'un Özgürlük Kavramı, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul, s. 170-172.
[98] **Camus, Albert** (1999) Le Mythe de Sisyphe, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2016) Sisifos Söyleni, 33. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 22.

İnsanın ölüm ile bu kadar sıkça karşılaşması, onun ölüme karşı hem yabancılaşmasına hem de ölümü kanıksamasına neden olmuştur. Haliyle insan, tüm bu kargaşa içinde iç içe geçmiş duygularla beraber her şeyin nedenini sorgulamaya ve anlamaya çalışma işine girişmiştir.

Bir savaşın ortasında, ölen milyonlarca insan için bireysel olarak hiçbir şey yapamamak ve bunu durduramamak, akabinde sürekli olarak ölümün çeşitli halleri ile karşılaşmak insanın bir müddet sonra ölümü kanıksamasına neden olacaktır. İnsan başlarda duygu ve fikir olarak reaksiyon gösterdiği durumlara sürekli maruz kaldığında bir süre sonra o durumu normal karşılamaya dolayısıyla kanıksamaya başlar. Kanıksamaya başlayan insan yabancılaşmış insandır. Duygularından, düşüncelerinden, kimi zaman da yapmak istediği ve hayatın içinde olmak istediği kişi olarak kendinden uzaklaşmış bireydir. Aslında insan, öleceğinin bilincinde olan bir varlık olmasına rağmen ölüm henüz ona uzak gibi yaşar. Haliyle yakınında bir ölüm ile karşılaştığı zaman bu düşüncenin yanlış olduğu ve ölümün yakınında duran gerçekliği ile yüzleşir. Ölüm, bir hastalık bir salgın ya da bir kaza gibi durumlarda bile insana bir adım mesafe ötededir.

İnsan, savaşların ortasında ve bu kadar fazla ölümle iç içe yaşamaya başladıkça ölüme uzak zannettiği yakınlığı hissetmeye başlar. Böylece insan yabancılaşma duygusunu da hissetmeye başlar. Çünkü insanın bilgisi, yaşam ve ölüm arasında haliyle ölüme kadar olan süre arasındadır. İnsan er ya da geç bir gün öleceğini bilir ancak öldükten sonrası için bir bilgisi yoktur. İşte bu belirsizlik, insanın pek çok varoluş probleminde ve yaşamın anlamı meselesinde de tıkandığı nokta olmuştur. Belki de bu düşünceden hareketle Camus, hayatın yaşanmaya değer olup olmadığını en önemli felsefe sorunu olarak işaret etmek istemiştir. Her insanın, hem bir duygu varlığı hem de bir akıl varlığı olmasından kaynaklı hayatın anlamını sorguladığı muhakkak olmuştur.

Peki, bu farkındalık ve sorgulama ne zaman başlar? Ne olur da insan birden hayatı sorgulama işine girişmiştir? Camus, felsefesinde bu soruya cevaben bilinci işaret etmiştir. Her şey bilinçle başlar derken bu yabancılaşmanın ve sorgulamanın da temelinde bilinç ve bilinç sahibi olan insanın varlığını göstermiştir. [99] Bu farkındalık, yaşamda bir uyanıştır kanaatimce. İnsanın bilinci uyanmaya başladığında insan yaşamakta olduğu hayatı ve insan olarak kendini, duygularını ve arzularını da sorgulamaya başlar. Kendi tabirimle bu uyanış,

[99] **Camus, Albert** (1999) Le Mythe de Sisyphe, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2016) Sisifos Söyleni, 33. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 31.

Camus'nün deyimiyle oyuncu ile dekoru arasındaki kopma olarak nitelendirdiği saçma duygusu, yine onun tabiriyle her sokağın dönemecinde insanın yüzüne çarpabilir. [100]

İnsan, her gün benzer şekillerde yaşamaya devam ettiği hayatı, bir monotonluk duygusunun farkına varışı ile kendini cansız ve ruhsuz bir makineden farksız hissetmeye başlar. Bu monotonluk hissi beraberinde insanın içinde neden sorusunun yükselmesine sebep olur. Sorgulamaya başlayan insan anlamak ister ancak akıl ve dünya arasındaki uçurum buna müsaade etmez. Bilincin uyanmaya başlaması olarak tabir edebileceğimiz bu sorgulama girişimi, yabancılaşmayı kaçınılmaz bir şekilde insanın hayatının tam ortasına bırakır. İnsanı dünyaya uyumsuz hale getiren, bir nevi akıl sahibi olmasından kaynaklanan sorgulayan, merak eden ve bilmek isteyen bir varlık olmasıdır. İnsanın, düşüncesinde dünyada olma hali ile ilgili bilgi sahibi olamamasındaki uyumsuzluk insandaki huzursuzluğun nedenidir.

İnsan aklı ile dünyaya uzak kalır. Camus'nün uyumsuz olarak adlandırdığı bu durumun temel neticesi ise yabancılaşmadır. İnsan, anlamlandıramadığı noktada uzaklaşmaya ve yabancılaşmaya başlar. Kişinin bu kendinden, toplumdan, dünyadan yabancılaşması onu kendi dünyasında farklı bir noktaya getirir şüphesiz. Bu yabancılaşma, insanın dünyadaki yalnızlığı ve ölüm karşısındaki çaresizliği ile yüzleşmesine neden olur. Dolayısıyla bu durum insanın hayata karşı bir anlam boşalması yaşamasına da neden olmaktadır. Tüm bunlar neticesinde sorgulamaya başlayan insanın bilinci de uyanmaya başlar. Camus için ise insanın bu noktadan sonra ne yapacağı önemli olmuş ve uyumsuza çözüm olarak başkaldırıyı öne sürmüştür.

İnsan dünyaya bırakılmış bir varlıktır. Ne kendi varoluşundan öncesine dair mutlak bir bilgi ne de kendi varlığının yok oluşundan sonrasına dair mutlak bir bilginin sahibidir. Dolayısıyla bu durum bilmek arzusunda olan insanın kendi doğasına uyumsuzdur. İnsan, yaşamayı kendi arzusuyla seçmemiştir ancak bu uyumsuzun farkına varıp, bu dünyada olduğunu fark ettiği andan itibaren yaşamayı seçmek artık onun elindedir. İnsan yabancılaşmanın da etkisiyle bu farkına varıştan sonra yaşamını ya da ölümünü seçmek artık kendi iradesinde olan bir varlık haline gelir. Dolayısıyla Camus, bu uyanıştan sonra insanın bütün bu idrakine vardıklarıyla yaşamı seçmesinden yana bir tavır takınmıştır.

[100] **Camus** (2016) s.24.

İnsan, hayatının herhangi bir evresinde yaşamın saçmalığı ile karşılaşmaktan kaçamaz. Camus'nün, felsefesinde bunu bir son olarak değil başlangıç niteliğinde görerek hareket noktası almasının nedeni budur. Esas mesele insanın bu idrakten sonra ne yapacağı ve neye karar vereceğidir. Bunlara karşılık insan, hayatın saçma olduğunu fark edip, hayatta hiçbir şeyin bir anlamı olmadığına karar vererek intihar etmeyi seçebilir. Yahut bir din ve Tanrı inancına sarılıp bu dünyanın cenneti hak edebilmek uğruna bir sınav olduğuna inanarak buna uygun şekilde yaşamayı seçebilir. Ya da saçmalığa rağmen bunu kabullenip fazlaca bir şey yapmadan yaşama devam etmeyi de seçebilir. Bu seçimde kişinin psikolojik durumu, oluşturmuş olduğu değer yargıları, dünya görüşü gibi pek çok düşünce arka planda söz sahibidir.

İnsan zihninde, bir düşünce beraberinde başka bir düşünceyi de getirir. İnsan bir anlama ve anlamlandırma mekanizmasıdır demek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle anlamak arzusunda olan insan için en büyük zorluk anlamını bilmediği bir dünyanın içinde olmaktır. Yabancılaşmanın oluşmasındaki en önemli neden budur. Bütün bunlar karşısında insanın yaşadığı, büyüdüğü ve içinde bulunduğu topluma, diğer insanlara ve en önemlisi yaşama dair bir yabancılaşma hissetmeye başlaması da gayet tabiidir. Bu yabancılaşma, beraberinde uzaklaşma, yalnızlaşma ve ayrışma getirmektedir. Yabancılaşan insan, toplumdan ayrışarak ve sevdiklerinden kendisini geri çekerek uzaklaşmaya ve dolayısıyla da yalnızlaşmaya başlar. Bu yalnızlaşma çoğu zaman insanı bir melankoli ve depresyon haline de sürükleyebilmektedir. İnsanın ölüme doğru yönelmesi ya da ölümü düşünmesinde bu iki ruh halinin kaçınılmaz etkisinden söz etmek mümkündür.

İnsanın zorunlu ihtiyaçlarını karşılama mecburiyeti onun varoluşunu büyük ölçüde sınırlar hale getirmiştir. İnsan, yaşamını idame ettirmek için çalışmak ve para kazanmak mecburiyetindedir. Sabah kalkar işe gider, çalışır, yemek yer, eve gelir uyur ertesi gün tekrar aynı şekillerde hayatına devam eder. Hemen hemen her günü benzer olaylarla ve durumlarda geçer gider. İnsanın, yaşamak dediği bu mudur? Bu soru hayatın tekdüzeliği karşısında yükselmeye başladıkça insanın içinde de çığ gibi büyümeye başlar. Dolayısıyla insan yaşadığı hayatı anlamlandırmakta güçlük çeker. İşte Camus'nün kurt insanın yüreğindedir dediği husus tam olarak bunu ima etmektedir.[101] İnsanın, bir kere neden diye sormaya başlaması bilincinin artık devamını getireceği bir sorgulama sürecine girmesinin başlangıcıdır.

[101] **Camus, Albert** (1999) Le Mythe de Sisyphe, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2016) Sisifos Söyleni, 33. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 22.

Camus *"Bayan D. ile insanların çoğunun yaşamak istedikleri yaşamı yaşayamadıkları ve korkakça davrandıklarını düşünüyoruz".* [102] şeklinde bir not düşer. Kendini öldürmenin yaşamı anlamamak ve bir yenilgi olduğu savunan Camus için yaşamak bir deyişle ölmekten daha zordur. Bu düşünceyi anlamaya çalışırsak, yaşamak; insanın ne getireceği belirsiz bir gelecekle yaşaması demektir. Bilinmezlik ise insanda kaygı meydana getirir. Neyle mücadele edeceğini bilmeyen insan için gelecek iyi ve kötü olasılıklarla kuşatılmıştır. Bu nedenle yaşamak büyük bir mücadeleyi de sırtlamak olarak değerlendirilebilir. Ölüm ise zannettiğimiz kadarıyla insanın varlığının son bulması yani bu mücadeleye girmemektir. Yaşamanın daha fazla cesaret gerektiren bir eylem olduğunu buradan hareketle söylemek mümkündür. Bu nedenle yaşamak, saçmaya boyun eğmemektir. [103] Ve yaşamayı ölüme tercih eden insanın da istediği hayatı yaşaması için cesaret göstermesi gerekmektedir.

Yabancılaşma, beraberinde getirdiği yalnızlaşma ve insanlardan, hayattan uzaklaşma sebebiyle insanın ölümü daha fazla düşünmesine yol açabilir. Çünkü bu tartışmadan hareketle görmekteyiz ki yabancılaşma, insanı hayata dair bir anlam bulmaya yönlendiren aynı zamanda da yalnızlaştıran bir duygu halidir. Hayatın anlamının yitip gitmesi halinde boşluğa düşen insanın ise ölüm olgusu ile ilgili sorularının çoğaldığını söylemek mümkündür. Çünkü ölüm, insan varlığının sonu demektir. Bu sonun farkına varabilecek kapasitede olan insan iki bilinmezin ortasında kalır. Yaşamak ve ölüm insan için bilinmezi teşkil eder. Yaşamayı seçtiği takdirde geleceğin ona sunacakları bir belirsizlikten başka bir şey değildir. Dolayısıyla insanın, bu yabancılaşma sürecinden nasıl bir yol izleyerek çıkacağı tamamen onun biricik benliğine bağlı bir durumdur.

3.4. Camus Felsefesinde Ölüm

Bir düşünme ve sorgulama mekanizması olarak adlandırabileceğimiz felsefe, tüm disiplinlerin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde etkili rol oynamıştır. Felsefe, insan düşüncesinin akıl ve mantık ayağı olarak, bu çerçevede ortaya koyduğu sorgulama sistemiyle tüm alanlarla bağlantılıdır. Değindiği konular bakımından psikoloji ve felsefe de iç içe geçmiş iki ekoldür. İncelemeye çalıştığımız ölüm meselesindeki rolleri düşünüldüğünde bu iki disiplini birbirinden ayırmak neredeyse imkansızdır.

---

[102] **Camus, Albert** (1978) Journaux de voyage, New York, French and European Publications Inc (Çeviren: Dara, Ramis (2009) Yolculuk Günlükleri, 5. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 9.
[103] **Camus, Albert** (1967) Lettres a Un Ami Allemand, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (1997) Düğün ve Bir Alman Dosta Mektuplar, 3. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 53.

İntihar etmeyi ya da ölümü düşünen insanın, öncelikli olarak psikolojik durumunu tüm incelikleriyle birlikte doğru anlamak gerekir. Bu düşünceye sebep olan duygu ya da düşünce kökleri çeşitli bileşenlerden kaynaklanıyor olabilmektedir. Dolayısıyla öncelikle ruhsal durumun sağlığı önemli bir husustur. Ölüm konusuna, insanı konu edinen bir başka disiplin olarak felsefe de kendi tarihi boyunca geniş yer vermiş ve ölüm hakkında düşünceler ortaya koymuştur. Bu çalışma daha çok ölümün felsefi yönüne değinmiştir.

İnsan neden kendi hayatını sonlandırmayı tercih eder? Bu çetrefilli soruya gerçek bir cevap bulabilmek için insanın nasıl ve hangi yaşam mücadelesini verdiğini, hangi iç sıkıntılarıyla mücadele ettiğini ve gösterdiği karakterin arka planında kalanları çok doğru şekilde anlamak gerekmektedir. Bu da ancak kişiye biricik gözüyle bakıp yaklaşılabildiğinde mümkün olur. İntihar ve ölüm hakkında genel bir tavır takınmak bu biriciklik nedeniyle zor bir durumdur.

Ölüme dair bilgilerimizin kısıtlı olması ve onun henüz 'yaşanmamış olan' olma hali ölümün, pek çok farklı bakış açılarıyla değerlendirilmesine neden olmuştur. Ölüme verilen anlam, insanın içinde bulunduğu yaşama verdiği anlamdan ayrı düşünülemez. Çünkü ölüm hakkındaki düşüncelerimiz oluşurken içinde bulunduğumuz ailenin ve yetişmiş olduğumuz toplumun sosyokültürel yapısının da tesiri muhakkak ki ekili olacaktır.

İnsan, yaşamı ve hayatta yapmış oluğu seçimleri düşündüğünde ölümün sarsıcı gerçekliği ile yüzleştiği an, kaçınılmaz olarak saçma duygusuyla karşılaşmaktadır. Ölümün gerçekliği ile pek çok çaba ve çırpınış anlamını kaybetmeye ve sorgulanmaya başlar. İnsanın içinde bir kurt gibi dolaşıp duran, her şey son bulacaksa bu kadar çabalamanın ne anlamı var? dürtüsü insanın benliğinde büyümeye başlar. Bu anlamsızlık ve saçma karşısında bir boşluğa düşen insanın anlam dünyası karışmaya ve çoğu zaman da boşalmaya başlamaktadır. İnsanın hayata dair soruları ve bilinmezlikleri çoğalıp da yaşama verdiği anlamı daralmaya başladıkça hayata olan tutumu ve yaşam motivasyonu da değişmeye başlar. İnsanın, ölümle hesaplaşırken karşılaştığı sorulara mutlak cevaplar veremeyişi ve ondaki bu bilememezlik, Camus'nün işaret ettiği saçma duygusunun içine düşmesine neden olmaktadır.

Anlama ve mutlu olma arzusu içinde olan insan kendisini ölümlü ve uyumsuz bir dünya içinde bulması tezatlığını yaşar. Bu nedenle asıl önemli olan mesele, tutsağı

olduğumuz ölüm karşısında ne yapmamız gerektiği meselesidir. [104] İnsanın bu konuda çok fazla seçeneği yoktur. Kendisine sorulmadan, kendisini bu dünyanın içinde yaşamaya mahkûm olarak bulur insan. Dolayısıyla sahip olduğu akıl ile bu durumun bilincine vardığında ya bahşedilen bu hayata uyum sağlamanın bir yolunu bulacak ya da bu yazgısını kabullenmeyip kendi eliyle kendi ölümünü hazırlayacaktır. Camus'nün felsefesi de bu problem üzerine kurulmuş bir çabadır.

Camus'nün başkaldırıyı çözüm olarak gösterdiği nokta uyumsuzun\saçmanın sebep olduğu şeylerle; insan, ya her şeyin mümkün olduğu ya da hiçbir şeyin mümkün olmadığı bir dünyanın içine düşer. Buna karşılık olarak Camus, hayatın saçmalığını kabul ederek, bu saçmalığa başkaldırarak hayata bir değer vermiş olur. Bir başka ifade ile anlamdan yoksun kalan hayata başkaldırı ile kaybettiği anlamı kazandırmış olur. Başkaldırı felsefesinin en önemli çıkış noktası bu kısımdır. Camus'nün gösterdiği bu başkaldırı ile yaşama ve dolaylı olarak uyumsuza yoksun olduğu anlam verilmiş olur.

Camus uyumsuzun bilincine varmış ve dünya ile insan arasındaki bu uyumsuzluğu kabullenerek onun kaçınılmaz oluşu sebebiyle olumlu bir dayanak haline getirmek istemiş ve hayatı değerli kılan unsur olarak görmüştür. Camus, insanın ölüm karşısındaki çaresizliğini ve korkusunu yaşama değer vermenin ön koşuluna dönüştürmüştür. Böylelikle yaşama dair anlam kaybı yaşayan insana, bir değer sunmuş ve uyumsuzu aşmak için bir kapı aralamış olur. İnsanın varlığı, ömürle sınırlandırılsa da doğa gibi daima sürüp gitmek istemektedir. Ölümden sonra bir yaşama inanması fikri bu düşünceye dayanak niteliğindedir. Ölümden korkmasının nedenini bu sürüp gitme isteğine bağlar Camus. [105]

Ölüm konusunda insanın ortaya çıkan iki tutumu vardır. Kabulleniş ve reddediş. Ölümün, hiçbir canlının kaçamayacağı bir son olması, ölümün kabullenmesini kolaylaştırır. Bu kabulleniş, insanın ölüm konusunda başka bir seçeneğinin olmamasından ve ölümün sonrasına dair başka bir hayatın varlığına inanmakla mümkün olabilir. İnsanın ölümlü bir varlık olması, onun dünya üzerinde de geçici olduğunu gösterir. Dolayısıyla herhangi bir din ve ahiret inancı bir çeşit ölümlü olarak varlığın son bulmasını inkar etme söz konusudur. İnsan ölüm sonrası bir hayata inanarak ölümsüz olma isteğini gözler önüne serer. Bu ise ölümün zorunlu varlığını, insanın idrakinde kabul edememesinin bir

[104] **Şan, H. İbrahim** (2019) Albert Camus Düşüncesinde Ölüm, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi(Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, s.46.
[105]**Camus, Albert** (1967) Lettres a Un Ami Allemand, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (1997) Düğün ve Bir Alman Dosta Mektuplar, 3. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 34.

yansımasını gösterir. İnsan var olmak ister. Öldükten sonra bile yaşamda var olma isteği/düşüncesi insanın yaşama arzusunun belirgin bir simgesidir.

Camus'nün romanları değerlendirildiğinde insan ve insanın yaşamı ön plandadır. Hem bir edebi yazar hem de filozof yönü düşünüldüğünde insanın kendisi ve hayatı üzerine düşünmesi ve sorgulaması gerektiğini eserlerinde açıkça göstermiştir. Hayatın yaşanmaya değer olup olmadığı meselesine gösterdiği ehemmiyet bu düşünceyi haklı çıkarır niteliktedir. İnsanın, yaşamdan vazgeçip ölüme yönelmesindeki gerçek nedenleri bulmanın zorluğuna işaret eder:

" Bir intiharın pek çok nedeni vardır, genel olarak da en çok göze çarpanları en etkenleri olmamıştır. İnsanın bir düşünce sonucu intihar ettiği enderdir (ama bu varsayımı da konu dışında bırakmamak gerekir). Bunalımı başlatan şeyi denetleyebilmek hemen her zaman olanaksızdır". [106] İnsanın hangi anda hangi duygularla ve hangi davranışın onu ölmeye ikna ettiğini anlamak çok zordur. İnsanın duygusal derinliği, düşünce yapısı, değer yargıları ve psikolojik durumu gibi pek çok unsur iç içe geçmiş bir bütünü oluşturur. Bu bütün insandır. Tüm bu unsurların insanda farklılıklar gösterme sebebiyle derinliğinin anlaşılabilmesi çok da kolay bir mesele değildir. Camus, tüm bunları bir kenara bırakarak ölümü, yaşama tercih etmenin, yaşamı anlamamak olduğu kanaatindedir. Yaşamak ne kadar zor ve cesaret gerektiren bir işse ölüm de o kadar kolay ve sığdır.

" Basitlik sözcüğünün tehlikeli bir niteliği var. Ve ben bu gece yaşamın belirli bir saydamlığı karşısında artık hiçbir şeyin önemi kalmadığı için ölmek istenebilmesini anlıyorum. Bir insan acı çeker, mutsuzluk üstüne mutsuzluğa uğrar. Katlanır bunlara, yazgısını benimser, iyice yerleşir içine. Saygı görür. Sonra, bir akşam, hiç: bir zamanlar çok sevdiği bir dostuna rastlar. Dostu biraz dalgın konuşur onunla. Evine dönünce, adam kendini öldürür. Sonra gizli dertlerden, bilinmeyen dramlardan söz edilir. Hayır. İlle de bir neden gerekirse, dostu kendisiyle dalgın konuştuğu için öldürmüştür adam kendini. Böyle işte, dünyanın derin anlamı duyar gibi olduğum her seferde, onun basitliği şaşırttı hep beni". [107] Camus, insanın ölüme yönelmesinin altında ulaşılması ve anlaması zor derinlikler olabileceği gibi çok küçük ve önemsiz gibi duran basit nedenlerin de olabileceğini bu ifade ile dile getirmiştir.

---

[106] **Camus, Albert** (1999) Le Mythe de Sisyphe, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2016) Sisifos Söyleni, 33. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 23.

[107] **Camus, Albert** (1986) L'envers et l'endroit, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2010) 16. Baskı, Tersi ve Yüzü, İstanbul, Can Yayınları. 45.

İnsanın ölüm hakkındaki bilgileri kısıtlı olduğundan, ölüme karşı bir çekingenlik ve kaygı hali söz konusudur. Ölüme karşı duyulan bu çekingenlik hali, kişinin ölümü kendi tercih etmiş olması durumunda insanı daha da ürkütücü düşüncelere itmiştir. Nitekim tanıdığı bir insanın intihar ettiği haberi karşısında korku ve şaşkınlık yaşamayacak insan yoktur. İnsanların büyük bir çoğunluğu kişinin kendiliğinden ölmesini daha kolay kabullenirken ölümü kendileri seçen kişilere karşı daha eleştirel bir tutumda bulunurlar.

İnsanın kendini öldürme eylemi intihar olarak adlandırılsa da, kişinin her türlü kendini öldürmeye yönelik davranışları intihar olarak nitelendirilmemektedir. Kişinin sağlığına zarar verecek bağımlılık oluşturan maddelerin kullanımı intihar olarak adlandırılmaz. Yahut tehlikeli sporlar yapan örneğin dağcılık ya da yamaç paraşütü gibi tehlikesi yüksek sporları deneyen insanların, ölüm orucu tutan göstericilerin, ölümü göze almış askerlerin, ölüm riski fazla eylemler içerisinde bulunmaları intihar olarak değerlendirilmez. Bu açıdan bakıldığında Sokrates'in ölüm cezasına çarptırıldığında infazını kabul ederek kaçmayı reddetmesi de intihar olarak nitelendirilmemiştir. Bu çeşitlendirmesi pek mümkün olan örneklerden de anlaşılacağı gibi intihar kavramını kesin sınırlarla çizebilmek zor ve tartışmalı bir husustur.

İntihar olarak adlandırılmayan ama ölüme yönelik olarak da bir adım daha önde duran bu davranışları düşündüğümüzde insanın yaşama arzusunun olduğu gibi ölme arzusu da beslediği yorumuna ulaşmak mümkündür. İnsan, ölümün gerçekliğini ve ciddiyetini bilerek, öleceğini bildiği, yaşamı açısından tehlikeli davranışlardan kaçınmaması durumunu nasıl açıklayabiliriz? Buna cevaben her insanın içinde yaşam ve ölüm arzusunun bulunduğu ve birinin daima baskın geldiği kanaatine ulaşmak mümkün. Savaş bölgesine gönüllü bir asker olarak giden birinin yaşama olan tutkusunun ağır bastığını söylemek pek tutarlı bir düşünce olmaz. Çünkü ölüm direkt olarak canlılığı tehdit eder.

İntihar, tartışmaya açık bir meseledir. Kişinin, kendi ölümünü seçmesinin iradesini ifade eder. Peki insanın yaşama hakkı olduğu gibi hayatına son verme hakkı da yok mudur? Ya da yaşamak zorunda mıyız? İnsan kendi ölümünü birden fazla kez deneyimleyemez. Çünkü ölüm insanın varlığının ortadan kalkması demektir. Bu şekilde bilinç de ortadan kalkmış olur. Haliyle insan öldükten sonra bununla ilgili bir fikir oluşturamayacağı için –öyle zannediyoruz- kendi ölümünü deneyimleyebilmiş olmaz. İnsan, ölümle ilgili düşüncelerini başkalarının ölümleri üzerinden oluşturur. Camus bunu şu şekilde ifade etmiştir: "*Şöyle derim kendime: ölmek zorundayım, ama, buna*

inanamadığıma ve ancak başkalarının ölümünün deneyimine ulaşabileceğime göre, bunun hiçbir anlamı yok". [108]

İnsanın ölüm sanki gelmeyecekmiş gibi yaşaması ölümü bireysel olarak deneyimleyememesinden kaynaklanır. Ancak insan kendi ölümünü deneyimleyemese de ölümlü olduğunun mutlak bilincinde bir varlıktır. Zamanın onu ürkütmesi ve hayata karşı yabancılaştırmasının temel nedeni budur. Ölüm, insanın kaderidir. Yaşayan her canlı ölüme doğru ilerlemekte olan bir yoldadır. Yabancılaşma ve uyumsuz duygusunun temeli de ölümün kaçınılmazlığıdır. İnsan eninde sonunda öleceksem ne için? sorusunu çeşitlendirmeye ve sorgulamaya giriştikçe ölümün insan hayatından yabancılaşmasının kaçınılmaz olduğunu söyleyebiliriz. *" Gene de herkesin sanki hiç kimse 'bilmiyormuş' gibi yaşamasına ne kadar şaşılsa azdır. Gerçekte ölüm deneyimi yoktur da ondan. Ancak yaşanan, bilincine varılan şey denenmiş olabilir. Burada olsa olsa başkalarının ölümüyle ilgili bir deneyimden söz edilebilir".* [109]

Camus, ister cinayet ister intihar olsun her ölümü aynı kefeye koyar. *" Uyumsuzluk kavramına ermiş bir düşünce yazgı öldürmesini kabul eder kuşkusuz, uslamlama sonucu öldürmeyi kabul edemez. Karşılaştırma açsından öldürme ve intihar aynı şeydir, biri benimseniyorsa, ötekinin de benimsenmesi, biri yadsınıyorsa, ötekinin de yadsınması gerekir".* [110] Camus, intiharı sadece hayatın saçma oluşuna göre değerlendirmeye gitmiştir. Ancak hayatın saçmalığından değil de sosyoekonomik sıkıntılarda, şiddet gören, saldırıya uğrayan insanlar için psikolojik durum düşünüldüğünde bu insanlara yaşamak değerlidir demek çok noksan kalır. Dolayısıyla felsefesi bu noktada hem bir çıkmaza uğramış hem de tıkanmıştır.

Camus'nün felsefesinin intihara karşı olmasının en önemli nedeni intiharın, uyumsuzun bir unsuru olan insanı ortadan kaldırması gibi felsefi intiharın da uyumsuzun diğer unsuru olan dünyayı ortadan kaldırmasıdır. İkisi de uyumsuzun bir öznesini ortadan kaldırır. Felsefi intihar us düzeyinde dünyayı yadsıyarak başka bir dünyayı umut etme işidir. Bu nedenle uyumsuzun kesin bir çözümü olamaz.

---

[108] **Camus, Albert** (1967) Lettres a Un Ami Allemand, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (1997) Düğün ve Bir Alman Dosta Mektuplar, 3. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 32-33.

[109] **Camus, Albert** (1999) Le Mythe de Sisyphe, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2016) Sisifos Söyleni, 33. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s.33.

[110] **Camus, Albert** (1968), L'homme révolté, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2004) Başkaldıran İnsan, İstanbul, Can Yayınları) s. 14.

Kişi ister kendini ister kendinden başkasını öldürme eyleminde bulunsun Camus düşüncesinde ikisi de birdir. Bu nedenle ikisi de -cinayet ve intihar- uyumsuzun ortadan kakması için bir çözüm değildir. Çünkü uyumsuzun ortaya çıkışındaki iki unsurdan biri insan diğeri ise dünyadır. Bu sebeple de insanı ortadan kaldırarak insan bilincini de ortadan kaldırmış oluruz. İnsan ve bilinci ortadan kaldırdığı için uyumsuzun bir önemi kalmaz çünkü varlık olarak insan ölüm nedeniyle artık yoktur. Bu yüzden çözüm gerçek bir çözüm oluşturmamıştır. Çünkü yaşamakta olan diğer insanlar için de uyumsuz hala devam etmektedir. Bu sebeple Camus, uyumsuzu ortadan kaldırabilecek tek gerçek çözüm olarak başkaldırıyı öne sürmüştür.

Camus bir ölüm felsefesi ile uğraşmamıştır. Onun yapmaya çalıştığı ölümün varlığı üzerinden bir yaşam felsefesi tartışması yaratmaktır. Ölümün varlığını kabuk ederek yaşamın bir anlamı olup olmadığı üzerine bir sorgulama yaratmıştır.[111] Ölümü insanın yazgısı ve gerçeği olarak ele almış yaşamak mı yoksa ölmek mi meselesini ise ivedilikle çözülmesi gereken bir husus olarak bu sorgulama işine girmiştir. Bu sorgulamadan hareketle de ölüme yönelmek içerdiği boyun eğmeden dolayı hiçbir zaman bir çözüm olarak gösterilmemiştir. Bunu bir kaçış ve yenilgi olarak nitelendirmiştir.[112]

[111] **Şan, H. İbrahim** (2019) Albert Camus Düşüncesinde Ölüm, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi(Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, s.53.
[112] **Camus, Albert** (1999) Le Mythe de Sisyphe, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2016) Sisifos Söyleni, 33. Baskı, İstanbul, Can Yayınları) s. 69.

SONUÇ

Felsefe, insanı anlamaya yönelik ve insan odaklı bir düşünce disiplini olduğundan bir düşünürü yahut akımı en doğru şekilde anlayabilmek için fikrin ortaya çıktığı ve oluştuğu çağın şartlarını gözardı etmemek gerekir. Bir fikrin ortaya çıkıp gelişmesinde yaşanan dönemin sosyal, ekonomik, siyasi, hukuk gibi insan merkezli tüm alanlar etkili olabilmektedir. Albert Camus'yü ve oluşturmuş olduğu felsefi öğretisini de anlamak için çağının özelliklerini bilmek mühimdir. Camus, yaşamın gerçeklerinden ve insanın kaçınılmaz yazgısından yola çıkarak, anlamını bilmediği bir dünyanın ortasında kalan insana bir yaşam felsefesi sunmuştur. Bu durum varoluş felsefesi çatısı altında sıkça isminin anılma nedenlerinden birini oluşturur.

Varoluş felsefesinin, çağın yaşamış olduğu buhran ve bunalım halinden beslenmiş olduğunu söylemek mümkündür. Yaşanan sosyal, ekonomik, siyasi krizler ve iki büyük savaşın insanlar üzerindeki psikolojik etkisi düşünüldüğünde böyle bir ortam içinde kalmış olan insanın dünyaya ve kendine karşı yabancılaşmış, yalnızlaşmış, umutsuzluğun ve bıkkınlığın hakim olduğu bir atmosferde olduğu görülmektedir. Sanayileşmenin de etkisiyle köylerden kentlere göç etmek zorunda kalan insanlar, yaşadığı ve bildiği dünyadan kopup adeta başka bir dünyanın içine sürüklenmiştir. Hızla artan kentleşme, gelenek göreneklerinden, topraklarından uzaklaşmış insanlar ilerleyen teknoloji ve iki büyük savaş sonrası yaşanan sosyal çöküntü insanı bulantı, tiksinti, bıkkınlık hissi uyandıran bir dünyanın içine bırakarak yalnızlaştırmıştır. İnsan, dünyaya fırlatılmışlık ve terk edilmişlik duygusuyla tanışmıştır. Böyle bir dünyanın ortasında tek başına kalan insan kendini ve hayatını sorgulamaya başlamıştır. Bu nedenle insan, insanın varoluşunu temel alan varoluş felsefesinin bu dönemden beslendiğini söylemek mümkündür. Varoluş felsefesi her insanı özgün ve biricik olarak ele almış ve insanın bu dünyada kendi özgün varlığını gerçekleştirebilmesi için bir kapı aralamıştır.

İnsanın, hayatın ne kadar saçma olduğunu fark etmesi Camus'nün felsefesine hayat veren noktadır. Camus'nün saçma bir diğer deyişle uyumsuz olarak adlandırdığı, hayatın anlamını arayan ve sorgulayan insanın, bu beklentilerini karşılayamayacak bir dünya ile karşı karşıya kalmasıdır. Camus bu saçma meselesinden hareketle diğer felsefi meselelere eğilmiştir. Saçmayı insan zihnine ait olarak değerlendirir. Bu nedenle saçmanın varlığını oluşturan bilinç sahibi insan ile dünyadır. Bu iki unsurdan birinin varlığını yok ederek saçma yadsınmış olmaz. Bu nedenledir ki Camus felsefesinde intihar ve umut onaylanmaz.

Saçmayı ortadan kaldırmanın yegane yolu insanın hayatın saçmalığını kabullenerek bilinçli şekilde yaşama evet demesi yani başkaldırması ile mümkündür. Camus, intiharı her ne kadar bireysel olarak incelediyse de kimi zaman kişiyi intihara sürükleyen toplum baskısının da gözardı edilemeyecek bir role sahip olduğunu söylemek gerekir. Bu nedenle intihar ne sadece bireysel ne de sadece toplumsal dayanaklı bir durumdur. Camus'de başkaldırı kavramı insanın bir düzene ya da düzensizliğe tepkisi olarak anlaşılmaktadır. İnsanın haklılık duygusu hissetmesiyle ortaya çıkar. Bu manada başkaldırının bir bilinçlenme hali olduğu ifade edilebilir. Saçmanın bilincine varmayan insan hayatın günlük telaşları ve uğraşı ile yaşamına devam eder. Farkına varan insan ise sorgulamaya başlamış olan insandır.

Camus felsefesinin önemi, saçmanın farkına varan insanın hayatı sorgulayarak bilinçli şekilde yaşamayı seçmesini ve nasıl bir hayata sahip olursa olsun buna sahip çımasındaki değeri vurgulamaktadır. Saçmanın bilincinde olarak ve bunu kabullenerek yaşama evet demek başlı başına bir değerdir. Hayata bu değeri veren de başkaldırıdır. Bu nedenle Camus'ye göre insan, yaşamayı seçerek umut ve intihar gibi kavramları yadsımalıdır. Asıl değerli olan yaşamaktır. Hayatın saçmalığının bilincine vardıktan sonra bu gerçeği kabul ederek, saçmaya karşı başkaldırmanın diğer deyişle yaşama evet demenin saçmanın gerçek çözümü olduğunu savunur. Camus yabancılaşmayı, saçmayı ve başkaldırıyı felsefesinin hareket noktaları olarak ele almıştır. Onun felsefesinde önemli bir yere sahip olan saçma felsefesi, Camus'nün bir varoluş filozofu olarak nitelendirilmesinin sebebi olmuştur.

İnsanı diğer canlılardan ayıran bir özellik öleceğini bilen bir canlı olmasıdır. Bu nedenle de ölüm korkusu yaşayabilen bir varlıktır. Camus felsefesinin vurgu yapmak istediği bir nokta da insanın ölüm karşısında hayatın anlamını yitirdiğini fark ettiği anda ne yapacağıdır. İnsan, her şeyin boşuna bir çaba olduğunu düşünerek intihar seçeneği ile karşı karşıya gelse de onu gerçek manada ölümden ve ölüm kaygısından kurtaramaz. İntihar zaten sonu ölüm olan insanı ölüme daha çabuk kavuşturur. Sadece bu neden bile intiharı yadsımak için yeterlidir. Çünkü hayat olduğu sürece insan için umut da vardır. İnsan, umut ve yaşama sevinci ile hayata bağlı kalabilir. İstemediği durumlar içine düşse de yahut arzu etmediği bir hayat düzeninde yaşasa da insanın yaşadığı sürece geleceğe dönük umudu her daim olacaktır. Eğer bu umut diri tutulabilirse insan hayata karşı da güçlü bir mücadele verebilir.

İnsan, ölümün kaçınılmaz gerçekliği karşısındaki güçsüzlüğünü gördükçe varlığının sonu olacağını ve her şeyin biteceğini fark etmeye başladıkça hayata karşı bir uzaklaşma ve yabancılaşma başlar. Bu nedenle saçmanın ortaya çıkışındaki en önemli hususlardan biri de ölümdür. Yaşamın sonu ölümle biteceği için insan çektiği acılara, hayal kırıklıklarına, çabalarına ve tüm uğraşlarına bir anlam bulmak ister. Ölüm, her şeyi yok edecek ise hayatta bu kadar mücadele etmenin ne anlamı vardır? sorusuna bir yanıt arar insan. Bu nedenle saçma insana, insan bilincine ait bir durumdur. İnsanın bir akıl varlığı olması ve sorgulama yeteneğine sahip olması nedeniyle dolaylı olarak ortaya çıkar. Böyle bir akıl varlığı olan insan anlamak ve anlamlandırmak çabasındadır. Ancak insanın bu beklentisine cevap vermekte sessiz kalan bir dünya ile karşı karşıya olması onu kaçınılmaz olarak yabancılaşma ve boşluk duygusuyla yüz yüze getirir.

Yabancılaşma günümüz insanının da en önemli sorunlarından biridir. Bu nedenle Camus felsefesinin evrensel ve hala geçerliliğini koruyan bir düşünce yapısında olduğunu belirtmek mümkündür. Her an bir değişim ve gelişim dünyasının içinde olan insan, kaçınılmaz bir yabancılaşma duygusunun da döngüsü halindedir. Teknolojinin hızla gelişmesi ve artan sanal ağ kullanımı ile oluşturulan sanal dünyalar çağımızın insanının yabancılaşmasına etki eden bir faktör olmaktadır.

Albert Camus, felsefi düşünce sisteminde Tanrı ya da dini bir inanç sistemini benimsememiştir. Haliyle insanın kendine ve dünyaya yabancılaşması sonrası ortaya çıkan ölüm ve intihar gibi kavramlara geniş yer verdiği için bu kavramlar tartışılırken bazı noktalar konuşulmamış ve noksan kalmıştır. Örneğin Camus, intiharın dini boyutunu konu edinmemiştir. Ancak din ve Tanrı inanışının, çoğu insanı hayata bağlayan bir etken olduğunu da belirtmek gerekir. Çoğu insan bu dünyaya ve yaşadıklarına katlanmak için, hayatın cenneti hak edebilmek uğruna bir imtihan dünyası olduğu inancındadır. Dolayısıyla bu durum da insanın hayata bir değer ve kıymet vererek sabır ve metanet göstermesine vesile olur. İnsanın yaşadığı hayata katlanmasına bir güç olarak intihar eyleminden kaçınmasına da yardımcı olur. Camus, Tanrı ve din kavramını tamamen felsefesi dışında tutarak kavramlarını tartışmıştır. Bu kavramlarla konunun belli bir bölümünün açıkta kalmış olduğu kanaatine ulaşmak mümkündür. Neticede bir inanç sistemi benimsemiş olmak ya da bir Tanrı inancına sahip olmak, insanın anlam dünyasındaki boşluğu doldurmakta ve insanın kendi yazgısını kabullenmek bakımından bir yol oluşturmuştur. Aksi halde haksızlığın, adaletsizliğin ve eşitsizliğin hakim olduğu bir

dünyaya terkedilmiş ve yalnız hisseden bir insanın yaşamaya karşı bir arzu beslemesi nasıl beklenebilir?

Tanrı ve ahiret inancı, insandaki varolma arzusunun bir göstergesidir. Çünkü insan ahiret inancı ile aslında ölümsüzlüğü arzulamaktadır. Bu ölümsüzlük arzusu ise insanın içindeki yaşama ve varolma isteğini gözler önüne serer. Ölüm her canlının sonu ve varlığının son bulması demektir. Bu son buluş insanı rahatsız etmiş olacak ki Tanrı ve ahiret inancı ile yeniden var olacağını düşlemiştir. Ölüm ile beraber yok olacağının bilincinde bir varlık olan insan, dünyayı bir imtihan sahnesi olarak görerek ölümün yok ettiği varlığını dini düşünce temelinde yeniden yapılandırmış olur. Bu yapılandırma neticesinde ise akıl ve dünyanın karşılaşması sonucu ortaya çıkan boşluk duygusuna ve hayatına dair bir anlam da kendince bulmuş olur. Başka deyişle yaşadığı anlam boşalmasını Tanrı ve inanç sistemi ile tekrar anlamlandırmış olur. Bu da insana hayata bağlı kalarak ölümden kendisini uzak tutması için bir neden sağlamış olmaktadır. İnsan çok yönlü bir varlık olduğu için tek yönlü ele almamak doğru olacaktır. İnanma ihtiyacını da hesaba katarak hayat ve ölüm kavramlarını tartışmak gerekir. Bu nedenle Camus'nün insan odaklı bir mesele tartışırken inanç sistemini dışarıda bırakması kanaatimce noksan bir düşünce yaratır. Çünkü felsefenin özeliği insanı anlamaya yönelik bir disiplin oluşudur.

Bu kadar zulmün ve sefaletin hakim olduğu bir dünyada insan niçin yaşamaya devam eder? Daima acılar içinde, hayatından kaderinden memnun olmayan insanlar mı intihar etmeyi düşünür? Yoksa dilediği her imkana sahip istediği şekilde yaşama olanağına sahip insanlar da ölmek ister mi? Hayatın absürdlüğü buradadır. Konu insan olduğu sürece genel geçer bir yargıda bulunmak çok zordur. Çünkü insan bir genellemenin içine sığdırılamayacak kadar geniş perspektif ve örüntüye sahiptir. Her insan biricik ve özgün olduğu için düşünceleri, arzuları, hayata bakış tarzı da aynı şekilde özgün ve biriciktir. İnsanın yaşama arzusu hatta ölüm arzusu da biricik ve yektir. Bu nedenle sınırlarla bezenmiş ve tek tipleştirilmiş bir kanıya varmak doğru olmayacaktır. İnsan doğası gereği acıdan kaçınan bir varlık olduğu için intihar ettiğinde kaçtığı acıya hapsolacağını bilseydi bu kez yaşamak için büyük bir mücadele verirdi kuşkusuz. Bu nedenle her insanın aradığı anlam kendi içinde ve kendine özgüdür. İnsan ancak kendisini tanımayı bildiğinde kendi hayat anlamını bulabilir.

Bu tezde tartışılan konuların tümü insanın çok yönlü bir varlık olmasından kaynaklanır. İnsan hem bir akıl varlığı hem de bir duygu varlığıdır. Akıl sahibi olması

onun kendisi ve yaşadığı evren üzerinde fikir oluşturabilmesine olanak sağlar. Yabancılaşma kavramının derinine indikçe, ortaya çıkma nedeni olarak insanın duygularının ve aklının uyuşmaması ya da dengesini kaybetmesinden kaynaklandığını görmekteyiz. Yabancılaşma bir bilinç durumudur ve dünyanın ya da insanın hissettiklerini akıl ile anlayamamasından ortaya çıkar.

Her insan eşsiz ve özgündür. Kendine özgü bir iç dünyası, şahsiyeti, hayalleri ve kapasitesi vardır. Bu nedenle her insan ayrı birer dünyadır. Dolayısıyla insanın niçin intihar etmeyip yaşamaya devam ettiğinin gerekçesine her insan ancak kendi içinde bir cevap bulabilir. Hayata bir anlam ararken, belki de anlamlı olan yaşamaktır. Çünkü her şeyi yok edecek olan ölüm, yaşama anlamını veren değerdir. Aslında her şeyi eşitleyen ölümdür. Tüm insanlara bahşedilmiş yaşamın ayrıcalıksız tüm canlılara sunduğu ve bu konuda herkesin eşit olduğu durum ölümdür. Ve ölüm yaşama dokunmadan evvel insan hayatının anlamını bulmak zorundadır. O halde şunu söylemek mümkündür; bir insanı ruhani olarak öldürmek onun elinden tüm umutlarının ve hayat amacının alınması ile gerçekleştirilebilir. Bir insanın yaşamasını sağlamak ve hayata bağlamak ise ona tutunacağı bir umut ve bir amaç vermekle mümkün olabilir

KAYNAKÇA

Akbulut, Burcu (2014) Etik Bağlamda Albert Camus'un Başkaldırı Felsefesi(Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akış, Yasemin (2007) Albert Camus ve Jean Paul Sartre'da Saçmanın Karşılaştırılması (Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aktaş, Jale (2012) Albert Camus ve Nurettin Topçu'da Başkaldırı Etiği, Atatürk Üniversitesi (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altunay, F. Didem (2017) Varoluşçu Felsefede Ölüm Kavramı(Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bayraktar, Levent (2000) 'Albert Camus ve Yunus Emre'de Absürd Kavramı' Felsefe Dünyası, C:1, S:31, s.81-101.

Bektaş, Gürkan (2013) Albert Camus ve Varoluşçuluk(Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Camus, Albert (1967) Lettres a Un Ami Allemand, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (1997) Düğün ve Bir Alman Dosta Mektuplar, 3. Baskı, İstanbul, Can Yayınları).

Camus, Albert (1972) La Chute, Paris, Gallimard (Çeviren: Demirhan, Hüseyin (1997) Düşüş, 1. Baskı, İstanbul, Can Yayınları).

Camus, Albert (1968), L'homme révolté, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2004) Başkaldıran İnsan, İstanbul, Can Yayınları).

Camus, Albert (1978) Journaux de voyage, New York, French and European Publications Inc (Çeviren: Dara, Ramis (2009) Yolculuk Günlükleri, 5. Baskı, İstanbul, Can Yayınları.

Camus, Albert (1986) L'envers et l'endroit, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2010) 16. Baskı, Tersi ve Yüzü, İstanbul, Can Yayınları.

Camus, Albert (1972) La Peste, Paris, Gallimard (Çeviren: Öztokat, Nedret Tanyolaç (2016) Veba, 33. Baskı, İstanbul Can Yayınları).

Camus, Albert (1999) Le Mythe de Sisyphe, Paris, Gallimard (Çeviren: Yücel, Tahsin (2016) Sisifos Söyleni, 33. Baskı, İstanbul, Can Yayınları).

Camus, Albert (1972) L'Etranger, Paris, Gallimard (Çeviren: Tiryakioğlu, Samih (2015) Yabancı, 50. Baskı, İstanbul, Can Yayınları).

Ceylan, Barış (2017) İntihar Ve Saçmadan, Cinayet Ve Başkaldırıya: Albert Camus'de İnsanın Sefaleti, DÜŞÜNBİL, Sayı:57, s. 19-22.

Çüçen, Kadir (2013) Heidegger'de Varlık ve Zaman, Remzi Kitapevi, İstanbul.

Çomaklı, Semanur (2019) Albert Camus Düşüncesinde Yabancılaşma Sorunu(Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Durmuş, Nezahat (2003) Albert Camus'da İnsan ve İnsanın Anlam Arayışı(Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Duykop, Z. Selva (2019) Felsefe Tarihi Bağlamında Albert Camus'de Bedensel-Felsefi İntihar ve Başkaldırı(Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Foulquie, Paul (1950) Existentialism, London, Dobson (Çeviren: Şahan, Yakup (1998) Varoluşçunun Varoluşu, 3. Baskı, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Frankl, E. Viktor (1985) Man's Search For Meaning, New York, Pocket Books (Çeviren: Budak, Selçuk (2012) İnsanın Anlam Arayışı, 6. Baskı, İstanbul, Okuyanus Yayınları).

Gülsün, Ferhat (2019) Albert Camus Felsefesinde Uyumsuzluk ve İntihar(Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gündoğan, A. Osman (2011) Albert Camus Hayatı, Yapıtları, Felsefesi, MKM Yayıncılık, Bursa.

Gündoğan, A. Osman (1977) Albert Camus ve Başkaldırı Felsefesi, Birey Yayınları, İstanbul.

Kala, M. Enes 'Eğitim ve Ahlak Üzerine Bazı Mülahazalar' : Bayraktar, Fulya (Editör) (2016) Hikmetin İzinde Kenan Gürsoy'a Armağan, 1. Baskı, Ankara, Aktif Düşünce Yayıncılık.

Kala, M. Enes (2018) İnsandan Değere Değerden İnsana, Eskiyeni Yayınları, Ankara.

Keser, Murat (2017) 'Camus'de İçkinsellik: Varoluşsal Bir Tepki Olarak Kaygı' Düşünbil, S:57, s.10-12.

Koç Fatma (2019) Albert Camus'de Edebiyat ve Felsefe İlişkisi (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Manav, Faruk (2011) 'Kaygı Kavramı' Toplum Bilimleri Dergisi, C:5, S:9, s.201-211.

Özdemir, Öznur (2012) Albert Camus'un Başkaldırı Felsefesinde Yabancılaşma Sorunu(Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi.

Sartre, J. Paul (1960) Existentialism and Humanism, London, Methuen & Co (Çeviren: Bezirci, Asım (1985) Varoluşçuluk, 8. Baskı, İstanbul, Say Yayınları.

Şan, H. İbrahim (2019) Albert Camus Düşüncesinde Ölüm, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi(Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı.

Şimşek, Ö. Zülal (2019) 'Albert Camus'nun Absürd Kavramı Işığında İnsanın Yaşam ve Ölümde Anlam Arayışı' UDEKAD, C:2, S:2, s. 80-90.

Taşdelen, Vefa (2011) ‘Varoluş Felsefelerinde Varoluşun Özden Önceliği Sorunu’ Beytulhikme Dergisi, S:1, s. 26-54.

Turan, Zülfü (2010) Albert Camus’nun Saçma (Absürd) Felsefesi (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Usta, Hakan (2017) ‘Camus’de İnsanlık Durumu’ Düşünbil, S:57, s.36-37.

Yıldıztaş, Belma (2010) Jean Paul Sartre ve Albert Camus’un Özgürlük Kavramı(Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi.